

Regionalny Ośrodek Studiów i Ochrony Środowiska
Kulturowego we Wrocławiu

Wytyczne konserwatorskie
do planu zagospodarowania
przestrzennego
Parku Krajobrazowego „Chełmy”

SPIS TREŚCI

WSTĘP.....	3
Podstawy prawne opracowania	4
Strefy ochrony konserwatorskiej.....	5
GM. MĘCINKA.....	13
Chełmiec gm. Męcinka.....	13
Jerzyków gm. Męcinka	16
Raczyce gm. Męcinka	17
Chroślice gm. Męcinka.....	18
Kondratów gm. Męcinka	18
Męcinka	26
Bogaczów gm. Męcinka.....	26
Muchów gm. Męcinka.....	27
Myślinów gm. Męcinka.....	31
Pomocne gm. Męcinka	34
Sichów gm. Męcinka	45
Stanisławów gm. Męcinka.....	53
GM. PASZOWICE	57
Grobla gm. Paszowice	57
Kamienica gm. Paszowice.....	59
Jakuszowa gm. Paszowice	60
Siedmica gm. Paszowice	62
Kłonice gm. Paszowice.....	64
Kwietniki gm. Paszowice	67
Myślibórz gm. Paszowice.....	71
Kobylica gm. Paszowice	76
Nowa Wieś Wielka gm. Paszowice	76
Nowa Wieś Mała gm. Paszowice	79
Paszowice	80
Pogwizdów gm. Paszowice	80
Sokola gm. Paszowice	86
GM. ZŁOTORYJA.....	90
Leszczyna gm. Złotoryja	90
Prusice (Dolne) gm. Złotoryja	94
Materiały wykorzystane w opracowaniu	98

WSTĘP

Opracowanie przygotowano w zakresie i formie uzgodnionej z Państwową Służbą Ochrony Zabytków w Legnicy. Tekst podzielono na rozdziały zawierające; podstawy prawne opracowania, definicję stref ochrony konserwatorskiej, określenie zasad postępowania na obszarach objętych ochroną konserwatorską, wskazanie ważniejszych elementów, które tworzą kształtowany krajobraz i zalecanych form ich kultywowania. W części szczegółowej omówiono w układzie zbliżonym do studiów ruralistycznych wszystkie miejscowości położone na obszarze Parku Krajobrazowego "Chełmy". Hasła przedstawiają formy i etymologię nazw miejscowości, dzieje wsi, historię dóbr i parafii, zestawione w tabeli dane statystyczne, analizę układu planistycznego. Informacje te służą do określenia stref ochrony konserwatorskiej, wykazu elementów objętych ochroną konserwatorską i listy stanowisk archeologicznych położonych w granicach obrębu geodezyjnego.

Obszar opracowania wyznaczyły obecne granice Parku Krajobrazowego "Chełmy". Uczyniono wyjątek dla kilku miejscowości, które opracowano dlatego, iż w Parku Krajobrazowym "Chełmy" znajdują się jedynie ich części. Są to: Chełmiec gm. Męcinka, Sichów gm. Męcinka, Kwietniki gm. Paszowice, Pogwizdów gm. Paszowice, Sokola gm. Paszowice. Powodem była chęć zwrócenia uwagi na konieczność dokonania korekty przebiegu granic Parku Krajobrazowego, w czym pomocne mogą być zawarte w opracowaniu informacje. Wątpliwości budzi również przebieg granicy parku od strony województwa jeleniogórskiego. Obecna granicę wyznacza administracyjna granica między województwami. Nie odpowiada ona granicom fizjograficznym ani pewnym formom zagospodarowania. Przykładowo powiązania krajobrazowe Pogwizdowa i Świn, interesujący zespół parków i alej w Jastrowcu i Lipie w woj. jeleniogórskim. Postuluje się aby poszerzyć granice parku lub jego otuliny o tereny leżące w woj. jeleniogórskim. Odpowiednie rozwiązania prawne zostały już użyte przy poszerzaniu granic Śląskiego Parku Krajobrazowego leżącego na granicy województw wałbrzyskiego i wrocławskiego.

Dla obszaru otuliny Parku Krajobrazowego, zarówno w województwie legnickim jak i w województwie jeleniogórskim i wałbrzyskim należy przygotować drugą część niniejszego opracowania. Regionalny Ośrodek może, w wypadku gdyby istniała taka potrzeba, przygotować odpowiednie materiały w ramach własnych prac programowych w roku 1995 r.

Opracowanie przygotował zespół w składzie:

Maria Boguszewicz
Grzegorz Grajewski
Wiesława Staniszevska
Donata Wiśniewska

Prace techniczne:
Wiesława Andrzejewska i Emilia Dymarska

PODSTAWY PRAWNE OPRACOWANIA

1. Ustawa "O ochronie dóbr kultury i o muzeach" z dnia 15 lutego 1962 r., Dz.U. nr 10, poz.48 wraz z późniejszymi zmianami: z 1983 r., Dz.U. nr 38, poz. 173; z 1985 r., Dz.U. nr 35, poz. 192 z 1990 r., Dz.U. nr 34, poz. 198 i Dz.U. nr 56, poz. 322.
2. Rozporządzenie Ministra Kultury i Sztuki z dnia 11 stycznia 1994 r. w sprawie zezwoleń na prowadzenie prac konserwatorskich przy zabytkach i archeologicznych prac wykopaliskowych, Dz.U. nr 16, poz. 55.
3. Rejestr zabytków - województwo legnickie,
Państwowa Służba Ochrony Zabytków Oddział Wojewódzki w Legnicy.

Definicję stref ochrony konserwatorskiej sformułowano w oparciu o:

"Wytyczne do opracowania problematyki ochrony wartości kulturowych w planach zagospodarowania przestrzennego" Opracował Zespół Ekspertów Międzyresortowej Komisji ds. Rewaloryzacji Miast i Zespołów Staromiejskich, Warszawa 1981.

STREFY OCHRONY KONSERWATORSKIEJ

Definicja stref ochrony konserwatorskiej, określenie obowiązujących zasad postępowania, omówienie wybranych elementów objętych ochroną konserwatorską.

Strefa "A" - ścisłej ochrony konserwatorskiej

Jest to obszar uznany za szczególnie ważny jako materialne świadectwo historii. W strefie tej zakłada się pierwszeństwo wymagań konserwatorskich nad wszelką prowadzoną współcześnie działalnością inwestycyjną, gospodarczą i usługową. Na terenie Parku Krajobrazowego "Chełmy" strefę "A" ochrony konserwatorskiej wyznaczono w następujących miejscowościach: Kondratów gm. Męcinka, Muchów gm. Męcinka, Myślinów gm. Męcinka, Pomocne gm. Męcinka, Sichów gm. Męcinka, Kłonice gm. Paszowice, Kwietniki gm. Paszowice, Myślibórz gm. Paszowice, Pogwizdów gm. Paszowice, Leszczyna gm. Złotoryja.

Działania konserwatorskie w strefie "A" zmierzają do:

- 1) Zachowania historycznego układu przestrzennego, tj. rozplanowania dróg, ulic, placów, linii zabudowy, kompozycji wnętrz urbanistycznych i kompozycji zieleni.
- 2) Konserwacji zachowanych elementów układu przestrzennego, a zwłaszcza: posadзки (nawierzchnie, ciek i zbiorniki wodne, sposób użytkowania gruntów), ścian (zabudowa, zieleń) oraz dążenia do usunięcia elementów uznanych za zniekształcające założenie historyczne i odtworzenia elementów zniszczonych, w oparciu o szczegółowe warunki określane każdorazowo przez Państwową Służbę Ochrony Zabytków.
- 3) Dostosowania nowej zabudowy do historycznej kompozycji przestrzennej w zakresie sytuacji, skali, bryły, podziałów architektonicznych, proporcji powierzchni muru i otworów oraz nawiązania formami współczesnymi do lokalnej tradycji architektonicznej.
- 4) Dostosowanie współczesnych funkcji do wartości zabytkowych zespołu i jego poszczególnych obiektów przez nawiązanie do programu historycznego, dawnych podziałów funkcjonalnych terenu oraz eliminację uciążliwych funkcji.
- 5) W strefie "A" ochrony konserwatorskiej wszelka działalność budowlana wymaga pisemnego zezwolenia Państwowej Służby Ochrony Zabytków. Wprowadza się wymóg konsultowania i uzyskania uzgodnienia z Państwową Służbą Ochrony Zabytków zmian i podziałów nieruchomości, oraz przebudowy, rozbudowy i remontów wszystkich obiektów znajdujących się w strefie, a także uzgodnienia wszelkich zamierzeń inwestycyjnych na tym obszarze. Inwestor winien się liczyć z koniecznością zlecenia dodatkowych badań lub opracowań studialnych archeologicznych, architektonicznych, stratygraficznych lub innych.
- 6) W strefie "A" ochrony konserwatorskiej ochronie podlegają wszelkie obiekty podziemne i pojedyncze znaleziska, oraz odkryte podczas remontów detale architektoniczne. Ustala się wymóg uzyskania zezwolenia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków na podjęcie wszelkich prac ziemnych, które uwarunkowane są przeprowadzeniem badań archeologicznych -wyprzedzających lub towarzyszących. W wypadku podejmowania inwestycji budowlanych inwestor winien się liczyć z koniecznością zapewnienia nadzoru archeologicznego nad pracami ziemnymi lub badań ratowniczych. Koszt nadzoru i ratowniczych badań archeologicznych lub architektonicznych pokrywa inwestor.
- 7) Średniowieczny kościół pomocniczy w Pogwizdowie jest budowlą unikalną na tle

architektury regionu i, jak dotychczas, nie przebadaną. Wymaga on natychmiastowego podjęcia prac konserwatorskich zabezpieczających (wymiana pokrycia dachowego z ewentualną naprawą więźby oraz założenie systemu odwadniającego). Tymczasem istnieją dogodne warunki do przeprowadzenia badań archeologicznych i architektonicznych, które należałoby przewidzieć w pierwszej kolejności. Obecnie prowadzone prace, polegające na łątaniu tynków zaprawą cementową, należy uznać za nieprawidłowe i bezcelowe bez uprzedniego wykonania zabezpieczeń jak wyżej.

Strefa "B" ochrony konserwatorskiej

Obejmuje obszary, w których elementy dawnego układu zachowały się w stosunkowo dobrym stanie.

Działalność konserwatorska w strefie "B" zmierza do:

- 1) Zachowania zasadniczych elementów historycznego rozplanowania, takich jak układ dróg i sposób użytkowania ujętych strefą terenów.
- 2) Restauracji i modernizacji technicznej obiektów o wartościach kulturowych z dostosowaniem współczesnej funkcji do wartości obiektów.
- 3) Dostosowanie nowej zabudowy do historycznej kompozycji przestrzennej w zakresie skali i formy bryły zabudowy, przy założeniu harmonijnego współistnienia elementów kompozycji historycznej i współczesnej. W strefie tej należy prowadzić działalność inwestycyjną uwzględniając istniejące już związki przestrzenne i planistyczne.
- 4) Na obszarze strefy ochrony konserwatorskiej "B" wprowadza się wymóg konsultowania i uzgodnienia z Państwową Służbą Ochrony Zabytków wszelkich działań inwestycyjnych w zakresie:
 - budowy nowych obiektów kubaturowych,
 - przebudowy, rozbudowy i remontów, a także zmiany funkcji obiektów figurujących w wykazie zabytków architektury i budownictwa,
 - zmian historycznie ukształtowanych wnętrz urbanistycznych,
 - prowadzenia wszelkich prac ziemnych.
- 5) Strefą "B" ochrony konserwatorskiej objęto następujące miejscowości lub ich części: Chełmiec gm. Męcinka, Muchów gm. Męcinka, Myślinów gm. Męcinka, Pomocne gm. Męcinka, Grobla gm. Paszowice, Jakuszowa gm. Paszowice, Nowa Wieś Wielka gm. Paszowice, Pogwizdów gm. Paszowice, Sokola gm. Paszowice, Prusice gm. Złotoryja.

Strefa "K" ochrony krajobrazu kulturowego.

Obejmuje tereny krajobrazu integralnie związanego z zespołem zabytkowym, znajdujące się w jego otoczeniu lub większe obszary o ukształtowanym w wyniku działania ludzi charakterystycznym wyglądem.

Działania konserwatorskie w strefie "K" obejmują:

- 1) Restaurację i utrzymanie zabytkowych elementów krajobrazu urządzonego, ewentualnie z częściowym ich odtworzeniem.

- 2) Ochronę krajobrazu naturalnego związanego przestrzennie z historycznym założeniem.
- 3) Ochronę form i sposobu użytkowania terenu takich jak: rozłogi pól, układ dróg, miedz, zadrzewień śródpolnych, alej, szpalerów, grobli, stawów, przebiegu cieków wodnych. O ile to możliwe zalecane jest utrzymanie wykształconego sposobu parcelacji gruntów i formy użytkowania.
- 4) Wskazane jest zlikwidowanie elementów dysharmonizujących, jednocześnie wymagane jest uzyskanie opinii Państwowej Służby Ochrony Zabytków odnośnie nowych inwestycji.
- 5) W zaleca się aby nową zabudowę w strefie "K" ochrony krajobrazu kulturowego poddać szczególnym rygorom odnośnie gabarytów i sposobu kształtowania bryły. Dopuszczalne są co najwyżej dwie kondygnacje z dachami o stromych połaciach, krytych dachówką ceramiczną. Niedopuszczalne jest stosowanie dachów o mijających się kalenicach. Zaleca się aby w elewacjach domów mieszkalnych podkreślić podziały horyzontalne w formie pasów międzykondygnacyjnych lub i gzymsów koronujących. Wskazane jest stosowanie konstrukcji szkieletowej lub dekoracji o formach konstrukcji szkieletowej jako elementu
- 6) charakterystycznego dla budownictwa wiejskiego.
- 7) Strefę "K" ochrony krajobrazu kulturowego wyznaczono w następujących miejscowościach: Kondratów gm. Męcinka, Męcinka - przysiółek Bogaczowice, Myślinów gm. Męcinka, Pomocne gm. Męcinka, Sichów gm. Męcinka, Stanisławów gm. Męcinka, Grobla gm. Paszowice, Nowa Wieś Wielka gm. Paszowice, Pogwizdów gm. Paszowice, Leszczyna gm. Złotoryja.

Strefa "E" ochrony ekspozycji.

Strefa ochrony ekspozycji układu zabytkowego, obejmuje obszar stanowiący zabezpieczenie właściwego eksponowania zespołów lub obiektów zabytkowych.

Działania konserwatorskie w strefie "E" polegają na ustaleniu przez projektantów jednego z dwóch wymogów na etapie planu zagospodarowania przestrzennego:

- 1) Ustalenie nieprzekraczalnych gabarytów zabudowy zharmonizowanej z zespołem zabytkowym obowiązujący na terenie objętych strefą "E".
- 2) Całkowity zakaz wznoszenia obiektów kubaturowych - wskazany przy poszczególnych miejscowościach w części tekstowej opracowania i obowiązujący projektanta.

Ochrona zabytków archeologicznych

Kwerendę archiwalną przeprowadzono w zbiorach Państwowej Służby Ochrony Zabytków w Legnicy. Podstawę opracowania stanowi dokumentacja stanowisk badanych powierzchniowo w ramach ogólnokrajowej akcji pod nazwą Archeologiczne Zdjęcie Polski oraz dokumentacja obiektów nowoodkrytych lub zweryfikowanych w trakcie badań powierzchniowych przeprowadzonych w marcu i wrześniu 1994 r. Dane dotyczące powierzchni stanowisk oraz ich zabytkowej zawartości mogą ulec zmianie w trakcie prowadzenia badań wykopaliskowych. Ponadto nie należy wykluczać możliwości odkrycia nowych obiektów, których istnienie nie zostało ujawnione w czasie penetracji powierzchniowych.

W części tekstowej nie uwzględniono informacji archiwalnych o stanowiskach

archeologicznych, które nie posiadają dokładnej lokalizacji, natomiast za wskazane uznano umieszczenie na mapie oraz w części opisowej, danych dotyczących obiektów archiwalnych o znanej lokalizacji. Archiwalnymi stanowiskami archeologicznymi określa się te miejsca, z których pozyskano materiał zabytkowy w okresie poprzedzającym penetrację terenową prowadzone w ramach akcji AZP, zaś w trakcie poszukiwań powierzchniowych AZP nie stwierdzono na wyznaczonych obszarach obecności zabytków. Nie oznacza to jednak, iż tego typu stanowiska można uznać za już nieistniejące. Praktyka badawcza dowodzi, że w trakcie prowadzenia prac ziemnych niejednokrotnie właśnie w tych miejscach odkrywa się różnego typu obiekty o dużej wartości naukowej.

Reprezentowane są różne typy stanowisk: tzw. płaskie - głównie pozostałości osad, ponadto cmentarzyska i znaleziska luźne oraz posiadające własną, widoczną formę terenową - grodziska.

Najstarsze znaleziska pochodzą z epoki kamienia (Sichów, stanowisko numer na mapie 22 - ślad osadnictwa chronologia: epoka kamienia) i wczesnej epoki brązu. Ponadto odnotowano istnienie nielicznych stanowisk datowanych na okres trwania kultury łużyckiej i przeworskiej. Największa ilość zarejestrowanych na omawianym obszarze obiektów pochodzi z okresu od wczesnego średniowiecza do nowożytności. Nasilenie osadnictwa w tym czasie należy wiązać z eksploatacją złóż kruszcowych głównie miedzi i współwystępujących z nią ołowiu i srebra. Wg T. Dziekońskiego pozyskiwanie na szeroką skalę rud miedzi i innych odbywało się co najmniej od początku XV wieku (1502 - wzmianka o przyznaniu przez króla węgierskiego Władysława "przywileju górniczego" Hansowi Schweinichen (dotyczy m.in. Chełmca); 1541 - informacja o robotach górniczych w liście zastawnym Zeidlitz (Kondratów). Dawne tereny górnicze rozciągały się od Raczyń na zachodzie do Piotrowic na wschodzie, od północnych stoków Górcza do Myślinowa na południu oraz w okolicach Kondratowa, Prusic i Leszczyny. W roku 1808 przeprowadzono lustrację dawnych wyrobisk. Jej efektem jest sprawozdanie oraz szkic siedmiu ciągów wyrobiskowych w rejonie Chełmca, z których znaczna część pochodziła jeszcze z XVI wieku. Penetracja powierzchniowa AZP nie potwierdziła istnienia sztolni w okolicach Chełmca, natomiast w trakcie prac weryfikacyjnych w roku 1994 odkryto dwie sztolnie w okolicach Myśliborza.

Eksploracja i dystrybucja surowców z pewnością miały wpływ na powstanie i rozwój sieci osadniczej. Dość charakterystycznym, a zarazem niezwykle interesującym zjawiskiem jest powstały na wzmiankowanych terenach system obiektów obronnych, datowanych od epoki żelaza po późne średniowiecze. Ich lokalizacja i liczebność pozwalają wysnuć wniosek, iż prawdopodobnie wzniesiono je dla ochrony miejsc wydobywania surowca i ochrony szlaków handlowych, a być może w różnych okresach pełniły także funkcje centrów handlowych. Materiały archiwalne oraz wyniki dokonanej w bieżącym roku penetracji powierzchniowej we wschodniej części Parku Krajobrazowego "Chełmy" potwierdziły istnienie pozostałości wyrobisk i innych śladów prac górniczych i hutniczych o proveniencji najmniej średniowiecznej. Wskazane jest objęcie poszukiwaniami weryfikacyjnymi pozostałej części parku, a na obszarze wytypowanych wówczas stanowisk należy przeprowadzić badania wykopaliskowe.

Strefa "W" ochrony archeologicznej

Obejmuje stanowiska archeologiczne wyeksponowane w terenie (np. grodziska). Obiekty, dla których wyznaczono strefę "W" wyłączone są z wszelkiej działalności inwestycyjnej, która

mogłaby naruszyć ich specyficzną formę. Przedsięwzięcia o charakterze rewaloryzacyjnym (odtworzenie pierwotnego kształtu), czy inne prace rekultywujące podejmowane na obszarze stanowisk objętych w/w strefą powinny uzyskać akceptację służb konserwatorskich i być prowadzone pod ich nadzorem.

Strefę "W" wyznaczono dla następujących stanowisk archeologicznych (nr na mapie):

Chełmiec (Góra Zamczysko) - stanowisko nr 1, Męcinka (Góra Górzec) - stanowisko nr 12, Sichów - stanowisko nr 17, Siedmica - stanowiska nr 25, 27, Myślibórz - stanowiska nr 32, 33, 34, 35, 36.

Ścisłą ochroną konserwatorską objęte są stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru zabytków:

W obrębie stanowisk wpisanych do rejestru zabytków dopuszcza się podejmowanie działalności inwestycyjnej związanej z pracami ziemnymi po uzyskaniu zezwolenia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, które uwarunkowane jest przeprowadzeniem wyprzedzających badań interdyscyplinarnych. Wśród wymienionych stanowisk znajdują się również obiekty posiadające własną formę krajobrazową. W tym przypadku obowiązują wytyczne konserwatorskie dla stanowisk objętych strefą "W - obserwacji archeologicznej.

Strefa "OW" obserwacji archeologicznej o domniemanej zawartości ważnych reliktywów archeologicznych w miejscowościach, których średniowieczna Petryka potwierdzona jest w źródłach historycznych.

- 1) Wszelkie inwestycje planowane na obszarach objętych strefą "OW" powinny zostać Uzgodnione z Państwową Służbą Ochrony Zabytków.
- 2) Strefę "OW" - obserwacji archeologicznej wyznaczono dla następujących miejscowości: Grobla, Jakuszowa, Jerzyków, Kłonice, Kondratów, Kwietniki, Leszczyna, Muchów, Myślinów, Nowa Wieś Wielka, Pogwizdów, Pomocne, Prusice Dolne, Rączyce, Sichów, Sokola.
- 3) Na obszarze stanowisk archeologicznych nieobjętych w/w strefami ochrony konserwatorskiej prowadzenie działalności inwestycyjnej uzależnione jest od opinii służb konserwatorskich, którą potencjalny Inwestor lub osoba upoważniona zobowiązany jest uzyskać. Ponadto stanowiska te winny być uwzględniane i nanoszone w formie niezmienionej przy wykonywaniu planów i projektów szczegółowych. Nie należy jednak wykluczać możliwości, że dane, dotyczące zabytkowej zawartości stanowisk jak i ich zasięgu ulegną zmianie po przeprowadzeniu badań weryfikacyjnych.

Strefy ochrony zabytkowych układów zieleni kształtowanej - parki, cmentarze, aleje.

Oznaczone na planie kolorem zielonym pokrywającym obszar założenia. Tereny te najczęściej stanowią integralną część jednego z obszarów chronionych strefą "A", "B" lub "K" choć niekiedy występują samoistnie.

Zalecenia konserwatorskie na ich obszarze zawierają się w następujących punktach:

- 1) Zachować teren zabytkowych założeń zieleni w granicach historycznych.
- 2) Nie dzielić tych obszarów na działki użytkowe, a w miarę możliwości zachować własność całości lub dążyć do scalania gruntów w jednych rękach.
- 3) Na obszarach chronionych założeń zielonych wprowadza się zakaz prowadzenia jakichkolwiek inwestycji bez uzgodnień z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków i Wojewódzkim Konserwatorem Przyrody.
- 4) Wszelkie prace porządkowe i renowacyjne należy prowadzić w uzgodnieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków. Gdy nie przewiduje się prac renowacyjnych należy pozostawić zbiorowisko naturalnej sukcesji przyrodniczej. W miarę możliwości należy zachować dawne funkcje poszczególnych części założeń; folwark jako tereny gospodarcze, polany jako łąki krajobrazowe - bez prowadzenia nasadzeń, tereny zadrzewione jako naturalne masywy zieleni. Prace melioracyjne winny być projektowane i prowadzone w ten sposób aby nie niszczyć naturalnych zadrzewień, zwłaszcza tych, które rosną nad brzegami cieków wodnych. Zakłada się, że prace melioracyjne winny dążyć do odtworzenia dawnego systemu wodnego.
- 5) Aleje i szpalery należy konserwować odtwarzając i uzupełniając ubytki tymi samymi gatunkami drzew. Są to naturalne pasy ochronne, których kontynuację winno się przewidzieć w planie zagospodarowania przestrzennego i w planach zadrzewień. Zalecane jest stosowanie do obsadzeń gatunków drzew trwałych i długowiecznych. Konserwacja i rozbudowa zachowanego układu alej i szpalerów jest ważnym elementem kształtowania krajobrazu na terenie Parku. Od przełomu XIX/XX w. konsekwentnie wysadzano aleje wzdłuż głównych dróg. Niektóre z nich zachowały się do dziś: aleja z Chełmca przez Myślinów, Muchów do Świerzawy, aleja z Jawora do Myśliborza, aleja ze Świn do Pogwizdowa i inne - czasami Przetrzebione. Zaleca się utrzymanie wszystkich istniejących alej, uzupełnienie ubytków i opracowanie planu zadrzewień przydrożnych w Parku Krajobrazowym i w jego otulinie, zarówno dla terenów pomiędzy miejscowościami jak i dla dróg wewnątrz miejscowości.
- 6) Postuluje się połączenie poszczególnych założeń zielonych pasami zadrzewień lokalizowanymi wzdłuż cieków wodnych, alej, grup zadrzewień śródpolnych, tworząc ciągi ekologiczne.

Wieże i punkty widokowe na obszarze Parku Krajobrazowego

Oznaczono istniejące lub znane z przekazów historycznych a sprawdzone w terenie podczas przygotowywania opracowania najważniejsze punkty widokowe. Tworzą one sieć miejsc o szczególnych walorach krajobrazowych. W trzech wypadkach ich atrakcyjność podnoszą wyremontowane w ostatnim czasie wieże widokowe. Pozostałe punkty wykorzystują naturalne warunki terenu. Dla wszystkich oznaczonych punktów ważne jest takie prowadzenie gospodarki drzewostanem aby nie straciły one swego znaczenia jako miejsca skąd podziwia się widoki. Wymaga to prowadzenia bardziej intensywnej gospodarki drzewostanem z selektywną wycinką podrostu i nadmiernie rozrośniętego samosiewu wokół wież widokowych i punktów widokowych. Wymagane jest uzgodnienie z Państwową Służbą Ochrony Zabytków zakresu i sposobu przeprowadzenia tych prac rozumianych jako pielęgnacja wybranych walorów krajobrazowych.

Droga Krzyżowa na Górę Górzec

Poprowadzona z Męcinki na Górę Górzec Droga Krzyżowa jest jednym z odosobnionych w tej części Dolnego Śląska przykładów tzw. „kalwarii krajobrazowej”. Wskazane jest zachowanie i dalsza konserwacja odnowionego niedawno założenia (ograbionego z scen Drogi Krzyżowej w poszczególnych stacjach).

Młyny i inne urządzenia wodne

Wskazano miejsca po młynach wodnych. Ich liczba była znacznie większa lecz oznaczono jedynie te, których lokalizacja nie budziła wątpliwości. Z młynami nierozłącznie związane są urządzenia wodne, których relikty zachowały się do dziś. Zaleca się aby przy konserwacji lub innych pracach melioracyjnych zachować w maksymalnym stopniu lub odbudować pozostałości młynówek, stawów i zastawek jako ważnego elementu małej retencji. Liczba młynów i stawów oraz innych urządzeń wodnych na terenie Parku Krajobrazowego jest świadectwem wczesnego i bogatego rozwoju gospodarki stawiańskiej. Najlepiej zachowanym reliktem średniowiecznych jeszcze stawów są założone przez cystersów stawy w Pomocnem.

Rejestr zabytków architektury i budownictwa

Wymienione w części szczegółowej zabytki architektury i budownictwa wpisane do rejestru zabytków objęte są wszelkimi rygorami prawnymi wynikającymi z treści odpowiednich aktów prawnych, w tym przede wszystkim „Ustawy o ochronie dóbr kultury i o muzeach”. Rygory te obowiązują niezależnie od położenia budowli czy innego wpisanego do rejestru zabytków obiektu w poszczególnych strefach ochrony konserwatorskiej lub poza strefą. Wszelkie prace remontowe, zmiany własności, zmiany funkcji wymagają pisemnej zgody Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Legnicy, w trybie określonym przez Rozporządzenie Ministra Kultury i Sztuki z dnia 11 stycznia 1994 r. w sprawie zezwoleń na prowadzenie prac konserwatorskich przy zabytkach i archeologicznych prac wykopaliskowych, Dz. U. nr 16, poz. 55.

Nabywcom obiektów wpisanych do rejestru zabytków należy przekazać kopie decyzji wraz z pouczeniem o prawach i obowiązkach. Prywatyzację budynku wpisanego do rejestru zabytków winno się poprzedzić określeniem zakresu jednostkowej ochrony konserwatorskiej wydanym przez Państwową Służbę Ochrony Zabytków, który należy przekazać do wiadomości ewentualnym nabywcom. W przypadku zamierzonej zmiany funkcji budynku lub jego części, użytkownik lub właściciel może złożyć wniosek o przebudowę w celu dostosowania do nowej funkcji, przedstawiając opracowany na własny koszt projekt zmian. Negatywna opinia Państwowej Służby Ochrony Zabytków nie stanowi podstawy do roszczeń o odszkodowanie.

Wykaz zabytków architektury i budownictwa

Przedstawiony został w oparciu o zaktualizowaną listę przygotowaną przez Państwową Służbę Ochrony Zabytków w Legnicy. Dla budynków wpisanych do rejestru zabytków obowiązują rygory określone w poprzednim punkcie, natomiast dla pozostałych budowli o walorach kulturowych obowiązują ustalenia zdefiniowane dla poszczególnych stref ochrony konserwatorskiej. Przystępując do remontu lub przebudowy budynku znajdującego się

w wykazie a nie wpisanego do rejestru zabytków, lub nie znajdującego się w strefie "A" ochrony konserwatorskiej, należy zasięgnąć opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, który określi dopuszczalność prowadzenia prac, ich zakres i zalecaną formę architektoniczną. W wypadku niezgodności interesów Wojewódzki Konserwator Zabytków w trybie określonym w "Ustawie o ochronie dóbr kultury i o muzeach" rozpocznie postępowanie o wpisie do rejestru zabytków budynku lub pozostawi ostateczną decyzję o zakresie i formie prac służbie nadzoru architektonicznego. W wypadku, gdy budynek umieszczony w wykazie znajduje się poza obszarem strefy ochrony konserwatorskiej, przed przystąpieniem do remontu, przebudowy lub rozbudowy należy zasięgnąć opinii Państwowej Służby Ochrony Zabytków.

Dopuszcza się dla budynków ujętych w spisie a nie wpisanych do rejestru zabytków wymianę zabudowy, w wypadku gdy jest to uzasadnione względami ekonomicznymi lub planistycznymi, a uzyska akceptację Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Inwestor winien wówczas na własny koszt wykonać dokumentację budowlaną oraz dokumentację fotograficzną budynku, a następnie przekazać jeden egzemplarz nieodpłatnie do archiwum Państwowej Służby Ochrony Zabytków.

Wykaz zabytków architektury i budownictwa winien stanowić integralną część tekstu planu zagospodarowania. Ewentualne zmiany i uzupełnienia w wykazie nie dezaktualizują ustaleń planu.

Siedziba Dyrekcji Parku Krajobrazowego

Proponuje się aby na siedzibę Dyrekcji Parku Krajobrazowego wykorzystać jeden z zabytkowych pałacy położonych na terenie Parku. Nasuwają się dwie propozycje:

- pałac w Kłonicach, w którym przerwano remont, budynek jest w dobrym stanie technicznym, otacza go folwark z zabudowaniami gospodarczymi, a park pałacowy zaleca się ciekawym układem wodnym;
- ruina pałacu w Myśliborzu, w którego kubaturę można wpisać wszystkie niezbędne dla działania Dyrekcji Parku Krajobrazowego funkcje.

Ta druga lokalizacja ma dodatkowy walor. Wąwóz Myśliborski jest tradycyjnymi wrotami do Parku Krajobrazowego. Dostrzegano to już w XIX stuleciu, a w dwudziestym wieku celowo obsadzono drogę z Jawora do Myśliborza tworząc promenadę widokową wiodącą do Wąwozu Myśliborskiego.

Postulowane programy badawcze

Dla obszaru Parku Krajobrazowego i dla jego otuliny wskazane jest opracowanie kilku programów badawczych, związanych z kulturą materialną;

- badań nad kopalnictwem, zarówno średniowiecznym jak i nowożytnym;
- badań nad osadnictwem cysterskim;
- badań nad kolonizacją prowadzoną przez Henryka Probusa;
- dla obszaru otuliny Parku Krajobrazowego winno zostać przygotowane podobne opracowanie jak niniejsze „Wytyczne...”.

GM. MĘCINKA

Chelmiec gm. Męcinka

Dawne nazwy miejscowości.

Chelmetz, Cholma, Chelmecz - 1202 r., Holmici - 1217 r., Helmec - 1218 r., Colma - 1226 r., Helmech - 1227 r., Holmenicz - 1316 r., Colmenicz - 1352 r., Colbenitz - 1456 r., Kolbnicz - 1559 r., Culmitz - 1677 r., Kolbnitz - 1786 r., 1830 r., 1845 r., i potem do 1945 r. Odtąd - Chelmiec.

Etymologia nazwy wsi.

Jest to nazwa topograficzna pochodząca od własności (cech charakterystycznych) terenu, na którym wieś położona. Wg. Rosponda w starosłowiańszczyźnie chełm = wzgórze, wzniesienie.

Historia wsi i dóbr.

Wieś wzmiankowana już w początkach XIII w., lokowana na prawie niemieckim (jak podaje tradycja założona przez niemieckich kolonistów). Jednakże skądinąd wiadomo, iż jej najstarszą częścią był obecny przysiółek Jerzyków, który z czasem utracił dawne znaczenie (por. tekst do Jerzykowa). W średniowieczu istniały tu dobra rycerskie (z zamkiem?). Właściciele znani są począwszy od 1500 r. Wówczas to należały do jednego z von Zedlitzów. W 1558 r. ich właścicielem był Abraham von Schindel, w 1590 r. - Melchior von Schindel, w 1626 r. - George von Schweinichen. W 1751 r. majątek należy do baronowej Reginy von Grunfeld z domu Bohmfeld, a potem jeszcze jakiś czas do przedstawicieli tego rodu: Andreasa Wilhelma von Waldmanna, barona von Grunfeld (1765 r.) oraz Wilhelma Friedricha von Grunfeld (1780 r.). W 1786 r. dobra są w rękach Gustawa Bernharda Friedricha hrabiego von Reder. W 1793 r. zostały zakupione przez barona von Czettritz-Neuhaus i w rękach rodziny przetrwały do zakończenia II wojny światowej. Znajdowały się kolejno: w rękach Karla Wilhelma Bernarda, od ok. 1912 r. - Georga (już w ramach fideikomisu) oraz od 1917 r. - Gottharda von Czettritz-Neuhaus. Około 1937 r. zostały wydzierżawione (część gospodarcza) Siegbertowi Klausowi. Niezależnie od dóbr rycerskich istnieją we wsi od początku lat 30-tych XX w. pomniejsze dobra należące do zamożnych chłopów: Gerharda Raupacha i Paula Teubera.

Wieś stosunkowo dobrze rozwinięta i zorganizowana, została doszczętnie splądrowana w czasie wojny trzydziestoletniej, a mieszkańcy jej padli ofiarą zarazy i głodu (zagrabiono bydło i zbiory zbóż).

W centrum wsi położony był pałac. Na wschód od niego rozciągał się majdan gospodarczy. Jeden z budynków mieszkalno-gospodarczych, okalających go od północy, pełnił być może funkcję pierwotnej siedziby dóbr.

Pałac obecnie zrównany z ziemią otoczony był parkiem typu swobodnego z interesującym starodrzewem. Znajdujący się w jego pobliżu staw może być fragmentem dawnej fosy zamkowej. W 1915 r. wieś otrzymała trzyklasową szkołę.

Historia kościoła.

Tutejszy kościół filialny (niegdyś parafialny) p.w. św. Jana Chrzciciela wymieniany był po raz pierwszy w 1295 r. W obecnym swym kształcie jest to prosta jednonawowo budowla o rzucie prostokąta z węższym prezbiterium i wieżą na osi od zachodu. Pochodzi z początków XVII w., gdyż właśnie wówczas pierwotny kościół spłonął w 1609 r. i został wkrótce odbudowany. Około połowy XVI w. przejęli go protestanci wraz z należącą doń własnością ziemską. W grudniu 1653 r. został zwrócony katolikom.

Układ przestrzenny miejscowości

Wieś o układzie owalnicy z wrzecionowatym wydłużonym nawsiem zakończonym od południowego-zachodu kościołem z cmentarzem. W tej części wsi zlokalizowane jest założenie dworskie z rozległym majdanem o zarysie zbliżonym do wydłużonego prostokąta, od północnego-wschodu z rozległymi ogrodami gospodarczymi a od południa z parkiem krajobrazowym, urządzonym za zniszczonym po 1945 r. pałacem. Południową część wsi tworzą położone przy drodze rozległe zagrody kmiecie o kalenicowym lub szczytowym ustawieniu budynków głównych. Po czytelnym miedzuchu niwy domowej przeprowadzono w latach dwudziestych obecnego stulecia obejście wsi. Na zachód od wsi zlokalizowane są dwa Przysiółki Jerzyków i Raczyce.

Tabelaryczne zestawienie danych statystycznych

Gmina wiejska				Dobra		Instytucje publiczne i przemysł
Rok	Areał	Domy	Ludność	Areał	Ludność	
1786			439			kościół katolicki, szkoła katolicka, plebania, szkoła ewangelicka, 4 młyny wodne
1830		112	731			wapniarnia, 2 wiatraki
1845		121	754			
1887	434	102	562	529	99	
1895		95			96	komora celna
1901			487		70	
1905		90	479		62	
1909				517		tartak z turbiną wodną
1921				733		
1926				685		
1930				645 +41 +25*		udziały w mleczarni spółdzielczej w Paszowicach
1939	964,4	146	551			transformator elektryczny, szkoła ludowa, kąpielisko wiejskie

1941			493			
------	--	--	-----	--	--	--

* częściowy podział dóbr

Strefy ochrony konserwatorskiej oraz wykaz elementów objętych ochroną konserwatorską.

Strefy ochrony konserwatorskiej

Wyznaczono strefę "B" ochrony konserwatorskiej, która obejmuje kościół z cmentarzem przykościelnym, park z folwarkiem oraz ogrodami gospodarczymi o zachowanych murach granicznych.

Dla zabudowy wsi wyznaczono strefę "K" ochrony krajobrazu kulturowego.

Przysiółki Jerzyków i Raczyce otoczono strefami "OW" obserwacji archeologicznej

Grodzisko z XI - XII wieku, stanowisko numer 1/1 Góra Zamczysko, decyzja konserwatorska o wpisie do rejestru zabytków numer 244/91/65. Otoczono strefą "W" ochrony konserwatorskiej.

Wyznaczono punkt widokowy na Górze Zamczysko - zalecane jest jego odtworzenie poprzez częściową wycinkę drzewostanu w celu utworzenie osi widokowych.

Oznaczono przebiegającą od Chełmca przez Myślinów, Muchów do Świerzawy aleję, która jest jednym z ważniejszych elementów kształtowanego krajobrazu na obszarze opracowania.

Oznaczono miejsce po młynie na zachód od wsi.

Wykaz zabytków architektury i budownictwa oraz innych elementów objętych ochroną

Kościół z cmentarzem

Kościół filialny pw. Św. Jana Chrzciciela, wzniesiony XV/XVI w. nr rejestru zabytków 900 z dnia 26.07.1961 r.

Mur wokół cmentarza przykościelnego, XVI, XIX w.

Zespół dworski - park z folwarkiem

- a) park krajobrazowy, XIX w., nr rejestru zabytków 546/L z dnia 05.09.1980 r.
- b) dom mieszkalny nr 29/30, koniec XVIII, XIX w.
- c) dom mieszkalny nr 33/34, XVII, koniec XVIII, XIX w. - zapewne dawny dwór
- d) obora I nr 29/30, XIX w.
- e) obora II nr 32, koniec XVIII, XIX w.
- f) obora III nr 32, 1832 r.
- g) stodoła I, 1 poł. XIX w., pocz. XX
- h) stodoła II, 1793 r.

Zabudowa wsi:

Leśniczówka nr 65, ok. 1905 - przysiółek Jerzyków

Dom mieszkalno - gospodarczy nr 2, ok. poł. XIX w.

Dom mieszkalno - gospodarczy nr 11, XVIII/XIX w.

Dom mieszkalny nr 17, koniec XVIII, XIX w.

Dom mieszkalny nr 18, 1 poł. XIX w.

Dom mieszkalny nr 37, 1 poł. XIX w.

Dom mieszkalny nr 47, 2 poł. XIX w.

Dom mieszkalny nr 52, 2 poł. XIX w.

Dom mieszkalny nr 53, 2 poł. XIX w.

Dom mieszkalny nr 57, ok. pocz. XIX w.

Dom mieszkalny nr 63, 1863 r

Zagroda nr 64

a) dom mieszkalny nr 64, 1 poł. XIX w.

b) stodoła nr 64, 1849 r.

Stanowiska archeologiczne

Obszar AZP 81-20

1) Grodzisko, chronologia: XI - XII wiek

stanowisko numer 1/1 Góra Zamczysko

decyzja konserwatorska o wpisie do rejestru zabytków numer 244/91/65 Otoczone strefą "W" ochrony konserwatorskiej

2) Punkt osadniczy, chronologia: XVI - XVIII wiek stanowisko numer 2/26

3) Punkt osadniczy, chronologia: XVI - XVIII wiek stanowisko numer 4/29

Jerzyków gm. Męcinka

Dawne nazwy miejscowości.

Georgenberg - 1241 r.(?), Georgenberg oraz Sankt Georgenberg - 1786 r., 1830 r. i 1845 r. i później do 1945 r. Odtąd - Jerzyków.

Etymologia nazwy wsi.

Od imienia własnego Jerzy (niem. Georg) - założyciela osady. Niejasna późniejsza forma z "Sankt" (święty patron ?).

Historia miejscowości.

Wg rozpowszechnionej wśród badaczy opinii Jerzyków jest najstarszą częścią obecnej wsi Chełmiec. Wiadomo np., iż już w prawiekach znajdował się tu obszar eksploatowany górnictwo (złóża rud miedzi; są również wzmianki o złocie). W 1 poł. XVI w. właścicielami Jerzykowa byli (podobnie jak Chełmca, Raczyń i Myślinowa) von Schweinichenowie. Książę Fryderyk zachęcał wówczas jednego z nich, Georga, do założenia górniczego miasteczka. W każdym razie, zanim w 1561 r. cesarz Ferdynand I nadał Jerzykowi przywilej górniczy, istnienie tu miasta było już urzędowo potwierdzone. Wydobywanie trwało z pewnością do XIX w. W 1850 r. uruchomiony nowy zakład górniczy (szyby o nazwach "Max", "Emil", "Aleksander"). Nie wiadomo jak toczyły się dalsze losy miasteczka. Jednakże w tradycji okolicznej przetrwało do okresu międzywojennego określenie "rynek" dla niewielkiego placu w centrum osady. W nazwie starej gospody (spłonęła w 1872 r.) można dopatrywać się funkcji sądowniczych (nazwa ta brzmiała "Zur Richterei"). Gospoda została odbudowana po pięciu latach (1877 r.) przez Heinricha Scholza, który prowadził ją razem z synami. Otrzymała nazwę "Zur Goldenen Krone". Funkcjonowała do końca wojny. Górowała nad okoliczną zabudową. Z miejsca, na którym była położona rozciągał się rozległy widok na okolice Strzegomia i Legnicy. W okresie międzywojennym Jerzyków pozostawał jedynie niewielką kolonią będącą celem wycieczek mieszkańców pobliskiego Jawora, chętnie odwiedzaną przez narciarzy i saneczkarzy. Na pobliskiej Czarciej Skale (niem. Heßberg) wzniesiono z myślą o turystach pieszych drewnianą chatę na podmurówce, z kamiennymi ścianami szczytowymi, pokrytą strzechą, z gankiem od frontu. Ślady jej fundamentów czytelne są do dziś.

Układ przestrzenny miejscowości

Zredukowana do jednej ulicy osada z relikami dawnego układu czytelnego w układzie prostokątnych dróg i placu w wschodniej części wsi.

Na przeciwnym, północnym zboczu doliny, powyżej leśnictwa zachowane relikty dawnej kopalni, a przy potoku ślady po dwu młynach.

Strefy ochrony konserwatorskiej oraz wykaz elementów objętych ochroną konserwatorską.

Omówione wyżej, w tekście odnoszącym się do Chełmca, wraz z wykazem stanowisk archeologicznych.

Raczyce gm. Męcinka

Dawne nazwy miejscowości.

Ratschin i Ratschicz - 1371 r., Ratschütz - 1830 r. i 1845 r., później do 1945 r. - Ratschütz. Odtąd - Raczyce.

Etymologia nazwy wsi.

Blżej nieznana.

Raczyce stanowiły zawsze przysiółek wsi Chełmiec. Dane historyczne i statystyczne łącznie ze wsią.

Układ przestrzenny miejscowości

Osada leśna o rozproszonej zabudowie, o znacznie zredukowanej liczbie zabudowań.

Strefy ochrony konserwatorskiej oraz wykaz elementów objętych ochroną konserwatorską.

Omówione wyżej, w tekście odnoszącym się do Chełmca, wraz z wykazem stanowisk archeologicznych.

Chroślice gm. Męcinka

Omówiono jedynie stanowiska archeologiczne zlokalizowane na terenie Parku Krajobrazowego.

Stanowiska archeologiczne

Obszar AZP 80 -19

5. Cmentarzysko kultury łużyckiej chronologia: III okres epoki brązu stanowisko numer 2/16

6. Znajezisko luźne kultury łużyckiej chronologia: III - IV okres epoki brązu stanowisko numer 3/17

Kondratów gm. Męcinka

Dawne nazwy miejscowości.

Conradeswald - 1263 r., Conradiswalde - 1310 r. i 1319 r., Conradswalde - 1429 r., Cunradiswalde - 1444 r., Conradswalde - 1529 r., wyjątkowo Khonrathswalde - 1552 r., Contradswaldau - 1786 r., Konradswaldau - 1830 r. i 1845 r. oraz później (niekiedy zamiennie z Conradswaldau) do 1945 r. Odtąd - Kondratów.

Etymologia nazwy wsi.

Od imienia własnego Konrad. Tu w znaczeniu "las Konrada". Polska nazwa osobowa Kondrat (stąd pseudodzierżawczy Kondratów) ustalone przez komisję nazewnictwa URM.

Historia wsi i dóbr.

W stosunkowo wcześniej wzmiankowanej wsi (1263 r.) znajdowały się dobra rycerskie. Niewiele wiadomo o ich średniowiecznych właścicielach. Z faktu znajdowania się w Kościele nagrobków rodziny von Zedlitz oraz tablicy z herbem von Zedlitz i inicjałami zapewne Hansa von Zedlitz umieszczonej niegdyś na murze tutejszego zamku można jedynie przypuszczać, iż około 1580 r. (data śmierci wspomnianego Hansa) dobra znajdowały się w rękach tej rodziny. W 1654 r. właścicielem majątku był Siegmund von Falkenhain. Następne dane pochodzą dopiero z XIX w. W 1814 r. majątek w Kondratowie stanowi własność króla bawarskiego Ludwika. Około 1876 r. dobra nabył Heinrich Wilhelm von Sprenger i Małuszowa. Około 1910 r. dobra zostały zakupione przez rotmistrza Hansa von Poncet i w rękach tej rodziny pozostały do końca II wojny światowej. W 1921 r. wchodziły w skład spuścizny po zmarłym rotmistrzu, a opiekunką ich była wdowa Melanie von Poncet z domu von Rudno-Rudziński. Od około 1926 r. ich dysponentem został Hans von Poncet jr i stan ten utrzymał się do 1945 r. Począwszy od 1930 r. oprócz dóbr szlacheckich wymieniane są w księgach adresowych dobra pomniejszych stanowiące własność zamożnych chłopów: Heinricha Zobela, Wandę Hoffmann, Ewalda Scholtza, Juliusa Zobela, Arthura Herrmanna, Heinricha Bemda, Roberta Kuppe i Oswalda Wahna.

Historia kościoła katolickiego.

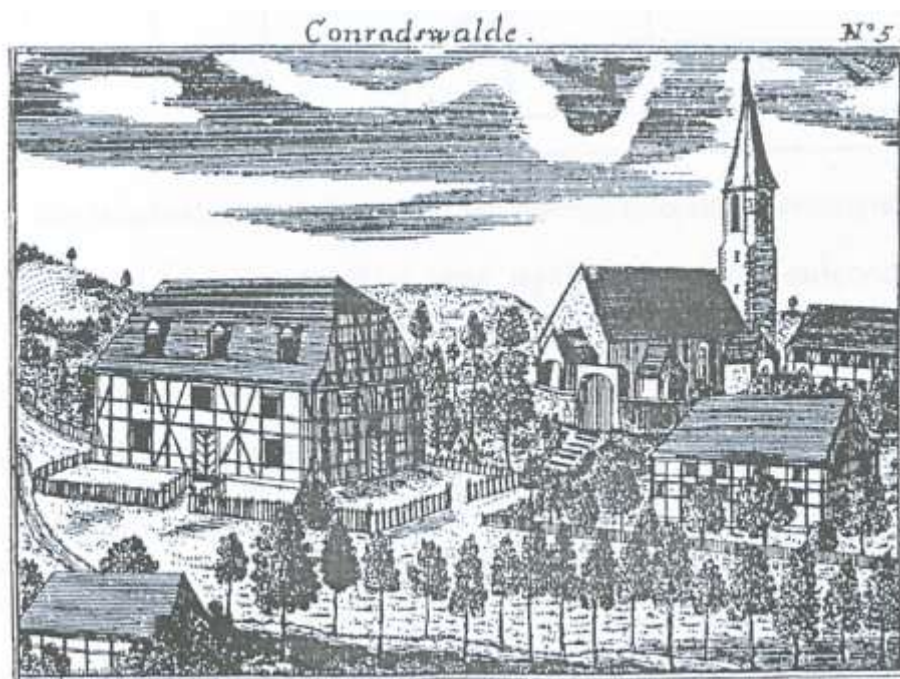
Tutejszy kościół filialny p.w. Św. Jerzego jest wymieniany w średniowieczu w 1311 r. i w 1369 r. Obecna skromna kamienna budowla na rzucie prostokąta z ośmiobocznie zamkniętym prezbiterium i wieżą od zachodu jest późnośredniowieczna i może pochodzić nawet z początków XVI w. Odsłonięte i poddane konserwacji malowidła ścienne we wnętrzu kościoła mogą rzucić nowe światło na kwestię bardziej precyzyjnego datowania. Kościół położony pośród średniowiecznego cmentarza na wzniesieniu otoczonym kamiennym murem. Około połowy XVI w. został przejęty przez protestantów, a następnie na mocy edyktu restytucyjnego przywrócony katolikom w 1654 r.

Historia kościoła ewangelickiego.

Na wschód od kościoła katolickiego przy cieku wodnym znajdował się skromny dom modlitwy o konstrukcji belkowej z wypełnieniem, wzniesiony zapewne podobnie jak inne okoliczne budowle tego typu, w latach 1741-42. O jego wyglądzie informuje dość dokładnie rysunek Wernera z 1750 r. zamieszczony w tekście niniejszego opracowania. Należy przypuszczać, że z uwagi na kruchość techniczną budowla była w okresie późniejszym odnawiana. Do chwili obecnej przetrwały jedynie ledwie czytelne zarysy fundamentów pośród łąki - pastwiska, gdzie pierwotnie znajdował się cmentarz (widoczne gdzieś fragmenty nagrobków, XX - wiecznych).

Układ przestrzenny miejscowości

Rozległa wieś o układzie łańcuchowym, położona w dolinie strumienia z czytelnym układem łąnów leśnych i rozłogami pól. Na strumieniu zachowany jest układ grobli i śladów po młynach. W centrum wsi, na południowym zboczu doliny wznosi się kościół filialny, otoczony cmentarzem z przylegającymi ruinami plebanii oraz relikdami cmentarza ewangelickiego, na którym wznosił się kościół. Północne zbocze doliny zajmuje wzniesiony na wyraźnym cyplu obronny dwór renesansowy z relikdami fortyfikacji bastejowych, ogrodu tarasowego i rozległym majdanem gospodarczym z relikdami budynków gospodarczych. Pomędzy tymi dwoma zespołami położony jest zespół budynków szkoły ewangelickiej. Na wschód od parku urządzono w latach trzydziestych nowy cmentarz. W części wschodniej wsi leży folwark, o zdegradowanej zabudowie. Z licznych we wsi młynów pozostały jedynie relikty budynków i urządzeń wodnych. Zabudowa wsi zachowała wiele interesujących przykładów budownictwa o konstrukcji szkieletowej, zarówno bogatych zagród kmiecych jak i komorniczych. Widoczne jest zanikanie zabudowy, zwłaszcza w części zachodniej, co spowodowane jest bliskością prowadzonych prac górniczych.

Kościół katolicki i ewangelicki w Kondratowie. Reprodukacja za: Friedrich Bernhard Werner *Perspektivische Vorstellung derer in Schlesien ... concedierten Beth- Häuser*. 1750, II Theil, 5.

Rysunek ukazuje formę zagospodarowania centrum wsi jak i rozebrany kościół ewangelicki i stojącą nieopodal kościoła katolickiego plebanię.

Tabelaryczne zestawienie danych statystycznych

Gmina wiejska				Dobra		Instytucje publiczne i przemysł
Rok	Areał	Domy	Ludność	Areał	Ludność	
1786			767			2 młyny wodne, wiatrak
1830		140	851			kościół katolicki i ewangelicki, szkoła katolicka i ewangelicka, dwie plebanie, tartak, gorzelnia
1845		141	913			wapiennik, kamieniołom
1876				475		
1887	1389	147	795		74	
1895		139	747	485	60	
1901			708		69	
1905		127	697	475	59	
1921				425		
1930				425 +106 66 66 48 41 31 50 53*		
1939	1871	170	717			transformator elektryczny, szkoła ludowa
1941			729			

* prócz dóbr szlacheckich funkcjonują we wsi również chłopskie w rękach różnych właścicieli.

Strefy ochrony konserwatorskiej oraz wykaz elementów objętych ochroną konserwatorską.

Strefy ochrony konserwatorskiej

Wyznaczono strefę "A" ochrony konserwatorskiej. Obejmuje ona centrum wsi z kościołem katolickim otoczonym cmentarzem, przyległymi zabudowaniami i miejscem po plebanii katolickiej oraz kościele i cmentarzu ewangelickim, dwór z ogrodem tarasowym i terenem folwarku, cmentarz wiejski i szkołę wiejską. Znaczna część obszaru objętego strefą została wpisana kolejnymi decyzjami do rejestru zabytków.

Wyznaczono strefę "K" ochrony krajobrazu kulturowego dla całej wsi, przyjmując za jej granicę czytelne granice zachowanych w większości rozłogów łąnów leśnych wytyczonych podczas lokacji.

Wieś otoczono strefą "OW" obserwacji archeologicznej.

Wyznaczono oś widokową z tarasu zamku na dolinę Bystrzyka. Na terenie pomiędzy strumieniem Bystrzyk, a zamkiem wprowadza się zakaz wznoszenia budynków.

Oznaczono miejsce po młynie na zachód od wsi

Wykaz zabytków architektury i budownictwa oraz innych elementów objętych ochroną

Kościół z cmentarzem

- a) kościół filialny p.w. św. Jerzego wzniesiony XV, XVII, XX w., nr rejestru zabytków 819 z 16.12.1960 r.
- b) mur cmentarza wokół kościoła, XVII, XIX w.
- c) cmentarz wokół kościoła, założony XV w.

Cmentarz wiejski, ok. 1930.

Pałac z folwarkiem:

- a) pałac, XVI, XVII w., nr rejestru zabytków 760 z dnia 27.09.1960 r. – ruina
- b) budynek mieszkalno-gospodarczy, 1776 r. - ruina
- c) tarasy ogrodowe i mur ogrodu, 2 poł. XVIII w.
- d) ogród regularny z 2 poł. XVIII w., nr rejestru zabytków 663/L z dnia 27.12.1983 r.

Zabudowa wsi:

Szkoła, 1804 r., k. XIX w.

Dom mieszkalno-gospodarczy nr 2, pocz. XIX, przebudowany 4 ćw. XIX

Dom mieszkalno-gospodarczy nr 3, z 1867 r.

Budynek gospodarczy przy nr 3, 4 ćw. XIX w.

Dom mieszkalno-gospodarczy nr 4, 4 ćw. XIX w.

Dom mieszkalno-gospodarczy nr 5, 1 poł. XIX w.

Zagroda nr 6

a) dom mieszkalno-gospodarczy nr 6, 4 ćw. XIX w.

b) stodoła przy nr 6, koniec XIX w.

Dom mieszkalno-gospodarczy nr 7, XIX/XX w.

Zagroda nr 10

a) dom mieszkalny, nr 10, koniec XIX w.

b) stodoła, koniec XIX w.

Zagroda nr 11

a) dom mieszkalny nr 11, 4 ćw. XIX w.

b) dom mieszkalno-gospodarczy nr 11, 1 poł. XIX w.

c) budynek gospodarczy przy nr 11, koniec XIX w.

Zagroda nr 13

a) dom mieszkalny nr 13, pocz. XIX w.

b) stodoła przy nr 13, XIX/XX w.

Dom mieszkalno-gospodarczy nr 15, XVIII/XIX w.

Dom mieszkalno-gospodarczy nr 16, XIX/XX w.

Dom mieszkalno-gospodarczy nr 17, 1821 r.

Dom mieszkalno-gospodarczy nr 18, 2 poł. XIX w.

Zagroda nr 20

a) dom mieszkalny nr 20, 2 poł. XIX w.

b) budynek gospodarczy przy nr 20, pocz. XIX w.

c) stodoła przy nr 20, poł. XIX w.

Dom mieszkalno-gospodarczy nr 21, 1879 r.

Dom mieszkalno-gospodarczy nr 22, koniec XVIII w., przeb. 4 ćw. XIX w.

Dom mieszkalny nr 24, 4 ćw. XIX w.

Dom mieszkalny nr 25, pocz. XIX w.

Zagroda nr 26

a) dom mieszkalno-gospodarczy nr 26, XVIII/XIX w.

b) budynek gospodarczy przy nr 26, 2 poł. XIX w.

Dom mieszkalno-gospodarczy nr 27, koniec XIX w.

Dom mieszkalno-gospodarczy nr 28, 1 poł. XIX w. - opuszczony

Dom mieszkalno-gospodarczy nr 29, pocz. XIX w. - opuszczony

Dom mieszkalno-gospodarczy nr 32, ok. poł. XIX w.

Dom mieszkalno-gospodarczy nr 35, 4 ćw. XIX w.

Dom mieszkalno-gospodarczy nr 38, koniec XIX w.

Dom mieszkalno-gospodarczy nr 39, 1 poł. XIX w.

Zagroda nr 46

a) dom mieszkalno-gospodarczy nr 46, 4 ćw. XIX w.

b) budynek gospodarczy przy nr 46, 4 ćw. XIX w.

c) stodoła przy nr 46, 4 ćw. XIX w.

Zagroda nr 58

a) dom mieszkalno-gospodarczy nr 58, 1861 r.

b) stodoła, przy nr 58, 1870 r.

Dom mieszkalny nr 59, pocz. XIX w.

Zagroda nr 60

a) dom mieszkalny nr 60, pocz. XIX w.

b) stodoła I przy nr 60, koniec XIX w.

c) stodoła II przy nr 60, koniec XIX w.

Dom mieszkalny nr 61, 1870 r.

Dom mieszkalny nr 64, poł. XIX w.

Dom mieszkalny nr 68, 4 ćw. XIX w.

Zagroda nr 71

a) dom mieszkalno-gospodarczy nr 71, 1862 r.

b) stodoła przy nr 71, koniec XIX w.

c) łamus przy nr 71, 1 poł. XIX w.

Dom mieszkalno-gospodarczy nr 73, 4 ćw. XIX w.

Dom mieszkalny nr 74, 1 poł. XIX w. - opuszczony

Zagroda nr 75

- a) dom mieszkalny nr 75, ok. poł. XIX w., przeb. 4 ćw. XIX w.
- b) stodoła przy nr 75, pierwotnie dom mieszkalny z 1 poł. XIX w., przeb. 1867 r.
- Dom mieszkalno-gospodarczy nr 77, kon. XIX w.
- Dom mieszkalno-gospodarczy nr 78, XVIII/XIX w. - część gosp. rozebrana
- Dom mieszkalny nr 79, pocz. XIX w. - opuszczony
- Budynek gospodarczy nr 80, koniec XIX w.
- Zagroda nr 81
- a) dom mieszkalny nr 81, koniec XIX w.
- b) stodoła przy nr 81, koniec XIX w.
- Dom mieszkalno-gospodarczy nr 83, 1 poł. XIX w.
- Dom mieszkalno-gospodarczy nr 84, 1 poł. XIX w.
- Zagroda nr 85
- a) dom mieszkalny nr 85, 1 poł. XIX w.
- b) budynek gospodarczy - obora przy nr 85, 2 poł. XIX w.
- c) stodoła przy nr 85, pocz. XX w.

Stanowiska archeologiczne

ObszarAZP81-18

7. Punkt osadniczy, chronologia: średniowiecze,
stanowisko numer 1/1

8. Ślad osadnictwa, chronologia: pradzieje,
stanowisko numer 2/2

Kościół filialny p.w. Narodzenia Najświętszej Marii Panny w Kondratowie. Fot.1994 r.

Budynek mieszkalno-gospodarczy obok zagrody nr 52. Opuszczony. Przykład budownictwa z XIX wieku, o mieszanej konstrukcji ścian i charakterystycznym układzie drewnianego

Dom mieszkalno-gospodarczy nr 1 w Kondratowie.

Męcinka

Opracowaniem objęto jedynie przysiółek Męcinki Bogaczów i stanowiska archeologiczne zlokalizowane na terenie Parku Krajobrazowego "Chełmy".

Strefy ochrony konserwatorskiej oraz wykaz elementów objętych ochroną konserwatorską.

Stanowiska archeologiczne

Obszar AZP 80- 19

12. Zamek chronologia: poł. XIII - XIV wiek

stanowisko bez numeru na Górze Górzec

Stanowisko otoczono strefą "W" ochrony konserwatorskiej. - stanowisko to znajduje się na terenie obrębu geodezyjnego miejscowości Męcinka.

18. Grodzisko chronologia: wczesne średniowiecze?

stanowisko numer 11/13 - stanowisko to znajduje się na terenie obrębu geodezyjnego miejscowości Męcinka.

19. Znajezisko luźne chronologia: wczesny okres epoki brązu

stanowisko numer 12/14 - stanowisko to znajduje się na terenie obrębu geodezyjnego miejscowości Męcinka.

Bogaczów gm. Męcinka

Dawne nazwy miejscowości.

Buschhäuser - 1830 r. - do 1945 r. Odtąd Bogaczów z obocznością Bogaczowice. Nazwa ta funkcjonuje dla oznaczenia dwóch różnych przysiółków (Męcinki oraz Grobli).

Etymologia wsi.

Damroth wywodzi nazwę od lasu (niem. Busch = zarośla).

Historia miejscowości.

Bogaczów nigdy nie był samodzielną wsią. Był to przysiółek Męcinki, który wykształcił się z dawnej osady leśnej drwali złożonej z kilku domostw. Dane statystyczne dla miejscowości oraz historia są traktowane w literaturze łącznie z danymi dla Męcinki.

Układ przestrzenny miejscowości

Osada leśna, złożona z trzech, oddalonych od siebie zagród z budowlami o zbliżonym

kostiumie stylowym. Osada kultywowała tradycję osady leśnej urządzonej przez cystersów dla dozoru nad tzw. "Mnisim Lasem" (Monchswald). W jej zachodniej części zachowane relikty młyna.

Strefy ochrony konserwatorskiej oraz wykaz elementów objętych ochroną konserwatorską.

Wyznaczono strefę "K" ochrony krajobrazu kulturowego dla osady leśnej.

Oznaczono miejsce po młynie.

Wyznaczono punkt widokowy na Górze Górzec. Na szczycie góry w XVII w. wzniesiono kaplicę pielgrzymkową pośrodku dziedzińca zamku. Od Męcinki poprowadzono drogę krzyżową, z stacjami w formie kaplic słupowych fundowanych zapewne w k. XVIII w. Jest to unikalny i zachowany w stosunkowo dobrym stanie (poza kradzieżą obrazów z stacji) przykład drogi krzyżowej urządzonej w krajobrazie.

Muchów gm. Męcinka

Dawne nazwy miejscowości.

Muchow - 1202 r. (?) , Muchovo - 1203 r., Muchowe - 1283 r., Mochau i Klein Mochau - 1786 r., 1830 r. i 1845 r. oraz później do 1945 r. Odtąd - Muchów.

Etymologia nazwy wsi.

Damroth nakreśla taką linię rozwoju nazwy Muchów - Muchowo - Mochau za jej źródłosłów uznając słowo mucha. To samo Adamy Mochau (Muchowo) = Fliegenort – od mucha = niem. Fliege.

Historia miejscowości.

Pierwotnie istniała tu słowiańska osada, która podobnie jak okoliczne tereny została "skolonizowana" przez cystersów lubiąskich. Miejscowość Muchów wymieniona jest w dokumencie księcia Henryka z 1203 r. (podał on wówczas mnichom łany i część lasu w sąsiednim Pomocnem) jako ta, której mieszkańcy byli zwolnieni z obciążeń na rzecz księcia. Cystersi rozwinęli w oparciu o specyfikę terenu hodowlę ryb. Pozostałości cysterskich założeń stawowych czytelne są do dziś (stawy i mokradła na północny zachód od wsi). W Muchowie w średniowieczu istniały dobra rycerskie. Jednakże ich właściciele znani są z nazwiska dopiero od ok. połowy XVII w. W 1637 r. należały do Margarethe von Schliewitz z domu von Schweinichen, w 1751 r. do Georga Wilhelma von Schweinichena, do 1757 r. do Antona Siegmunda von Vogten, do 1765 r. - Johanna Siegmunda von Vogten, zaś później do spadkobierców tegoż. W 1830 r. właścicielem dóbr jest baron von Vogten-Westerbach, w 1845 - niejaka Müller z domu Morenberg (do 1857 r.). Odtąd do 1883 r. są w rękach wielkiego

księcia Petera von Oldenburga. W 1883 r. zakupił je Heinrich Wilhelm von Sprenger z Małuszowa i w rękach tego rodu pozostały do 1945 r. włączone w okręg dóbr małuszowskich (od. ok. 1905 r. w ramach fideikomisu). Ostatnim ze Spregerów na Muchowie był Heinrich Ernst Oswald. Za jego czasów, około 1920 r. na zachód od istniejącego folwarku, po przeciwnej stronie drogi w kierunku Myślinowa wzniesiono dom wypoczynkowy dla matek z dziećmi wraz towarzyszącym mu budynkiem gospodarczym (mieszczącym powozownię, garaż i mieszkania dla obsługi) i siedzibą nadleśnictwa. Łowiectwo stanowiło, obok wspomnianego już rybactwa, dziedzinę z której Muchów słynął w okolicy. Tutejsze lasy były od wieków ostoją zwierzyny, głównie płowej. Obecnie nieistniejący zameczek myśliwski pojawia się po raz pierwszy w spisach adresowych w 1930 r.

Około 1848 r. hrabia minister von Carlowitz wznosił kamienną wieżę na pobliskim wzniesieniu Mszany (niem. Mochenberg).

Układ przestrzenny miejscowości

Rozległa osada leśna o zabudowie rozproszonej na dużym odcinku wzdłuż drogi z Chelmcza do Świerzawy. W centrum wsi, przy skrzyżowaniu lokalnych dróg wznosi się gospoda należąca niegdyś do rodziny Wandelów. Folwark, o zachowanej częściowo budowie zajmuje północny kraniec wsi. Poza zabudowę wsi, na zachód od głównej drogi wznosi się otoczony niewielkim parkiem dom wypoczynkowy z towarzyszącą oficyną mieszkalną (obecnie wydzieloną jako odrębna własność). Liczba zabudowań wsi uległa zmniejszeniu. Na uwagę zasługuje zagroda nr 9 z domem mieszkalnym o konstrukcji fletowej, reprezentującym typ budynków charakterystycznych dla Pogórza Sudeckiego.

Tabelaryczne zestawienie danych statystycznych

Gmina wiejska				Dobra		Instytucje publiczne i przemysł
Rok	Areał	Domy	Ludność	Areał	Ludność	
1786			126			1 młyny wodne
1830		27	130			1 szkoła ewangelicka, tartak
1845		32	209			2 tartaki, cegielnia, kuźnia
1876				1137		
1887	154	33	185	1140	96	
1895		30	170	1253	94	
1901			151		90	
1905	152	29	149	1264	87	
1909				1601		
1921				1499		
1926				1628		
1939	2278	57	219			transformator elektryczny, szkoła ludowa
1941			210			

Strefy ochrony konserwatorskiej oraz wykaz elementów objętych ochroną konserwatorską.

Strefy ochrony konserwatorskiej

Wyznaczono strefę "A" ochrony konserwatorskiej, która obejmuje dom wypoczynkowy z parkiem i towarzyszącą oficyną mieszkalno-gospodarczą.

Wyznaczono strefę "B" ochrony konserwatorskiej, która obejmuje folwark oraz zagrody położone przy skrzyżowaniu głównej drogi wiejskiej z drogą prowadzącą do domu wypoczynkowego i leśnictwa.

Wieś otoczono strefą "OW" obserwacji archeologicznej.

Wykaz zabytków architektury i budownictwa oraz innych elementów objętych ochroną

Zespół domu wypoczynkowego:

- a) dom wypoczynkowy, ok. 1920) Park
- b) oficyna mieszkalno-gospodarczą z garażem, ok. 1920
- c) park wokół domu wypoczynkowego, ok. 1920 r.

Folwark

Do zarządcy folwarku, nr 2, koniec XVIII, 1 poł. XIX w.

Zabudowa wsi:

Zajazd, ob. dom mieszkalny nr 14, XIX/XX w.

Budynek gospodarczy(?), kamienny przy skrzyżowaniu dróg, na zachód od folwarku, 4 ćw. XIX w.

Dom mieszkalny nr 6, 1 poł. XIX w.

Dom mieszkalno-gospodarczy nr 9, XVIII, XIX w.- o konstrukcji szkieletowej, opuszczony

Dom mieszkalny nr 10, pocz. XIX w.

Dom mieszkalny nr 12, 1 poł. XIX w.

Zagroda nr 16

a) dom mieszkalny nr 16, 2 poł. XIX w.

b) budynek gospodarczy nr 16, 2 poł. XIX w.

Dom mieszkalny nr 18, 1 poł. XIX w.

Dom mieszkalno-gospodarczy nr 21, ok. poł. XIX w.

Dom mieszkalno-gospodarczy nr 22, 1 poł. XIX w.

Dom mieszkalno-gospodarczy nr 23, 1 poł. XIX w.

Dom mieszkalny nr 24, koniec XIX w.

Dom mieszkalno-gospodarczy nr 29, 1 poł. XIX w.

Dom mieszkalno-gospodarczy nr 30, 1 poł. XIX w.

Zagroda nr 32

a) dom mieszkalno-gospodarczy nr 32, 1 poł. XIX w.

b) stodoła nr 32, koniec XIX w.

Zagroda nr 33

a) dom mieszkalno-gospodarczy nr 33, 1 poł. XIX w.

b) stodoła nr 33, XIX/XX w.

Wieża widokowa, ok. 1848 nr rej. zab. 981/L z 06.02.93 r.

Stanowiska archeologiczne

Obszar AZP81-19

4. Osada, chronologia: okres nowożytny XVII wiek stanowisko numer 1/4

Dom wypoczynkowy w Muchowie. Fot. 1994

Muchów. Dom mieszkalno-gospodarczy nr 9. Opuszczony. Przykład budynku o mieszanej konstrukcji ścian.

Myślinów gm. Męcinka

Dawne nazwy miejscowości.

Jegerdorf - 1203 r., Jägendorf - 1786 r., Jägendorf (Mittel-, Nieder- i Ober-) - 1830 r., 1845 r., a także później do 1945 r. Odtąd - Myślinów.

Etymologia nazwy wsi.

Wskazując pierwotną formę Jägerdorf Adamy tłumaczy ją jako „wieś myśliwych, łowców (niem. Jäger - myśliwy, łowca).

Historia miejscowości.

Miejscowość wymieniona po raz pierwszy w 1203 r. należała do obszaru подарowanego cystersom lubińskim przez księcia Henryka I. Pierwszymi właścicielami tutejszych trzech folwarków (górnego, środkowego i dolnego) byli panowie von Schweinichen. W 1637 r. folwarki górny i środkowy były w rękach Melchiora von Schweinichena, dolny - Tobiasa von Schweinichena. W 1747 r. wszystkie trzy należą do Wansa Sigmunda von Schweinitza, w 1755 r. - do Hansa Christopha von Schweinitza. W 1746r. właścicielem folwarku dolnego jest Hans Heinrich von Nimpsch. Potem folwarki należały do korony bawarskiej, a od 1847 r. do

von Sprengerów z Małuszowa. W ten sposób dobra myślinowskie stały się częścią najpierw okręgu dóbr małuszowskich, a potem tamtejszego fideikomisu. Funkcjonująca tu szkoła katolicka nie miała własnej siedziby. Zajęcia prowadzono w domu dzwonnika. Obecny budynek szkoły wzniesiono w 1892 r. Z uwagi na fakt, iż Myślinów należał do najulubieńszych miejsc wycieczkowych mieszkańców Jawora funkcjonowały we wsi dwie gospody. Jedna położona na wzgórzu na wysokości kościoła i dominium (folwark średni) o nazwie „Zum Preussischen Hause” (naprzeciw niej, po drugiej stronie drogi do Jawora znajdował się wiatrak) oraz druga „Zum Gerichtskretscham” zlokalizowana przy wyjeździe do Siedmicy. W 1900 r. założono we wsi kasę oszczędnościowo-pożyczkową; w 1924 r. Myślinów otrzymał stację transformatorową.

Historia kościoła katolickiego.

Kościół filialny p.w. św. Piotra i Pawła wymieniony jest po raz pierwszy w dokumencie sprzedażnym z 1397 r., w którym jest mowa o proboszczu z Jegindorfu. Jest to skromna jednonawowa budowla z kamienia łamanego, tynkowana z wieżą na osi od zachodu. Korpus w obecnym swym kształcie pochodzi z XV w., portal zachodni z XVI w. Kościół położony jest pośród średniowiecznego cmentarza otoczonego kamiennym murem na zboczu niesienia w centrum wsi.

Układ przestrzenny miejscowości

Wieś złożona z trzech, rozdzielnych i oddalonych części położonych przy drodze do Myśliborza.

Folwark górny zachował jedynie relikty dwu z czterech budynków mieszkalnych i gospodarczych przy prostokątnym majdanie.

Folwark dolny zachowały dom mieszkalny i zabudowania gospodarcze, te ostatnie współcześnie częściowo przebudowane.

Centrum wsi zajmuje rozległy folwark środkowy i poprzedzony zabudową wiejską, kościół z cmentarzem przykościelnym. Folwark środkowy zachował w dużym stopniu zabudowę gospodarczą wokół majdanu oraz wzniesioną na początku XX w. kolonię domów mieszkalnych. Kościół wzniesiony na południowym, łagodnym stoku doliny otacza kamienny mur cmentarza przykościelnego. Bryła kościoła z wieżą jest lokalną dominantą widokową dla tej części wsi.

Zabudowa wsi uległa redukcji. Na północ od wsi, przy drodze z Chełmca do Świerzawy na zboczu wzgórza wiatracznego zachowana gospoda.

Tabelaryczne zestawienie danych statystycznych

Gmina wiejska				Dobra		Instytucje publiczne i przemysł
Rok	Areał	Domy	Ludność	Areał	Ludność	
1786			317			kościół katolicki, szkoła katolicka, 1 młyn
1830		85	434			szkoła ewangelicka, komora celna
1845		97	509			browar

1876				479		
1887	192	72	295	502	77	
1895		60	274		104	
1901			255		115	gospoda
1905		49	249		110	
1917				500		
1926				480		transformator elektryczny, szkoła ludowa
1937				356		
1939	694	70	280			
1941			329			

Strefy ochrony konserwatorskiej oraz wykaz elementów objętych ochroną konserwatorską.

Strefy ochrony konserwatorskiej

Wyznaczono strefę "A" ochrony konserwatorskiej, która obejmuje kościół z cmentarzem przykościelnym i terenem na północ od kościoła. Obszar ten winien pozostać niezabudowany.

Wyznaczono cztery rozłączne strefy "B" ochrony konserwatorskiej, które obejmują kolejno:

- folwark górny, z reliktnymi zabudowami;
- folwark środkowy z zachowanym układem zabudowy gospodarczej i kolonią domów mieszkalnych dla robotników oraz zabudowaniami w centrum wsi, pomiędzy folwarkiem a kościołem;
- folwark dolny z reliktnymi zabudowami;
- gospodę przy drodze do Muchowa.

Wyznaczono strefę "K" ochrony krajobrazu kulturowego na południe od kościoła

Wieś otoczono strefą "OW" obserwacji archeologicznej.

Wykaz zabytków architektury i budownictwa oraz innych elementów objętych ochroną

Kościół z cmentarzem

- a) kościół filialny pw. Wniebowzięcia NMP, XV, XVII, XX w., nr rejestru 822 z dnia 19.12.1960 r.
- b) mur wokół cmentarza przykościelnego, mur. XVII, XX w.
- c) cmentarz przykościelny, XIV w., 918/L 16.02.1990 r.

Folwark środkowy:

Budynek gospodarczy na folwarku, XVIII w.
Zespół zabudowań, koniec XVIII, XIX w.

- czworak ob. dom mieszkalny nr 18, koniec XVIII, XIX w.
- czworak ob. dom mieszkalny nr 19/20 , koniec XVIII, XIX w.

Zabudowa wsi

Dom mieszkalny nr 2, 1872 r.

Budynek gospodarczy przy nr 2, 2 poł. XIX w.

Dom mieszkalno-gospodarczy nr 3, ok. poł. XIX w.

Dom mieszkalno-gospodarczy nr 7, 1 poł. XIX w.

Kuźnia przy nr 7, koniec XIX w.

Dom mieszkalno-gospodarczy nr 8, 4 ćw. XIX w.

Dom mieszkalno-gospodarczy nr 10, 1 poł. XIX w.

Stodoła przy nr 11, koniec XIX w.

Dom mieszkalny nr 15, poł. XIX w.

Dom mieszkalny nr 23, ok. poł. XIX w.

Dom mieszkalno-gospodarczy nr 24, ok. 1840

Zagroda nr 25

a) dom mieszkalny nr 25, koniec XVIII, XIX w.

b) budynek gospodarczy przy nr 25, koniec XIX w.

Dom mieszkalno-gospodarczy nr 26, koniec XVIII, XIX w. Dom mieszkalno-gospodarczy nr 27, 1 poł. XIX w.

Zagroda nr 31

a) dom mieszkalno-gospodarczy nr 31, XVIII, XIX w.

b) budynek gospodarczy I nr 31, XVIII, XIX w.

c) budynek gospodarczy II nr 31, XIX/XX w.

Dom mieszkalno-gospodarczy nr 39, 4 ćw. XIX w.

Dom mieszkalno-gospodarczy nr 47, koniec XIX w.

Dom mieszkalny nr 50 , poł. XIX w.

Stanowiska archeologiczne:

Obszar AZP81-19

10. Osada, chronologia: okres nowożytny XVII wiek stanowisko numer 1/5

11. Osada, chronologia: okres nowożytny XV - XVII wiek stanowisko numer 2/6

Pomocne gm. Męcinka

Dawne nazwy miejscowości.

Pomozin - 1203 r., Pomicin - 1203 r., Poczin - 1335 r., Pomsen bądź Pombsen - 1786 r., Pombsen (Mittel,- Nider- i Ober-) - 1830 r., 1845 r., także później do 1945 r. Odtąd -Pomocne.

Etymologia nazwy wsi.

Istnieje kilka koncepcji. Nauka niemiecka (Adamy) wywodzi ją od imienia założyciela Pombsen = Pomiansdorf. Wersja bardziej popularna, aczkolwiek nie pozbawiona podstawy historycznej tłumaczy ją jako słowiańską "wieś pomocników" (niem. Dorf der Helfer) od średniowiecznej osady służebnej. Trzecia wersja, raczej legendarna, wywodzi nazwę od Św. Jana Nepomucena (Nepomuka); tak miałyby to wyglądać w czasie: Nepomuksin Pomuksin Pombsin Pombsen.

Historia wsi i dóbr.

Dzieje wsi związane są z osadnictwem klasztornym. Istnieją w tej kwestii dwie wersje. Jedna z nich głosi jakoby teren obecnej wsi zajmowali od XIII w. polscy poddani klasztoru w Lubiążu, bądź też związani z cystersami ze Słupa. Wg innej przypuszcza się, że cystersi (lubiąscy) sprowadzili na te tereny osadników z Frankonii lub Bawarii. Wieś wymieniona jest po raz pierwszy w dokumencie z 1203 r. (w ramach dóbr klasztornych cystersów z Lubiąża) obok Muchowa i Jakuszowej). Wiadomo również, iż jeden z książąt piastowskich z Legnicy podarował cystersom na cele osadnicze 500 łanów; w oparciu o tę darowiznę i okoliczny las założono wieś na prawie niemieckim. W XIV w. powstała w Pomocnem grangia klasztorna wymieniona w dokumencie z 1335 r. w wykazie dziesięcin nuncjusza Galharda. Tutejszy folwark pojawia się w dokumencie księcia Henryka Jaworskiego w 1329 r. Kolejny dokument go dotyczący datuje się na 1446 r. Folwark ten (dobra rycerskie) należy w 1465 r. do Heinze von Zedlitz, w 1626 r. do Raufelda von Falkenberga, w 1637 r. do Gottharda von Schaffgotscha, w 1654 r. do Siegmunda von Festenberga, zwanego Packisch. Dalsze losy tego położonego w górnej wsi majątku nie są znane zbyt dokładnie. Wiadomo jednak, iż w 1747 r. wieś należy do opatów lubińskich (klasztor mógł sprzedać dobra świeckim, a następnie je odkupić). Informacja ta jest związana z faktem budowy w Pomocnem szkoły ewangelickiej: oto opat lubiński podarował wówczas gminie plac pod tą budowę. Cystersi lubińscy zachowali wieś w swych rękach do sekularyzacji (1810 r.): dobra (górne i bliżej nie zlokalizowane dolne) przeszły wówczas w ręce fiskusa. Majątek górny odkupił odeń wysoki urzędnik kameralny i do 1830 r. stanowiły własność spuścizny po nim. W 1845 r. figuruje jako należący do innego urzędnika, niższej rangi, von Schwemmlera. W 1876 r. posiada go Friedrich Wilhelm Roth, od którego zakupił dobra Heinrich Hettner utrzymując w swych rękach do około końca stulecia. W 1902 r. stanowią własność (na krótko) Heinricha Hartlieba aby ok. 1905 r. przejść w ręce majora Wilhelma von Seydlitz und Ludwigsdorf. Ten zaś zbył je na rzecz Leo von Lüttichau'a, właściciela górnego majątku w Prusicach. Lüttichau zatrzymuje je do końca wojny. Niezależnie od owego górnego folwarku według stanu z 1930 r., funkcjonują inni, pomniejsi właściciele ziemscy, są to głównie zamożni chłopcy. Willi Hermann, Robert Klose, Emil Gäusler, Richard Borrmann, Oswald Ernst, Athur Borrmann, Adolf Hainke, Adalbert Ernst, Hermann Hainke, Alfred Teichmann, Georg Jung (arealy w zestawieniu statystycznym). Podobnie rzecz się ma w 1939 r. Należy przypuszczać, że ten stan własności utrzymał się do 1945 r. Tymczasem bliżej niesprecyzowane dobra dolne (Niederhof) nabył od fiskusa von Tscharnmer; przeszły one następnie liczne regulacje własnościowe, na skutek których zostały podzielone. Około 400 morgów przeszło do fideikomisu w Małuszowie (wł. von Sprenger). W czasach nowożytnych wieś dzieliła się na trzy części. Wspomnianą górną (z dobrami rycerskimi), środkową i dolną. W każdej z nich funkcjonował młyn wodny (w części

środkowej - tzw. "Młyn Górny", w części dolnej - tzw. "Młyn Środkowy" oraz na końcu wsi - poruszając się ku dołowi- tzw. "Młyn Dolny"). Ostatni z nich przekształcony został z czasem w siłownię wodną. Wieś była niszczona kilkakrotnie przez najazd husytów oraz w czasie wojen trzydziestoletniej i siedmioletniej. W czasie zarazy, która wybuchła w czasie trwania wojny trzydziestoletniej założono specjalny cmentarz dla grzebania ofiar (w ogrodzie ówczesnego właściciela dóbr, lokalizacja bliżej nie ustalona).

Historia kościoła katolickiego.

Kościół parafialny p.w. Św. Marcina wymieniony po raz pierwszy we wspomnianym już wykazie dziesięcin nuncjusza Galharda. Parafia obsługiwana była przez cystersów lubiąskich. Cmentarz przy kościele otoczony kamiennym murem jest, podobnie jak kościół, średniowiecznej proveniencji. Do 1850 r. służył być może również ewangelikom; znane są podobne przykłady na Śląsku. Wiadomo także, iż dzwony kościoła katolickiego służyły liturgii ewangelickiej (za ich pomocą zwoływano wiernych na niedzielne nabożeństwo; stary dom modlitwy nie posiadał wieży dzwonnej). Budynek plebanii położony był od zarania w dolinie vis a vis wzgórza z kościołem i cmentarzem. W XVII w. na miejscu starszego wzniesiono murowany, jeden z najokazalszych we wsi. Towarzyszyły mu zabudowania gospodarcze. Jak się zdaje była to również lokalizacja owej wspomnianej uprzednio grangii klasztornej. W budynku plebanii w czasie wojen śląskich w 1758 r. zatrzymał się na nocleg król Fryderyk II. Zdarzenie to zostało upamiętnione wmurowaniem tablicy pamiątkowej.

Historia kościoła i cmentarza ewangelickiego.

Pierwszy duchowny ewangelicki w Pomocnem wymieniony jest z imienia i nazwiska w 1633 r. Był nim Bartholomäus Schleicher. Nie wiadomo dokładnie, kiedy istniejący tu od wczesnego średniowiecza kościół katolicki przejęto na rzecz nowego kultu, stało się to zapewne koło 1530 r. W każdym razie jest potwierdzenie źródłowe, iż w 1654 r. został zwrócony katolikom. W 1742 r. odprawiano nabożeństwa ewangelickie na miejscu. W tym samym roku przystąpiono z inicjatywy pastora Stamsa do budowy domu modlitwy w dolinie (w pobliżu obecnej szkoły) i jak głosi legenda wzniesiono go w ciągu czterech tygodni. Była to skromna nieomal prowizoryczna budowla o konstrukcji drewnianej z wypełnieniem, jednoprzestrzenna, okolona dwiema emporami wewnątrz, bez wieży (widoczna na rycinie F.B. Wernhera). W 1743r. dom modlitwy już istniał. Obok niego stanęły wkrótce pastorówka (1743 r.) i szkoła (1747 r.). Jak wspomniano była to budowla o charakterze tymczasowym, także nic dziwnego, że wkrótce wymagać zaczęła napraw (1755 r.). Po zakończeniu wojny siedmioletniej zaczęto przemyślać o nowej budowli. Decyzję przyspieszyło splądrowanie wsi przez Rosjan w 1761 r. W 1765 r. położono kamień węgielny pod nowy dom modlitwy. 20 października tegoż roku był on ukończony. Ławki, ołtarz i ambonę przeniesiono ze starego. Zlokalizowano go jednak nie w miejscu poprzedniej budowli, lecz na wzgórzu na zachód od kościoła katolickiego (w bezpośredniej bliskości). Zadośćuczyniono w ten sposób prośbom mieszkańców Stanisławowa, którzy należeli do tut. parafii i dzięki temu mieli bliżej (jedno wzniesienie mniej do pokonania). W 1846 r. wzniesiono kosztem parafii dom dla ubogich (bezdomnych), zaś w 1905 r. pobudowano nową pastorówkę obok kościoła. Od 1850 r. parafia posiadała własny cmentarz. Z początkiem XX w. wzniesiono również nową szkołę ewangelicką (na miejscu dawnej).

Układ przestrzenny miejscowości

Rozległa wieś o układzie łańcuchowym, położona w dolinie strumienia, z czytelnym układem łąnów leśnych i rozłogami pól, podzielona na dwie części. Na strumieniu zachowany jest układ stawów i grobli po stawach. W centrum wsi, na wyodrębnionym z północnego, stromego zbocza doliny wzgórzu wznosi się kościół parafialny otoczony cmentarzem. Do kościoła prowadzą dwie aleje lipowe osłaniające podejście ze schodami. Na przeciwnym południowym zboczu doliny wznoszą się zabudowania plebanii - prepozytury cystersów. Na zachód od kościoła parafialnego, za drogą prowadzącą do Stanisławowa, znajduje się założony na rzucie prostokąta cmentarz ewangelicki poprzedzony od strony doliny budynkiem pastorkówki i czytelnym miejscem po kościele ewangelickim. W dolinie znajduje się szkoła Wzniesiona w miejscu szkoły ewangelickiej.

Luźną rozrzuconą zabudowę wsi tworzą przeważnie duże zagrody kmiecie o budynkach głównych kalenicowo ustawionych względem drogi. Na wschodnim krańcu miejscowości zlokalizowano w pocz. XIX w. folwark z czworobocznym majdanem i domem zarządcy od głównej drogi. Dolny, być może związany z sołectwem folwark znajduje się na zachodnim krańcu wsi, na granicy z Kondratowem. Tamże na granicy wsi słup graniczny oddzielający dawny okręg legnicki od jeleniogórskiego.

Na południowy-zachód od wsi zachowane są relikty założonych przez cystersów stawów z groblami.

Tabelaryczne zestawienie danych statystycznych

Gmina wiejska				Dobra		Instytucje publiczne i przemysł
Rok	Areał	Domy	Ludność	Areał	Ludność	
1785			796			kościół katolicki, kościół ewangelicki, 2 szkoły katolicka i ewangelicka , 2 plebanie, 3 młyny wodne
1830		178	1069			2 wiatraki
1845		205	1137			browar, gospoda
1876				199		
1887	1595	199	983	202	18	
1895		181	914		23	
1905	1550	168	841	208	6	
1909				210		
1917				213		
1930				210 +28 38 39 36 34 37 41		

				38 26 26 31*		
1937				207 +28 38 39 37 41 38 26 26 31*		
1939	1806	210	793			transformator elektryczny, szkoła ludowa
1941			841			

*prócz dóbr szlacheckich istnieją liczne pomniejsze

Strefy ochrony konserwatorskiej oraz wykaz elementów objętych ochroną konserwatorską.

Strefy ochrony konserwatorskiej

Wyznaczono strefę "A" ochrony konserwatorskiej, która obejmuje centrum wsi z dominującym na wzgórzu kościołem parafialnym, cmentarzem przykościelnym, prowadzącymi do kościoła alejami lipowymi, cmentarzem wiejskim, cmentarzem ewangelickim, pastorówką, zabudowaniami plebanii katolickiej, miejscem po kościele ewangelickim, szkołę wiejską, towarzyszące im zagrody.

Wyznaczono strefę "B" ochrony konserwatorskiej, która obejmuje folwark górny, obecnie dom nr 3, na wschodnim krańcu wsi.

Wyznaczono strefę "K" ochrony krajobrazu kulturowego dla całej wsi, w granicach wyznaczonych rozłogami łąnów leśnych o układzie zachowanym od czasów lokacji.

Na wschód od południowego krańca wsi oznaczono teren stawów urządzonych zapewne przez cystersów. Na obszarze tym obowiązują rygory określone dla strefy "K" ochrony krajobrazu kulturowego. Wskazane jest utrzymanie i odbudowa stawów jako elementu ważnego dla kształtowanego krajobrazu i lokalnej gospodarki wodnej.

Wieża kościoła parafialnego jest dominantą w panoramie wsi, a nowe budynki nie powinny z nią konkurować.

Oznaczono dominantę widokową i zarazem punkt widokowy na Czartowskiej Skale, na obszarze tym wprowadza się zakaz lokalizacji nowych budynków.

Oznaczono dwie aleje - z wsi na wschód i prostopadłą do głównej drogi wiejskiej wzdłuż dojazdu do drogi Myślinów - Muchów.

Wieś otoczono strefą "OW" obserwacji archeologicznej.

Zamek z poł. XIII - XIV wiek, stanowisko archeologiczne bez numeru na górze Górzec, otoczono strefą "W" ochrony konserwatorskiej.

Wykaz zabytków architektury i budownictwa oraz innych elementów objętych ochroną

Kościół z cmentarzem

- a) kościół parafialny pw. św. Marcina, wzniesiony XIV, 1772, 1963 r., nr rejestru zabytków 910 z dnia 27.07.1961 r.
- b) mur cmentarza wokół kościoła, XVIII, XIX w.
- c) aleja lipowa prowadząca do kościoła, dwuczęściowa, pocz. XIX w., nr rejestru zabytków 698/L z dnia 25.06.1986 r.

Plebania z zabudowaniami gospodarczymi

- a) plebania kościoła parafialnego, nr 41, 1731, 1849.
- b) dom mieszkalny przy plebanii, 4 ćw. XIX w.
- c) stodoła, XIX/XX w.

Plebania ewangelicka i cmentarz ewangelicki

- a) pastorówka, ob. Miejski Ośrodek Zdrowia, nr 44, XIX/XX w.
- b) budynek gospodarczy przy Ośrodku Zdrowia, nr 44, koniec XIX w.
- c) cmentarz ewangelicki, nr rejestru zabytków 919/L z dnia 16.02.1990 r.

Zabudowa wsi:

Zagroda nr 1

- a) dom mieszkalny nr 1, 1 poł. XIX w.
- b) budynek gospodarczy przy nr 1, koniec XIX w.
- c) stodoła przy nr 1, koniec XIX w.

Dom mieszkalny nr 2, 2 poł. XIX w.

Dom mieszkalny zarządcy folwarku górnego, nr 3, koniec XIX w. Zagroda nr4

- a) dom mieszkalny nr 4, ok. 1870 r.
- b) stodoła przy nr 4, koniec XIX w.

Dom mieszkalno-gospodarczy nr 8, 1 poł. XIX w.

Zagroda nr

- a) dom mieszkalny nr 10, 2 poł. XIX w.
- b) obora przy nr 10, 4 ćw. XIX w.
- c) stodoła I przy nr 10, 4 ćw. XIX w.
- d) stodoła II przy nr 10, koniec XIX w.

Zagroda nr 11

a) dom mieszkalny nr 11, 2 poł. XIX w.

b) stodoła przy nr 11, XIX/XX w.

Dom mieszkalno-gospodarczy nr 14, poł. XIX, pocz. XX w.

Stodoła przy domu nr 15, XIX/XX w.

Zagroda nr 16

a) dom mieszkalny nr 16, 1870 r.

b) budynek gospodarczy przy nr 16, XIX/XX w.

c) obora przy nr 16, koniec XIX w.

d) stodoła przy nr 16, koniec XIX w.

e) Dom mieszkalny nr 17, 1870 r.

Zagroda nr 18

a) dom mieszkalno-gospodarczy nr 18, ok. poł. XIX w.

b) obora I przy nr 18, 2 poł. XIX w.

c) obora II przy nr 18, 2 poł. XIX w.

d) stodoła nr 18, pocz. XX w.

Zagroda nr 23

a) dom mieszkalno-gospodarczy nr 23, 4 ćw. XIX w.

b) obora przy nr 23, koniec XIX w.

c) stodoła przy nr 23, pocz. XX w.

Zagroda nr 24

a) dom mieszkalny nr 24, ok. 1870 r.

b) stodoła przy nr 24, pocz.

Dom mieszkalno-gospodarczy nr 25, koniec XVIII w.

Dom mieszkalny nr 28, ok. 1870 r.

Zagroda nr 29

a) dom mieszkalno-gospodarczy nr 29, koniec XIX w.

b) stodoła przy nr 29, koniec XIX w.

Zagroda nr 32

a) dom mieszkalny nr 32, ok. 1870 r.

b) budynek gospodarczy przy nr 32, koniec XIX w.

c) stodoła przy nr 32, XIX/XX

Dom mieszkalny nr 34, ok. 1870 r.

Dom mieszkalny ob. poczta nr 36, koniec XIX w.

Dom mieszkalno-gospodarczy nr 37, 4 ćw. XIX w.

Zagroda nr 39

a) dom mieszkalno-gospodarczy nr 39, 3 ćw. XIX w.

b) budynek gospodarczy I przy nr 32, poł. XIX w.

c) budynek gospodarczy II przy nr 39, XIX/XX w.

d) stodoła nr 39, XIX/XX w.

Dom mieszkalno-gospodarczy nr 43, 2 poł. XIX w.

Pastorówka, ob. Miejski Ośrodek Zdrowia, nr 44, XIX/XX w.

Budynek gospodarczy przy Ośrodku Zdrowia, nr 44, koniec XIX w.

Zagroda nr 46

a) dom mieszkalno-gospodarczy nr 46, ok. poł. XIX w.

b) stodoła przy nr 46, ok. poł. XIX w.

Dom mieszkalno-gospodarczy nr 48, XIX/XX w.

Dom mieszkalno-gospodarczy nr 49,4 ćw. XIX w.

Dom mieszkalny ob. szkoła nr 51, koniec XIX w.

Dom mieszkalny nr 52, ok. poł. XIX w.

Dom mieszkalny nr 53, ok. poł. XIX w.

Dom mieszkalny nr 59, 1886 r.

Dom mieszkalno-gospodarczy nr 61, ok. 1870 r.

Dom mieszkalno-gospodarczy nr 63, koniec XIX w.

Dom mieszkalno-gospodarczy nr 64, ok. 1870 r.

Zagroda nr 65

a) dom mieszkalno-gospodarczy nr 65, 2 poł. XIX w.

b) budynek gospodarczy przy nr 65, 2 poł. XIX w.

c) stodoła przy nr 65, 2 poł. XIX w.

Dom mieszkalno-gospodarczy nr 67, 2 poł. XIX w.

Dom mieszkalno-gospodarczy nr 68, koniec XVIII, XIX w.

Dom mieszkalno-gospodarczy nr 71, 2 poł. XIX w.

Zagroda nr 76

a) dom mieszkalno-gospodarczy nr 76, 2 poł. XIX w.

b) stodoła przy nr 76, XIX/XX w.

Dom mieszkalno-gospodarczy nr 77, 1 poł. XIX

Dom mieszkalno-gospodarczy nr 78, 2 poł. XIX w.

Dom mieszkalno-gospodarczy nr 79, poł. XIX w.

Zagroda nr 80

a) dom mieszkalno-gospodarczy nr 80, ok. poł. XIX w.

b) budynek gospodarczy przy nr 80, 2 poł. XIX w.

Dom mieszkalno-gospodarczy nr 83, XIX/XX w.

Dom mieszkalno-gospodarczy nr 90, koniec XVIII w.

Dom mieszkalno-gospodarczy nr 91, pocz. XIX w.

Zagroda nr 94

a) dom mieszkalno-gospodarczy nr 94, XVIII/XIX w.

b) stodoła przy nr 94, k. XVIII w.

Dom mieszkalno-gospodarczy nr 95, pocz. XX w.

Dom mieszkalny nr 100, 1 poł. XIX w.

Dom mieszkalny nr 101, XIX/XX w.

Dom mieszkalny nr 102, pocz. XX w.

Dom mieszkalno-gospodarczy nr 103, 1 poł. XIX w.

Dom mieszkalno-gospodarczy nr 104, koniec XIX w.

Dom mieszkalny nr 105, ok. poł. XIX w.

Dom mieszkalny nr 106, 1803-27, *nr rejestru zabytków 2082, z dnia 6.06.1972 r.*

Zagroda nr 108

a) dom mieszkalny nr 108, koniec XIX w.

b) budynek gospodarczy przy nr 108, pocz. XX w.

c) stodoła przy nr 108, koniec XIX w.

Zagroda nr 109

a) dom mieszkalno-gospodarczy nr 109, XIX/XX w.

b) stodoła przy nr 109, XIX/XX w.

Zagroda nr 110

a) dom mieszkalny nr 110, koniec XVIII, XIX/XX w.

b) stodoła przy nr 110, 1 poł. XIX w.

Dom zarządcy folwarku dolnego, ob. dom mieszkalny nr 111, ok. poł. XIX w.

Stanowiska archeologiczne

Obszar AZP 80 - 19

12. Zamek chronologia: poł. XIII – XIV wiek

stanowisko bez numeru na Górze Górzec

Otoczono strefą "W" ochrony konserwatorskiej. - stanowisko to znajduje się na terenie obrębu geodezyjnego miejscowości Męcinka.

Obszar AZP 81 - 19

13. Osada, chronologia: XV – XVII wiek

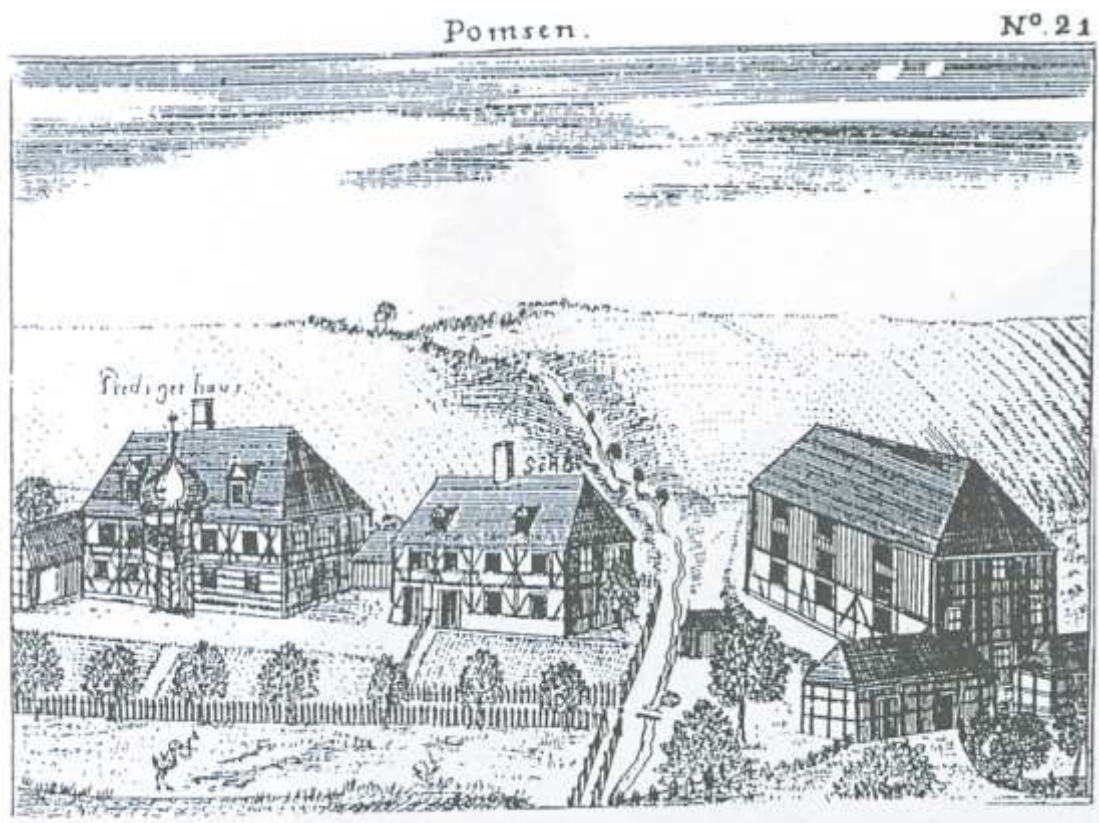
stanowisko numer 2/1

14. Osada, chronologia: XV – XVII wiek

stanowisko numer 3/2

15. Osada, chronologia: okres nowożytny XVII wiek

stanowisko numer 4/3

Pomocne. Pierwszy kościół ewangelicki wraz z domem pastora. Reprodukacja za: Friedrich Bernhard Werner Perspektivische Vorstellung derer in Schlesien ... concedierten Beth- Häuser. 1750, III Theil, 21.

Kościół ewangelicki w Pomocnem. Repr. za: Kirche Und Heimat. Festschrift des Kirchenkreis Schönau zur Generalkirchenvisitation von 9. bis 27. Juni 1927. b.m.

Pomocne, kościół parafialny pw. Św. Marcina, wzniesiony XIV, 1772, 1963 r., nr rejestru zabytków 910 z dnia 27.07.1961 r.

Kościół wznosi się pośrodku otoczonego murem cmentarza. Do kościoła prowadzą dwie aleje lipowe ocieniające stromo wznoszące się drogi ze schodami. Bryła budowli jest dominantą przestrzenną wsi.

Dom mieszkalny nr 106, 1803-27, *nr rejestru zabytków 2082, z dnia 6.06.1972 r.*

Budynek ten o mieszanej konstrukcji ścian, reprezentuje charakterystyczny dla regionu typ domu mieszkalno-gospodarczego z przełomu XVIII na XIX wiek, spotykanego do końca XIX stulecia. Pierwsza kondygnacja jest murowana z kamiennym, dekoracyjnym portalem w fasadzie, kondygnacja druga o szkieletowej konstrukcji ścian.

Sichów gm. Męcinka

Dawne nazwy miejscowości.

Sychouci, Sychovici - 1217 r., Sychowa bądź Sychowo - 1223 r., Sychowe - 1249 r., Curia Bavari - 1316 r., Sychow - 1370 r., Sechau - 1526 r., 1785 r., 1830 r. oraz później - do 1945 r. Od 1945 r. - Sichów.

Etymologia nazwy wsi.

Blżej nieznana, chociaż badacze niemieccy (Damroth) wywodzą np. zbliżoną nazwę Sechwitz od imienia słowiańskiego Zdzisław (Seichwitz = Zdziechowice); być może analogia.

Historia wsi i dóbr.

Wieś o średniowiecznej proveniencji lokowana na prawie niemieckim około XIII w. Wiadomo, iż w 1223 r. książę Henryk I Brodaty podarował ją (Sychowa) klasztorowi cysterskiemu w Lubiążu. W 1249 r. klasztor sprzedał wieś. W XV i XVI w. znajdowała się ona

w posiadaniu von Zedlitzów. Jednakże w 1526 r. wieś stanowi już własność Gersdorfa, radcy cesarskiego, będącego również w posiadaniu okolicznych włości. Po jego śmierci w 1634 r. majątek wraz ze wsią objęła wdowa po nim Anna Maria z domu hrabianka von Schweinitz, córka Georga Schweinitza. Kolejnymi właścicielami byli: syn Anny Marii Rudolf von Gersdorf, któremu cesarz Leopold I nadał tytuł baronowski. Następnie: baronowie von Falkenhayn, ojciec i syn.

W 1732 r. Sichów odkupuje opat lubiąski Konstanty Beyer za 100.000 talarów. Wieś pozostaje w rękach klasztoru pod kolejnymi opatami: wspomnianego już Konstantego do ok. 1749 r., Tobiasza - do 1754 r., Guilhelma do 1767 r., Franciszka do 1785 r. i wreszcie Gabriela do 1803 r.

Po sekularyzacji majątek zakupił od państwa kapitan Ernst Gustaw Hieronim von Gersdorf, który zmarł w 1825 r. Został odziedziczony przez wdowę po nim – Charlotte Christianę von Gersdorff z domu Engmann (do 1831 r., kiedy zmarła). Oboje małżonkowie zostali pochowani na cmentarzu przy kościele katolickim w kaplicy grobowej, jednakże po pewnym czasie szczątki ich przeniesione zostały przez rodziny do grobowca rodzinnego Engmanów w Kamiennej Górze. Dobra należą następnie do Amalii Ernestyny Jentsch z domu Otto - do 1860 r., później Klary Cecylii Pauliny Lieber z domu Müller zmarłej w 1863 r. Po niej dziedziczy mąż, radca rządowy Wilhelm Lieber, wkrótce nobilitowany (odtąd von Lieber), który jeszcze przed swą śmiercią w 1892 r. przekazuje majątek synowi (1875 r.) Friedrichowi Wilhelmowi Kurtowi, który jednakże umiera młodo (1884 r.) pozostawiając go żonie Marii von Lieber z domu von Förster (w tym czasie należy do dóbr także tzw. folwark górny, Oberhof). Ok. 1905 r. majątek przejmuje córka Marii Elżbieta von Lieber. W 1909 r. oba folwarki dóbr sichowskich są już w rękach Richthofenów, tj: Urlicha, barona von Richthofen, właściciela, dolnego majątku w pobliskich Prusicach. Górny majątek jest wówczas oddany w dzierżawę niejakiemu Barchewitzowi, dolny (tam, gdzie park i pałac) - Rudolfowi Jungferowi. Jednakże wkrótce potem powstaje fideikomis z siedzibą w Małuszowie. Jego właścicielem jest H.D. von Sprenger, Dobra sichowskie wchodzi w skład fideikomisu. Dolny majątek zmienia dzierżawcę, jest nim Minke. W 1926 r. właścicielem fideikomisu jest następny Sprenger, Ernst Oswald. Przed 1930 r. dochodzi do rozpadu fideikomisu w Małuszowie na dwa latyfundia. Na czele jednego z nich staje kolejny właściciel Sichowa-Manfred hrabia von Richthofen (należą tu posiadłości w Leszczynie i Prusicach Dolnych). Manfred pieczętuje się odtąd von Richthofen - Seichau. Ten stan własności zachował się do 1937 r., a zapewne i później do końca II wojny. Do 1945 r. był Sichów dostatnią rozwiniętą wsią rolniczą. Główną uprawą był burak cukrowy. Dobrze postawiona hodowla bydła dostarczała surowca tut. mleczarni. Mleko przetwarzano na miejscu.

Na skutek działań wojennych wieś została zniszczona w około 60%.

Historia kościoła ewangelickiego i cmentarza.

W latach pomiędzy 1526-1530 w związku z szerzeniem się Reformacji tut. kościół został przejęty przez ewangelików. Odebrany i przywrócony katolikom w 1654 r. Aż do 1742 r. nabożeństwa ewangelickie dla mieszkańców Sichowa odbywały się w Krotoszycach. Wówczas przystąpiono do budowy prostego jednoprzestrzennego domu modlitwy (bez wieży) o drewnianej konstrukcji z wypełnieniem. Wkrótce też, bo w 1747 r. pobudowano na niewielkim placu pomiędzy kościołem a przyległościami pastorówkę. Należał do niej niewielki ogród. W 1857 r. zawiązała się fundacja mająca na celu wyposażenie kościoła w dzwony.

Na jubileusz 150-lecia parafii w 1892 r. wzniesiono przy odremontowanym uprzednio kościele murowaną z polnego kamienia czworoboczną wieżę dzwonną przylegającą doń i zawieszono w niej 3 brązowe dzwony odlane przez Utricha z Apoldy. W tym też jubileuszowym roku parafia finansowała remont organów. Przeprowadził go Heinrich Schlag ze Świdnicy. Dzięki właścicielce dóbr w 1892 r. (w tym czasie była nią wspomniana wyżej pani von Lieber) parafia uzyskała plac pod założenie cmentarza (na północ od wsi); dotychczas ewangelicy byli chowani na cmentarzu przy kościele katolickim, był on zatem przez wiele lat symultaniczny. W tym miejscu należy zaznaczyć, że patronami (opiekunami) obu kościołów (katolickiego i ewangelickiego), byli właściciele tutejszych dóbr. Od razu też przystąpiono do wznoszenia na cmentarzu domu przedpogrzebowego. Kościół ewangelicki wraz z wieżą został zniszczony w czasie działań wojennych. Obok cmentarza ewangelickiego wytyczono po wojnie nowy parafialny katolicki.

Niemal od początku zaszczipiania w Sichowie nowego kultu funkcjonowała szkoła ewangelicka. W XVI w. wymieniany jest jako pierwszy jej nauczyciel Friedrich Wiesenhütter. Szkoła została w czasie wojen napoleońskich w 1813 roku zniszczona przez Rosjan. W 1836 roku wzniesiono nowy budynek istniejący do dziś (do 1945 r. była to szkoła trzyklasowa).

Historia kościoła katolickiego.

Istnieje przypuszczenie, że wkrótce po wprowadzeniu chrześcijaństwa na Śląsku (965 roku) znajdowała się tu świątynia. O jej pierwotnym kształcie brak przekazów. Obecny kościół parafialny p.w. N.M. Panny powstał prawdopodobnie już w połowie XIII stulecia (tj. w momencie lokacji wsi na prawie niemieckim), jednakże jego kształt był zmieniany przez wielokrotne przebudowy i remonty. Pozostał jednak do dziś zwartą jednonawową budowlą z wyższym od niej prostym prezbiterium. Nie posiadał wieży, jedynie sygnaturkę nad nawą. Wokół otoczony murem rozciągał się cmentarz. Przy kościele istniała zapewne już w średniowieczu szkoła. Funkcjonowanie jej potwierdzają źródła nowożytne. Budynek XIX wiecznej szkoły katolickiej zachował się do dziś (mieści się tu sklep i klub - dyskoteka). Do 1945 r. była to szkoła jednoklasowa; w latach 30-tych XX w. została przekształcona w tzw. Volsksschule (szkołę ludową)

Historia pałacu i parku.

W miejscu obecnej ruiny pałacu znajdował się pierwotnie renesansowy dwór. Potwierdzają to źródła XVII-wieczne. Była to zwarta budowla czworoboczna. Została ona wchłonięta przez neorenesansową bryłę pałacu z ostatniej ćwierci XIX stulecia. Można by zatem wiązać jej powstanie z działalnością rodu von Lieberów, ówczesnych właścicieli. Wiadomo bowiem, iż pałac w swym kształcie (zniszczony na skutek działań II wojny) istniał już w 1909 r. i został ujęty w fotograficznym albumie Webera, czyli w momencie kiedy przejęli Richthofenowie. Była to budowla dwukondygnacyjna na rzucie wydłużonego prostokąta z ryzalitowym rozszerzeniem od strony zachodniej; od wschodu na osi elewacji dostawiona była trójkondygnacyjna wieża. Od strony elewacji frontowej (północnej) znajdowały się obudowania folwarczne; był tam również podjazd. Elewacja południowa zwrócona była ku parkowi z przecinającym go w tym miejscu strumieniem. Park jest jednolitym stylowo założeniem krajobrazowym zaprojektowanym w 1889 r. przez najwybitniejszego w owym czasie ogrodnika w Niemczech Eduarda Petzolda (zachowany

zrealizowany projekt jego autorstwa). Zapewne również z rodziną Lieberów wiązać należy powstanie w północno-zachodnim narożu założenia parkowego neogotyckiej kaplicy grobowej, obecnie w ruinie.

Układ przestrzenny miejscowości

Wieś ulicowa położona nad strumieniem z wydłużonym poprzecinanym drogami dojazdowymi nawsiem, w którego zachodniej części wznosi się kościół parafialny otoczony cmentarzem przykościelnym.

Zabudowa wsi uległa znacznej redukcji w części wschodniej, gdzie znajdował się górny folwark (zachowane są jedynie relikty zabudowy), zniszczone są również niektóre zagrody. Na Północ od wsi, przy drodze do Sichówka urządzono w 1893 roku cmentarz ewangelicki, nałożony na prostokątnej parceli, z krzyżowym układem alej. Głównym elementem układu przestrzennego wsi są wzniesiony pośrodku cmentarza kościół parafialny i położony na Południe od głównej drogi dwór z folwarkiem i rozległym parkiem krajobrazowym.

Kościół z cmentarzem otacza założony na owalu mur kamienny z bramami i furtami wychodzącymi na okalającą drogę. Na zachód od kościoła wznosi się dawna szkoła katolicka (obecnie sklep), a na północny-zachód, za strumieniem plebania.

Założenie dworskie, do którego prowadzi otoczona z dwu stron murem droga zakończona bramą, składa się z dwu majdanów gospodarczych. Większego, o nieregularnym, wielobocznym zarysie majdanu, o zachowanym jedynie budynku gospodarczym z ok. 1910 r. w północnej pierzei. Mniejszego majdanu na zarysie prostokąta, z zachowanym murem granicznym i bramą od strony północnej. Dwór wznosi się na południowym zamknięciu większego majdanu. Poprzedza go półkolisty podjazd, do którego wiedzie aleja kasztanowców. Dwór jest budowlą wieloskrzydłową z prostokątnym dziedzińcem wewnętrznym, o zachowanych do wysokości drugiej kondygnacji murach.

Na południe od dworu rozciąga się rozległy park krajobrazowy założony w 1889 r. według projektu Eduarda Petzolda w oparciu o wcześniejsze założenie ogrodowe. Granice parku wyznacza kamienny mur, zachowany od zachodu i częściowo od wschodu. Głównym elementem kompozycji parku są dwie polany widokowe otoczone układem dróg (częściowo zatartych) oraz układ wodny oparty o przepływający strumień. Z parku wyprowadzono w południowo-zachodnim i w południowo-wschodnim narożu drogi. Zachowana jest aleja kasztanowców prowadząca w stronę Stanisławowa u podnóża Krzyżowej Góry. Z licznych budowli parkowych ocalała kaplica grobowa, lodownia i poprowadzona po reliktach wałów aleja grabowa. W drzewostanie parku wyróżnia się pomnikowe okazy tulipanowca i platanów.

W zabudowie wsi na uwagę zasługuje szkoła ewangelicka, obecnie szkoła podstawowa, oddzielona od drogi szpalerem kasztanowców. Kościół ewangelicki rozebrano po 1945 r.

Tabelaryczne zestawienie danych statystycznych

Gmina wiejska				Dobra		Instytucje publiczne i przemysł
Rok	Areał	Domy	Ludność	Areał	Ludność	
1785			571			kościół katolicki i ewangelicki, dwie plebanie, dwie szkoły: katolicka i ewangelicka, 2 młyny wodne, 1 wiatrak
1830		153	811			cegielnia
1845		165	1147			5 warsztatów tkackich (lniarskich), gorzelnia
1876				514		
1887	459	142	879	524	111	
1895		130	735		105	
1901			710		117	
1905	460	120	680		116	
1917				547		
1939	983	216	741			transformator elektryczny, szkoła ludowa
1941			757			

Strefy ochrony konserwatorskiej oraz wykaz elementów objętych ochroną konserwatorską.

Strefy ochrony konserwatorskiej

Wyznaczono strefę "A" ochrony konserwatorskiej, która obejmuje centrum wsi z kościołem parafialnym i cmentarzem przykościelnym, plebanią, dawną szkołą katolicką, folwarkiem, położonym na skraju parku dworem, parkiem krajobrazowym oraz niektórymi przylegającymi zagrodami.

Wyznaczono strefę "K" ochrony krajobrazu kulturowego, która obejmuje centralną część wsi oraz obszar na południowy - zachód od parku w Sichowie. Na terenie tym, ze względu na ekspozycję panoramy wsi z Krzyżowej Góry wprowadza się zakaz wprowadzania zabudowy na terenach rolniczych, a na terenach obecnych działek budowlanych zabudowa nie powinna skalą przekraczać sąsiadującej.

Na Krzyżowej Górze oznaczono punkt widokowy oraz strefę ochrony ekspozycji panoramy wsi.

Elementem objętym ochroną jest aleja kasztanowców wychodząca z południowo-zachodniego narożnika parku, a prowadząca w stronę Stanisławowa. Zalecane jest wykorzystanie jej jako fragmentu szlaku turystycznego.

Wieś otoczono strefą „OW” obserwacji archeologicznej.

Otoczono strefą „W” ochrony konserwatorskiej grodzisko (?), chronologia: późne średniowiecze (?), stanowisko numer 2/2.

Wykaz zabytków architektury i budownictwa oraz innych elementów objętych ochroną

Kościół z cmentarzem i plebanią

- a) kościół parafialny Niepokalanego Poczęcia NMP, XV, XVI, XVII w., nr rejestru zabytków 1953 z dnia 14.03.1969 r.
- b) mur wokół cmentarza przy kościele parafialnym z bramami, XVIII, XIX w.
- c) cmentarz przykościelny, 2 poł. XIII w., nr rejestru zabytków 881/L z dnia 16.02.21990 r.
- d) plebania katolicka, k. XIX w.

Cmentarz wiejski, ewangelicki, 1893.

Zespół dworski

- a) pałac - ruina, XVII, XVIII, XIX, ok. 1930 r.
- b) kaplica grobowa w parku - ruina, po poł. XIX w.
- c) mur graniczny parku z bramami.
- d) budynek gospodarczy na folwarku, po 1910 r.
- e) park naturalistyczno-krajobrazowy, założony w 1889 r., nr rejestru zabytków 547/L z dnia 06.05.1980r.
- f) aleja prowadząca z parku na południowy zachód w stronę Stanisławowa, założona 1863 r.

Zabudowa wsi

Dawna szkoła katolicka, ob. sklep - obok kościoła, 1 poł. XIX w.

Dom mieszkalny nr 8, 2 poł. XIX w.

Dom mieszkalno-gospodarczy nr 11, 1 poł. XIX w.

Zagroda nr 13

a) dom mieszkalno-gospodarczy nr 13, 1 poł. XIX w.

b) budynek gospodarczy nr 13, 1 poł. XIX w., szach.

Dom mieszkalno-gospodarczy nr 14, 1870 r.

Dom mieszkalny nr 15, koniec XVIII, XIX w.

Dom mieszkalno-gospodarczy nr 16, 1876 r.

Dom mieszkalny nr 19, 2 poł. XIX w.

Dom mieszkalny nr 21, 2 poł. XIX w.

Dom mieszkalno-gospodarczy nr 23, 2 poł. XIX w.

Dom mieszkalno-gospodarczy nr 25, 2 poł. XIX w.

Dom mieszkalny nr 26, koniec XIX, XX w.

Dom mieszkalny nr 58, 2 poł. XIX w.

Dom mieszkalno-gospodarczy nr 60, 1 poł. XIX w.

Stanowiska archeologiczne

Obszar AZP 80 – 19

16. Grodzisko chronologia: średniowiecze

stanowisko numer 7/7 "Krzyżowa Góra"

decyzja konserwatorska o wpisie do rejestru zabytków numer 30/205/66

17. Grodzisko ? chronologia: późne średniowiecze ?

Stanowisko numer 2/2

Stanowisko otoczono strefą "W" - ochrony konserwatorskiej.

18. Grodzisko chronologia: wczesne średniowiecze ?

stanowisko numer 11/13 - stanowisko to znajduje się na terenie obrębu geodezyjnego miejscowości Męcinka.

19. Znajdzisko luźne chronologia: wczesny okres epoki brązu

stanowisko numer 12/14 - stanowisko to znajduje się na terenie obrębu geodezyjnego miejscowości Męcinka.

20. Osada chronologia: późne średniowiecze

osada chronologia: okres nowożytny

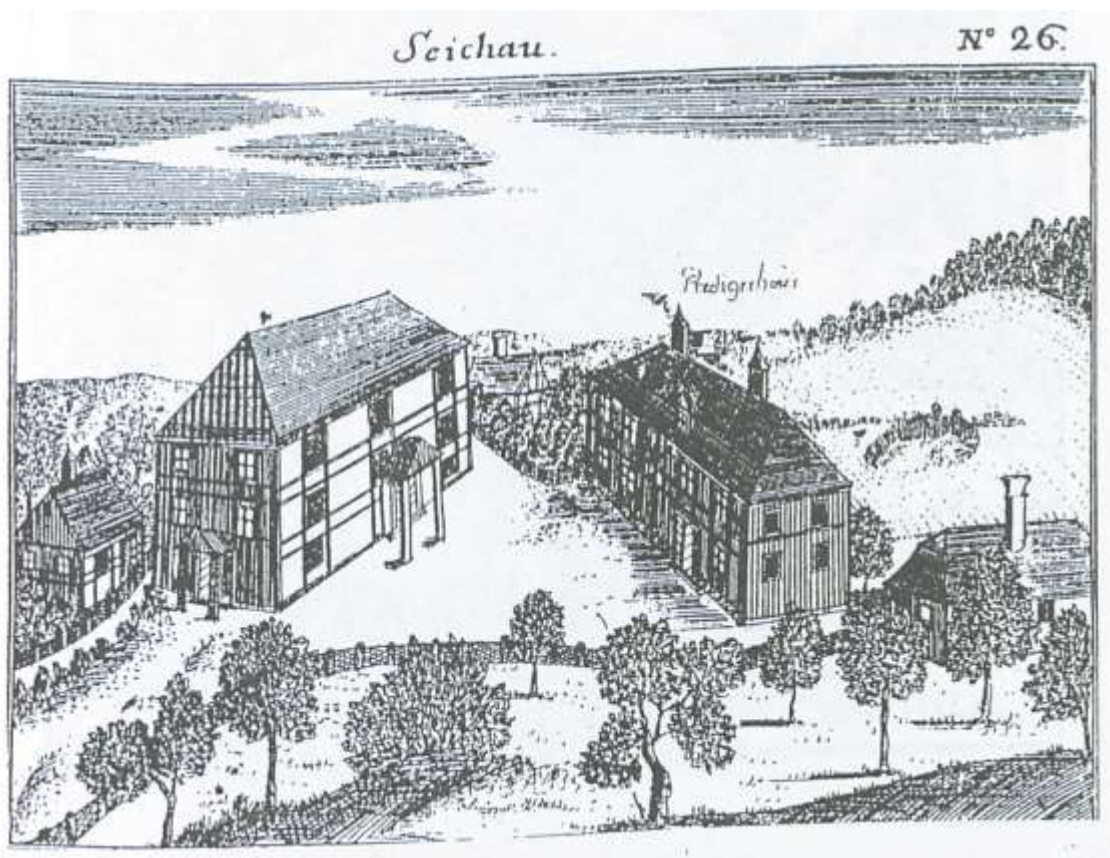
stanowisko numer 1/1

21. Ślad osadnictwa chronologia: okres nowożytny XVII wiek

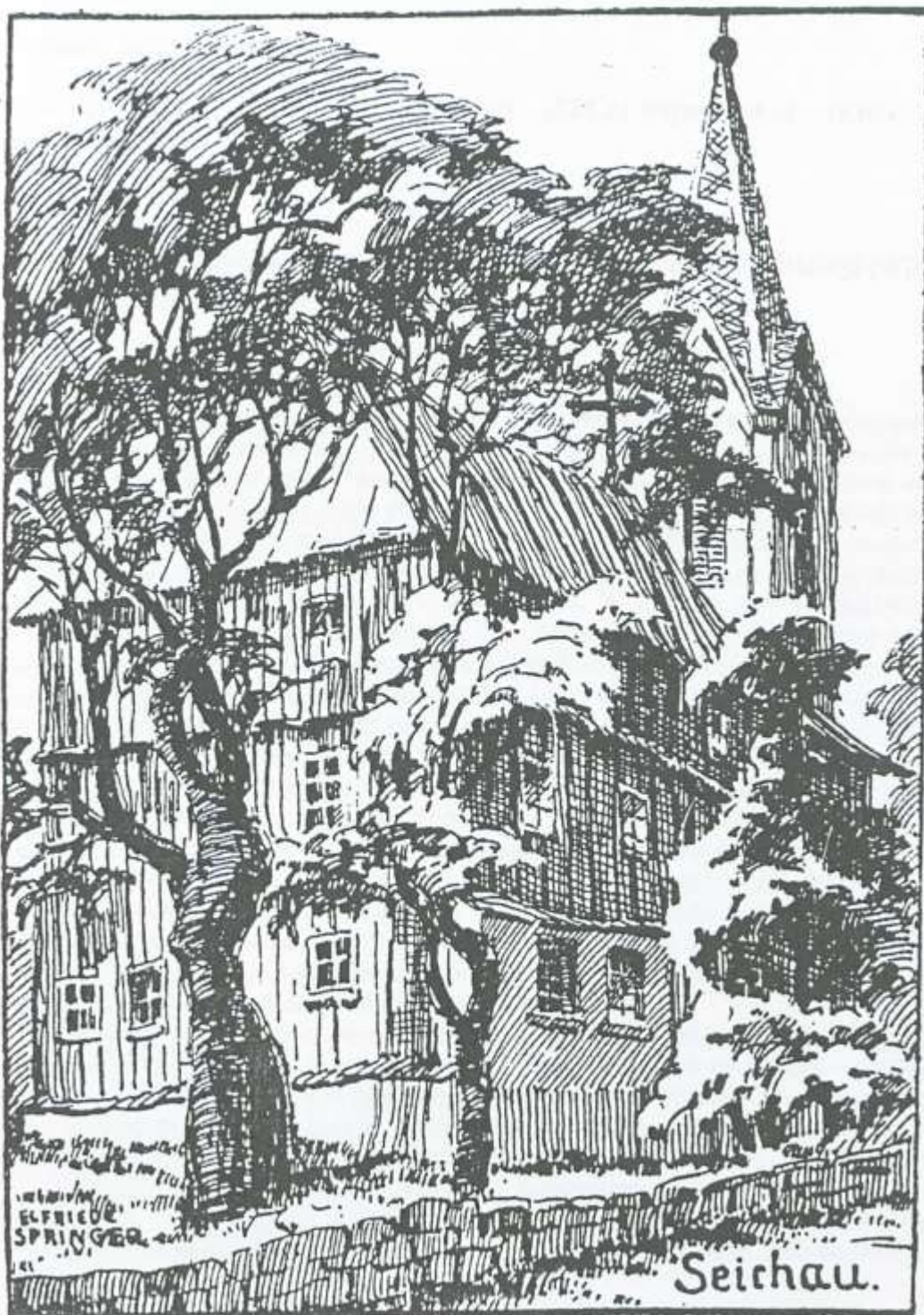
stanowisko numer 8/8

22. Ślad osadnictwa chronologia: epoka kamienia stanowisko numer 9/9

23. Osada chronologia: okres nowożytny XVII wiek stanowisko numer 10/12

Sichów. Pierwszy kościół ewangelicki wraz z domem pastora. Reprodukacja za: Friedrich Bernhard Werner Perspektivische Vorstellung derer in Schlesien ... concedierten Beth- Häuser. 1750, III Theil, 26.

Rozebrany kościół ewangelicki w Sichowie. Rep. za: Kirche und Heimat. Festschrift des Kirchenkreis Schönau zur Generalkirchenvisitation von 9. bis 27. Juni 1927. b.m.

Stanisławów gm. Męcinka

Dane nazwy miejscowości.

Wilhelmsdorff - 1381 r., Willmansdorf i Willsdorf - 1785 r., Willmansdorf - 1830 r. i 1845 r.

oraz później do 1945 r. Odtąd - Stanisławów.

Etymologia nazwy wsi.

Pierwotna nazwa niemiecka pochodzi być może, od imienia założyciela wsi (Wilhelm). Powojenna polska bez nawiązania do tradycji.

Historia wsi i dóbr.

W wymienionym po raz pierwszy w 1381 r. już wówczas wydobywano wapień. Była to nieduża wieś należąca do klasztoru cysterskiego w Lubiążu (dokument z tegoż roku mówi o kupnie kopalni od klasztoru przez Hansa von Zedlitz). Wydobycie oraz przerób wapienia trwały w Stanisławowie nieprzerwanie do czasów najnowszych. We wsi istniało dziedziczne sołectwo o średniowiecznej proveniencji, na terenie którego funkcjonowała wapniarnia z piecami do wypalania. Po sekularyzacji w 1810 r. wieś przeszła w ręce domeny królewskiej reprezentowanej przez urząd skarbowy w Pomocnem. W 1830 r. był Stanisławów wsią czynszową urzędu skarbowego w Jaworze, bez folwarku. O wspomnianym sołectwie wiadomo, iż należało w 1876 r. do Gustawa Adolpha Rudolfa Reinholda Lieniga. W rękach spadkobierców tegoż pozostało do około 1917 r. (ostatnim z Lienigów właścicielem był Richard). Odtąd przeszło w posiadanie baronów von Richthofen (Wilhelma, rezydującego w Sichowie, następnie baronów Heleny i Ruth; dzierżawcą był wówczas Hans von Poncet z Kondratowa). Od około 1930 r. dysponentką majątku była Agnes von Lersner z domu von Lieres und Wilkau. W 1937 r. należy sołectwo do Wernera Oppena. Niezależnie istnieją pomniejsze własności ziemskie w rękach zamożnych chłopów: Richarda Reumera oraz Idy Sagatzer z domu Reumer. Ten stan własności trwał do końca II wojny. Jak już wspomniano, sołectwo dysponowało wapniarnią. Zapewne za sprawą Lienigów została wyposażona w nowoczesne urządzenia z dwoma piecami pierścieniowymi. Przy drodze ze Stanisławowa do Leszczyny uruchomiono dwie kopalnie rudy miedzi: "Daniel" i "Gotthard" w 1867 r. i 1870 r. Wydobycie w szybach tych kopalń wstrzymano w 1910 r.

Mieszkańcy Stanisławowa w czasach nowożytnych w większości ewangelickiego wyznania należeli do parafii w Pomocnem. Dla wygody dzieci z tut. gminy w 1742 r., tj. wówczas gdy w Pomocnem wznoszono dom modlitwy, pobudowano na miejscu szkołę. Pobliskie wzniesienie Rosocha (niem. Hochberg) - 464 m.n.p.m. było ulubionym celem wycieczek po okolicy co najmniej od początku XIX w. Już przed 1848 r. założono tam taras widokowy. Znajdowało się również schronisko turystyczne. Na użytek ostatniej wojny zlokalizowano tam stację radiową. Wszystkie urządzenia położone na wierzchołku Rosochy zostały zniszczone na skutek działań wojennych, gdyż wieś znalazła się w zasięgu frontu.

Układ przestrzenny miejscowości

Wieś o układzie wielodrożnym, wykształconym w wyniku lokowania zagród kmiecych na zboczach doliny, a zagród komorniczych w nieregularnym nawsiu położony pośrodku doliny. Na wschodnim krańcu wsi zlokalizowana jest rozległa zagroda dawnego folwarku sołtysiego. Przy głównej drodze wsi wznosi się otoczony lipami obelisk upamiętniający poległych w I wojnie światowej mieszkańców wsi. Na zachód od wsi, poza zabudową, na odosobnionym wzgórzu wznoszą się relikty budynków stacji radiowej. Jest to miejsce

o wyjątkowych walorach widokowych.

Tabelaryczne zestawienie danych statystycznych

Gmina wiejska				Dobra		Instytucje publiczne i przemysł
Rok	Areał	Domy	Ludność	Areał	Ludność	
1785			150			1 młyn wodny
1830		44	194			1 szkoła ewangelicka, wapienna
1845		49	306			
1876				170*		
1887	402	54	294			
1895		49	253			
1901			221			
1905		44	199			
1939		35	205			kopalnia rudy żelaza, transformator elektryczny., szkoła ludowa
1941			208			

*sołectwo

Strefy ochrony konserwatorskiej oraz wykaz elementów objętych ochroną konserwatorską.

Strefy ochrony konserwatorskiej

Wyznaczono strefę "K" ochrony krajobrazu kulturowego dla wsi w granicach określonych Panicami działek budowlanych.

Na miejscu dawnej stacji radiowej oraz na sąsiadującej górze wyznaczono punkty widokowe pozwalające obserwować zarówno Nizinę Dolnośląską jak i Sudety. Wskazane jest skorzystanie turystyczne ruin stacji - przykładowo jako schroniska.

Wykaz zabytków architektury i budownictwa oraz innych elementów objętych ochroną

Zabudowa wsi:

Folwark, obecnie zagroda nr 10

- a) dom mieszkalny nr 10, 1761 r.
- b) dom mieszkalno-gospodarczy nr 10, poł. XIX w.
- c) stodoła przy nr 10, XIX/XX w.

Dom mieszkalny nr 1, 1 poł. XIX w., mur., szach.

Zagroda nr 4

- a) dom mieszkalno-gospodarczy nr 4, ok. poł. XIX w.
- b) stodoła przy nr 4, pocz. XIX w.

Stodoła przy nr 5, koniec XIX w.

Dom mieszkalno-gospodarczy nr 6, pocz. XIX w.

Dom mieszkalno-gospodarczy nr 7, 1 poł. XIX w.

Zagroda nr 9

a) dom mieszkalno-gospodarczy nr 9, pocz. XIX w.

b) stodoła przy nr 9, pocz. XX w.

Stodoła przy nr 12, pocz. XX w.

Dom mieszkalny nr 13, XIX/XX w.

Zagroda nr 14

a) dom mieszkalno-gospodarczy nr 14, ok. 1870 r.

b) stodoła przy nr 14, pocz. XIX w.

Zagroda nr 15

a) dom mieszkalno-gospodarczy nr 15, 2 poł. XIX w.

b) stodoła przy nr 15, 1875 r.

Dom mieszkalno-gospodarczy nr 17, 2 poł. XIX w.

Zagroda nr 18

a) dom mieszkalny nr 18, koniec XIX w. – opuszczony

b) budynek gospodarczy przy nr 18, koniec XIX w.

Zagroda nr 19

a) dom mieszkalno-gospodarczy nr 19, ok. 1870 r.

b) stodoła przy nr 19, koniec XIX w.

Dom mieszkalno-gospodarczy nr 20, 3 ćw. XIX w.

Zagroda nr 21

a) dom mieszkalny nr 21, koniec XVIII, XIX w.

b) budynek gospodarczy przy nr 21, 4 ćw. XIX w.

Zagroda nr 22

a) dom mieszkalno-gospodarczy nr 22, 4 ćw. XIX w.

b) stodoła przy nr 22, koniec XIX w.

Dom mieszkalny nr 23, pocz. XX w.

Zagroda nr 24

a) dom mieszkalno-gospodarczy nr 24, 4 ćw. XIX w.

b) stodoła przy nr 24, koniec XIX w.

c) obora przy nr 24, koniec XIX w.

Zagroda nr 27

a) dom mieszkalny nr 27, koniec XIX w.

b) stodoła przy nr 27, XIX/XX w.

Stanowiska archeologiczne:

Obszar AZP 80 – 19

24. Ślad osadnictwa, chronologia: średniowiecze;

ślad osadnictwa, chronologia: okres nowożytny XVII wiek;

stanowisko numer 1/19

GM. PASZOWICE

Grobla gm. Paszowice

Dawne nazwy miejscowości.

Grell - 1540 r., Gräbel - 1785 r., 1830 r. i 1845 r., oraz obocznie Gröbel - 1854 r. Do 1945 r. - Gräbel. Odtąd - Grobla.

Etymologia nazwy wsi.

Bliżej nieznana.

Historia wsi i dóbr.

Jest jedną z najstarszych miejscowości na omawianym terenie parku krajobrazowego. Mimo braku konkretnych przekazów, wiadomo np. na podstawie analizy architektury, iż tutejszy kościół mógł być wzniesiony z początkiem XIII w. Wydaje się, iż już wówczas musiały tu istnieć dobra rycerskie. W okresie średniowiecza i później należały kolejno do rodu von Zedlitzów, von Debschützów oraz Hansa Georga von Reibnitz. Z początkiem XVIII w. dobra przeszły ponownie w ręce von Zedlitzów i im zapewne należy przypisać przebudowę istniejącego tu warownego dworu, a może nawet zamku rycerskiego, otoczonego fosą. Z rąk Zedlitzów wieś przechodzi w bliżej nieokreślony sposób w ręce kościelne (kościół św. Macieja we Wrocławiu). Po sekularyzacji dobra dostały się w ręce von Nostitzów. W 1854 r. ich właścicielem był Adam von Sauermann. Około 1876 r. majątek zakupił August Zahn, właściciel spółki handlowej z Jawora (w tym czasie należą już do dóbr przysiółki Kamienica? i Bogaczowice), który oddał go w dzierżawę Kneblowi. Jednakże z początkiem XX w. majątek stanowi własność majora Hermanna Scheche, od którego około 1921 r. nabywa go G. Kuhnke rozwijając w oparciu o dobrze utrzymane ogrody produkcję nasienniczą. Po 1930 r. (1932?) zakupując dobra zamożny chłop z okolicy Karl Scholz dla swego małoletniego syna A. Scholza, będąc ich dysponentem do momentu pełnoletności syna. W rękach Scholzów dobra pozostają do końca II wojny światowej.

Już w XIX w. wieś z powodu swych walorów krajobrazowych była miejscem chętnie odwiedzanym przez turystów. Jednakże prawdziwy "boom" przeżyła w okresie międzywojennym nazywana niekiedy "perłą powiatu Jaworskiego". Funkcjonowały tu liczne domy wypoczynkowe należące do rozmaitych organizacji społecznych, m.in. młodzieżowych z pobliskiego Bolkowa i Jawora. Na miejscu znajdowała się gospoda, a kilka gospodarstw chłopskich nastawionych było na przyjmowanie letników.

Historia pałacu.

Zwarta masywna bryła budowli z przyporami na narożach z niewielkim skrzydłem od strony północno-wschodniej sugeruje, iż powtarza ona niemal dokładnie pierwotną, którą mógł być renesansowy dwór wzniesiony około 1620 roku. Dwór ten, jak już wspomniano, został przebudowany w początku XVIII w. (około 1707 r.) za sprawą Zedlitzów. Tezę tą potwierdzają

ukryte pod tynkiem renesansowe sgrafitta o charakterystycznych dla pierwszej tercji siedemnastego stulecia zgeometryzowanych formach. Kolejna przebudowa miała miejsce w 1902 r. i, jak się zdaje, polegała na zmianie wystroju i zagospodarowaniu poddaszy; elewacja frontowa mogła wówczas uzyskać fachwerkowy szczyt.

Historia kościoła.

Kościół filialny p.w. św. Anny wymieniany w źródłach po raz pierwszy w 1399 r. sprawia wrażenie wcześniejszego. Ta skromna jednonawowa budowla na rzucie prostokąta została przebudowana w drugiej połowie XV w. jak się zdaje przebudowa ta nie zmieniła generalnie jej charakteru. Zachowany został interesujący detal kamieniarski na zewnątrz (apotropaiczne maski), który może wskazywać na datowanie sięgające początku XIII w. Wiadomo natomiast, iż w czasie renowacji w 1596 r., po przejęciu go przez protestantów, odnowiono wyposażenie (ławki i chór). W latach 1605 i 1609 kościół otrzymał nowe dzwony. Gmina protestancka została zmuszona do zwrotu kościoła katolikom w lutym 1654 r.

Układ przestrzenny miejscowości

Osada przyfolwarczna z zabudową rozłożoną wzdłuż strumienia, na zboczach doliny. Pośrodku wsi kościół, wzniesiony na owalnym cmentarzu przykościelnym w części północno-zachodniej wsi dwór z folwarkiem dworskim i parkiem. Na południe od folwarku dworskiego młyn wodny. Wokół dworu zachowane relikty fosy. Park dworski urządzony na miejscu dawnych ogrodów gospodarczych i sadu ok. 1930 r. Obecny właściciel dworu urządził w Parku tereny sportowe. Zabudowa wsi o niewielkiej skali budynków zaskakuje dobrym stanem zachowania.

Tabelaryczne zestawienie danych statystycznych

Gmina wiejska				Dobra		Instytucje publiczne i przemysł
Rok	Areał	Domy	Ludność	Areał	Ludność	
1785			211			kościół katolicki, 2 młyny wodne
1830		49	309			szkoła ewangelicka
1845		53	341			1 wiatrak, gorzelnia i browar, cegielnia, 3 warsztaty tkackie (lniarskie), 3 gospody
1876				398		
1887	93	60	253		52	
1895		50	202		39	
1905		46	194		27	
1926				416		
1937			136			
1939	494	59	203			transformator elektryczny, szkoła ludowa
1941			119			

Strefy ochrony konserwatorskiej oraz wykaz elementów objętych ochroną konserwatorską.

Strefy ochrony konserwatorskiej

Wyznaczono strefę "B" ochrony konserwatorskiej, która obejmuje centrum wsi z kościołem, otaczającym go cmentarzem, dwór z reliktnymi fosy i parkiem oraz ogrodami gospodarczymi, folwark dworski i młyn z towarzyszącymi zabudowaniami.

Wyznaczono strefę "K" ochrony krajobrazu kulturowego dla zabudowy całej wsi w granicach określonych działkami budowlanymi i miedzuchami.

Wieś otoczono strefą "OW" obserwacji archeologicznej.

Wykaz zabytków architektury i budownictwa oraz innych elementów objętych ochroną

Zespół kościelny:

- a) kościół filialny p.w. św. Anny, XV, XVI, XX w., nr rejestru zabytków 818 z dnia 16.12.1960 r.
- b) mur cmentarza wokół kościoła, XV, XIX w,
- c) cmentarz przykościelny, zał. XIV w., nr rejestru zabytków 877/L z dnia 16.02.1990 r.

Zespół dworski:

- a) dwór ob. dom wczasowy, nr 11 a, XV, XIX/XX w., nr rejestru zabytków 1385 z dnia 06.11.1965
- b) park podworski nr rejestru zabytków 550/L z dnia 08.09.1980 r.

Zabudowa wsi:

Dom mieszkalny nr 7, 1 poł. XIX w.
Młyn ob. dom mieszkalny nr 9, XVIII/XIX w.
Dom mieszkalny nr 16, XIX/XX w.

Kamienica gm. Paszowice

Dawne nazwy miejscowości.

Steinhäuser - 1830 r., 1845 r. i później do 1945 r. Odtąd - Kamienica.

Etymologia nazwy wsi.

U Damrotha wywiedziona od niem. Stein= kamień (na oznaczenie murowanych domów?).

Dane historyczne i statystyczne podano przy miejscowości macierzystej - Grobla.

Jakuszowa gm. Paszowice

Dawne nazwy miejscowości.

Jacobivilla - ok. 1300 r., Jacobisdorff - 1370 r., Jacobisdorf - 1411 r., Jacobsdorff - 1687 r., Jakobsdorf - 1786 r., także oboczność Jaxdorf (Juxdorf); Juksdorf - 1800 r., Jakobsdorf i zamiennie Jursdorf -1830 r. i 1845 r., oraz do 1945 r. Odtąd - Jakuszowa.

Etymologia nazwy wsi.

Od imienia własnego Jakub (założyciela wsi). Niem. Jakobsdorf = "wieś Jakuba".

Historia wsi i dóbr.

Wieś o średniowiecznej proveniencji, wymieniona po raz pierwszy ok. 1300 r. Istniało w niej dominium, jednakże jego średniowieczni właściciele nie są znani. Wiadomo, iż w 1626 r. należało do Nicola von Schindela w 1720 r. do von Wiesego, w 1746 r. do Friedricha von Zedlitz, do 1762 r. pozostawało w rękach Hansa Gottlieba Sigmunda von Zedlitz. W 1768 r. właścicielem jest Benjamim Gottlieb von Kluge, w 1786 r. - Hans Gottlieb Sigmund von Zedlitz, w 1814 r. - jeden z Nostitzów(?). Potem dobra przechodzą na trzy pokolenia w ręce rodziny Nagelów. Z końcem stulecia (1891 r.) stanowią własność Juliusa Rosenbauma, wkrótce - W.W. Lewisona (z Berlina), a od około 1898 r. - Hugo von Wienschkowsky'ego, od którego nabył je ok. 1912 r. radca Emil Berve. W rękach tego rodu pozostają do końca II wojny (po śmierci Emila figurują jako spuścizna po nim z pełnomocnikiem w osobie Wolfganga Berve, zaś ostatnim właścicielem od około 1937 r. był dr Otto Berve). Z końcem XVIII w. w literaturze wymieniany jest "zamek". Nie można wykluczyć, iż znajdowała się tu siedziba renesansowa, jeżeli nie starsza. Jej lokalizacja pokrywa się zapewne z obecnym pałacem otoczonym od północy rozległym podwójnym majdanem gospodarczym.

Okoliczny las w 1502 r. został częściowo wykupiony przez magistrat miasta Jawor dla potrzeb szpitala (tzw. las szpitalny "Hospitalforst"). Do dóbr należała leśna restauracja i zajazd „Tillebrunn” chętnie odwiedzane przez turystów.

We wsi znajdowało się schronisko młodzieżowe..

Układ przestrzenny miejscowości

Ulicówka z niewielkim placem przy skrzyżowaniu głównej drogi wiejskiej z drogą do Siedmicy. W części południowo-wschodniej wsi rozległy folwark z pałacem i parkiem krajobrazowym. Droga do wsi z Paszowice obsadzona aleją lipową. Poza zabudowaniami wsi, na wschód od niej, przy drodze do Myśliborza schronisko młodzieżowe, wzniesione w latach trzydziestych. W zabudowie wsi liczne luki, część budynków opuszczona.

Założenie dworskie z folwarkiem o dwu majdanach, z których wschodni otoczony

zabudową z spichlerzem z k. XVIII w. Na zamknięciu zachodniego majdanu pałac, za którym park krajobrazowy sięgający szczytu wzgórza, gdzie wyznaczono punkt widokowy na najbliższą okolicę.

Tabelaryczne zestawienie danych statystycznych

Gmina wiejska				Dobra		Instytucje publiczne i przemysł
Rok	Areał	Domy	Ludność	Areał	Ludność	
1786			166			1 wiatrak
1830		36	228			szkoła ewangelicka
1845		43	276			browar, młyn o napędzie konnym
1876				429		
1887	79	32	134	431	74	
1895		31	121		73	
1901			284		146	
1905		25	107		82	
1921				426		
1930						mleczarnia, kamieniołom bazaltu (w lesie)
1937				423		gospoda i restauracja leśna
1939	1168	58	232			transformator elektryczny, szkoła ludowa
1941		237				

Strefy ochrony konserwatorskiej oraz wykaz elementów objętych ochroną konserwatorską.

Strefy ochrony konserwatorskiej

Wyznaczono strefę "B" ochrony konserwatorskiej, która obejmuje pałac z parkiem i folwarkiem.

Wieś otoczono strefą "OW" obserwacji archeologicznej.

Wyznaczono punkty widokowe na Wąwóz Myśluborski i Myślubórz.

Proponuje się reaktywowanie schroniska młodzieżowego na północnym krańcu wsi.

Wykaz zabytków architektury i budownictwa oraz innych elementów objętych ochroną

Zespół pałacowy:

- a) pałac, nr 2, I poł. XIX, k. XIX, ok. 1910, wpisany do rejestru zabytków pod nr 727/L, dnia 30. 07.1986 r.
- b) oficyna mieszkalna, XVIII/XI w
- c) spichlerz, XVIII/XIX w.
- d) oficyna gospodarcza, ok. 1870
- e) stodoła, XVIII/XIX
- f) park krajobrazowy, po poł. XIX w., wpisany do rejestru zabytków pod nr 650/L, dnia 21.12.1983 r.

Zabudowa wsi:

Dom mieszkalno-gospodarczy nr 3, ok. poł. XIX w.

Stodoła nr 7, 1893

Dom mieszkalny nr 8, XIX/XX w.

Dom mieszkalny nr 9, pocz. XIX w.

Dom mieszkalny nr 10, pocz. XIX w.

Dom mieszkalny nr 11, poł. XIX w.

Dom mieszkalny nr 16, pocz. XX w.

Dom mieszkalny nr 17, po 1850 r.

Dom mieszkalny - przy szosie z Nowej Wsi do Jakuszowa, XIX/XX w.

Siedmica gm. Paszowice

Dawne nazwy miejscowości.

„Villa que appellatur Septem mansi” - 1305 r., Syben Hueben - 1532 r., Siebenhuben lub Siebenhufen - 1830 r., Sibenhuben - 1845 r. oraz później do 1945 r. Odtąd - Siedmica (z obocznością Siedmice).

Etymologia nazwy wsi.

Bliżej nieznana. W brzmieniu Siebenhufen być może od łanu (w znaczeniu jednostki miary gruntu).

Historia miejscowości.

Po raz pierwszy osada wymieniona w 1305 r. w legnickiej "Liber fundations" jako leżąca przy starym szlaku Jawor - Jelenia Góra obok takich wsi jak: Myślinów, Pogwizdów i Sokola. W 1318 r. pojawia się nazwa osady w dokumencie z procesu pomiędzy mieszczanami z Lubania a właścicielem tutejszego terenu (spór dotyczył czynszu). Dokument lenny z 1405 r.

wymienia właściciela Siedmicy niejakiego Heyncze von Schweyn, który złożył wówczas oświadczenie o sprzedaży folwarku Peterowi Hellerowi w obecności świadków: swego dziada Heinricha von Schweyn oraz mieszczanina Schyndela. Heller otrzymał prócz ww. owczarnię, prawo sądowe oraz trzecią część czynszów. Wspomniany Schyndel był właścicielem sąsiedniej Grobli (zm. w 1423 r., pochowany w tamtejszym kościele). W 1426 r. wymieniony jest Heyncze von Schweyn jako "Erbherren von Siebenhuben" (tj. dziedzic Siedmicy). W osadzie była już wówczas rzeźnia i karczma oraz pewna (większa) liczba zabudowań. Z początkiem XV w. przeszła z rąk Nickela Schweynichena zwanego "Rettich" w ręce rycerza Hanusa Pocka (Bocka) i jego żony Barbary. Nazwisko rodowe Schweinichen pojawia się w katastrach. W 1509 r. gmina miejska Jawora zakupiła od pani Hedwig Predelynne część lasu na wzniesieniu w okolicy Siedmicy na potrzeby szpitala. 1532 r. ta sama gmina sprzedawała część tut. lasu Hansowi von Reibnitzowi z Sokolej. W 1540 r. w związku z Siedmicą wymienione jest nazwisko Nickela Schindela, Hansa Scherera z Paszowic, braci Nickela - Hansa i Lassele oraz ich ojca Caspara Schindela. Las sprzedany Reibnitzowi powrócił w ręce miasta Jawor w 1606 jeszcze wielokrotnie miasto procesowało się w tej sprawie z potomkami Schindelów. W początkach XVIII w. sąsiednia Grobla stała się własnością Zedlitzów. W 1704 r. Leopold von Zedlitz i miasto Jawor ściśle określili płynne dotąd granice pomiędzy lasem należącym do Grobli i Siedmicy. W 1786 r. część osady, w której gmina miejska osadziła ok. 1730 r. drwali należała do Jawora, pozostała zaś do włości Richthofenów (ze Snowidzy). W 1809 r. magistrat wniósł tu zabudowania leśniczówki. Powyższy stan własności trwał do 1876 r., kiedy cały siedmicki las z osadą należał już do miasta Jawor (jako samodzielny okręg leśny z trzema rewirami łowieckimi). W okresie międzywojennym należała Siedmica do miejscowości wycieczkowych i letniskowych. W 1932 r. oraz w 1940 r. miasto powiększyło swój areał leśny kosztem pobliskiej posiadłości w Grobli.

Istnieją przypuszczenia, że w średniowieczu (zapewne późnym) w pobliżu Siedmicy, czy też w osadzie znajdował się zamek czy też dwór otoczony wodą, dominium położone na zboczu wzgórza, zaś obok młyn. Resztki młyna były wyraźnie czytelne jeszcze w latach 30-tych XX w.

Układ przestrzenny miejscowości

Niewielka osada leśna, o zabudowie rozproszonej wzdłuż drogi. Czytelne są relikty grobli i innych urządzeń wodnych. Na zachód od wsi, urządzono w przełomie strumienia punkt widokowy na tzw. "Zbójeckim Zamku" (Raubschloß), prowadzą schody od podnóża urwiska na szczyt wzgórza, gdzie zachowane są relikty zarówno platformy widokowej jak i średniowiecznych murów obronnych. Miejsce to zwano Lindenmanplatz, a nieopodal pochowano jednego z leśniczych tutejszego leśnictwa. Przy drodze do "Zbójeckiego Zamku" znajdują się relikty otoczonego wałami i fosą grodziska z śladami po wieży mieszkalnej(?).

Strefy ochrony konserwatorskiej i elementy objęte ochroną

Wyznaczono punkt widokowy na tzw. "Zbójeckim Zamku". Jest to zniszczony obecnie, lecz nadal bardzo atrakcyjny punkt widokowy położony nad wylotem malowniczego przełomu strumienia. Wskazana jest jego odbudowa - urządzenie platformy widokowej, remont zejścia do strumienia, trzebież części poszytu dla odsłonięcia widoków. Odtworzenie tego punktu wzbogaci przebiegający doliną szlak turystyczny ("zielony"). Podobnie wskazane jest

urządzenie odejścia od szlaku w stronę reliktyw grodziska o zachowanej fosie i wałach.

Oznaczono miejsce po młynie.

Stanowiska archeologiczne

Obszar AZP 82- 19

25. Grodzisko stożkowate chronologia: 2 połowa XIII - XIV wiek

stanowisko numer 1/1

Otoczone strefą "W" ochrony konserwatorskiej

26. Ślad osadnictwa chronologia: średniowiecze

stanowisko numer 3/3

27. Zamek chronologia: 2 poł. XIII - XIV wiek

stanowisko bez numeru

Otoczony strefą "W" ochrony konserwatorskiej

Kłonice gm. Paszowice

Dawne nazwy miejscowości.

Cloniz , Cloniz- 1305 r., in Glonicz - 1330 r., Clonicz - 1352 r., Clonitz - 1509 r., Klonitz - 1687 r., Kloniz i Klonitz - 1786 r., 1830 r. i 1845 r. - do 1945 r. Odtąd - Kłonice.

Etymologia nazwy wsi.

Damroth uważając nazwę za słowiańską wywodzi ją od klonu (nazwa drzewa). Wg. Rosponda jest to nazwa patronimiczna od nazwy osobowej Kłoń, ale nie wyklucza on jednocześnie pochodzenia od słów klon, kłonić się. ,

Historia wsi i dóbr.

W średniowiecznej wsi Kłonice istniały dobra rycerskie, jednakże ich właściciele znamy z nazwiska dopiero od czasów nowożytnych. Do 1622 r. ich właścicielką była Anna Eleonora von Reibnitz, jako kolejna z tego rodu; sprzedała je wówczas jednemu ze Schweinichenów. Jednakże już wkrótce, bo 1626 r., są one w rękach nieznanego z imienia von Borwitza. W 1637 r. należą do Anny Marii von Röder z domu von Braun, w 1746 r. - do Johanna Ludwiga von Harbuwal, barona von Chamare. Po nim przejął dobra, zapewne drogą kupna, Johann Kaspar Jäckel, aby przekazać je w 1752 r. swej córce Marii Christianie Schultes; ta zachowała majątek do 1772 r. W 1786 r. właścicielem dóbr jest tutejszy deputowany okręgu (powiatu) Wilhelm Leonard von Baudis. W 1837 r. sprzedał je R.G. Zimmerowi, właścicielowi sołectwa Chwaliszowa, który w latach 1837-1838 wznosi na terenie majątku browar; wkrótce

też rusza z produkcją. Spadkobiercą jego jest Karl Hermann Zimmer, który figuruje w księgach adresowych w 1876 r. Jednak nie zatrzymuje majątku zbyt długo. W 1886 r. sprzedaje go Heinrichowi Wuthe, rotmistrzowi rezerwy. Następnym właścicielem jest (wymieniany w 1898 r.) Hugo Seidel i kolejno (od około 1905 r.) - Paul Dunkel. W 1915 r. z rąk tego ostatniego nabywa dobra hrabia Gottfried von Hochberg, baron von Fürstenstein. W rękach tego rodu Pozostają do końca II wojny światowej. Począwszy od 1930 r. są dzierżawione od wspomnianego Gottfrieda przez Hansa Heinricha von Hochberga. Gottfried wkrótce umiera, odtąd stanowią spuściznę po nim, zaś ich dysponentką jest hrabina Mathilde von Hochberg z domu księżniczka von Schönburg-Waldenburg.

Wieś została założona prawdopodobnie przez mnichów z Jawora. Z niewielkiego klasztoru, który tutaj wówczas powstał(?) zachowały się pojedyncze elementy kamienne wmurowane w ścianę kaplicy zamkowej. Jest to jednak informacja niepewna. Do klasztoru należały także bliżej nieokreślone dobra z czasem przekształcone w rycerskie. W latach 1848-1849 część tutejszych chłopów otrzymała ziemię pochodzącą z dóbr. Wykształciły się wówczas również dobra gminne. Po wojnach śląskich miejscowe dzieci uczęszczały do szkoły w Paszowicach, dopiero w 1901 r. ówczesny właściciel dóbr, Seidel, wybudował dla wsi szkołę. W okresie międzywojennym wieś stanowiła atrakcję turystyczną. Wypoczywający przybywali nawet z Berlina, aby uprawiać sporty zimowe. Częstym celem wycieczek turystycznych było tzw. - "Keiserquelle" oraz dwa stawy położone prawdopodobnie na południowy zachód od wsi, a także pobliskie wzniesienie Radogost (niem. Janusberg) z wieżą widokową wzniesioną w 1912 r.

Historia pałacu i parku.

Pałac z elewacją frontową skierowaną ku północy, ku majdanowi gospodarczemu jest położony na zachodnim krańcu wsi na zboczu niewielkiego wzniesienia opadającego w kierunku wschodnim. Jego bryła jest rozczłonkowana i asymetryczna, co jest następstwem przebudowy. Jądro kompozycji stanowi renesansowy dwór z 1577 r. (z datą w tympanonie stanowiącym fragment dawnego portalu głównego od południa) na rzucie prostokąta. Do jego wschodniego boku dobudowano skrzydło boczne. Uzyskany w ten sposób rzut litery L wzbogacono o dwie wieże: cylindryczną od południa oraz kwadratową od północy wtopioną w korpus. Daje to efekt malowniczości bryły i jest zgodne z ówczesną modą. Przebudowa miała miejsce w 1879 r. Przed elewacją południową pałacu rozciąga się pas niewielkiego parku ze stawem i nasadzeniami pojedynczych drzew, który poszerza się w kierunku wschodnim tworząc polanę otoczoną starodrzewem. Od zachodu przylega doń ogród ozdobny obramiony z dwóch stron (od pałacu i majdanu) konstrukcją pergoli; pergola stanowi również osłonę fasady, gdyż w jej bezpośredniej bliskości zlokalizowany jest majdan gospodarczy z otaczającą go zabudową, obecnie przecięty ciągiem komunikacyjnym. Rozwiązanie stawu parkowego stanowi ciekawy przykład sztuki inżynierskiej; jego dno jest położone około 3 m powyżej terenu pobliskiego majdanu. Skarpa pomiędzy parkiem a majdanem została na wysokości stawu obmurowana, a jej korona zaopatrzona w kolejny odcinek konstrukcji pergoli.

Układ przestrzenny miejscowości

Osada folwarczna przy założeniu dworskim z oddaloną od wsi kolonią na północno-wschodnim zboczu góry Radogost. W północnej części wsi znajduje się założenie dworskie z

rozbudowanym w latach siedemdziesiątych XIX w. dworem renesansowym, poprzedzonym rozległym majdanem i parkiem o misternym układzie tarasów, pergoli i urządzeń wodnych oraz ogrodami gospodarczymi.

Tabelaryczne zestawienie danych statystycznych

Gmina wiejska				Dobra		Instytucje publiczne i przemysł
Rok	Areał	Domy	Ludność	Areał	Ludność	
1786			122			
1830		27	184			szkoła ewangelicka, 1 młyn wodny, 1 wiatrak
1845		31	203			browar, 2 wiatraki
1876				311		
1887	29	26	127	317	42	
1895			106		52	gorzelnia
1901			96		54	karczma sądowa
1905		20	89		74	
1909				380		
1926				383		
1937						gospoda i wieża widokowa
1939	411	42	150			szkoła ludowa
1941			129			

Strefy ochrony konserwatorskiej oraz wykaz. elementów objętych ochroną konserwatorską

Strefy ochrony konserwatorskiej

Wyznaczono strefę "A" ochrony konserwatorskiej, która obejmuje pałac z parkiem i folwarkiem w granicach określonych wpisem do rejestru zabytków, uzupełnionych o teren ogrodów gospodarczych na północ od folwarku.

Wieś otoczono strefą "OW" obserwacji archeologicznej.

Oznaczono jako punkt widokowy wieżę na górze Radogost. Zalecane jest utrzymywanie na odpowiedniej wysokości koron drzew otaczających wieżę.

Wykaz zabytków architektury i budownictwa oraz innych elementów objętych ochroną

Zespół pałacowy:

- pałac , XVI,XIX w., nr rejestru zabytków 491/L z dnia 29.03.1977 r.
- oficyna mieszkalna, koniec XIX w.
- pergola, po 1870 r. w.
- park podworski nr rejestru zabytków 548/L z dnia 06.05.1980 r.

- e) dom mieszkalny I, nr 1A, po poł. XIX w.
- f) dom mieszkalny II, nr IB, XIX/XX w.

Wieża widokowa, góra Radogost, nr rejestru zabytków 979/L z dnia 6.02.1993 r., 1893 r.

Stanowiska archeologiczne

Obszar AZP 82 - 20

28. Grodzisko chronologia: średniowiecze

stanowisko numer 1/1 Góra Radogost

decyzja konserwatorska o wpisie do rejestru zabytków numer 39/256/66

29. Punkt osadniczy chronologia: XVI - XVII wiek

stanowisko numer 2/2

Kwietniki gm . Paszowice

Dawne nazwy miejscowości.

Blumenow - 1328 r., Villa Blumenow - 1373 r., Blumenaw - 1369 r., 1451 r. i 1540 r., Blumenau 1666/67 r., 1743 r., 1785 r., 1830 r. i 1845 r. oraz do 1945 r. Odtąd - Kwietniki.

Etymologia nazwy wsi.

Najstarsze zapisy dopuszczają wyjaśnienie nazwy Blumen-ow jako tłumaczenie Kwiatów (niem. Blume=kwiat).

Historia wsi i dóbr.

Wieś o średniowiecznej proveniencji. Okoliczne tereny lesistej doliny stanowiły obszar osadnictwa słowiańskiego. Ludność ta zajmowała się rybołówstwem. Prawdopodobnie już w XII w. na obecnych terenach osiedlili się Niemcy. W XIV w. wymieniona jest kilkakrotnie tutejsza parafia (z kościołem). Być może już wówczas istnieją we wsi dobra rycerskie. Jednakże ich właściciele znani są z nazwiska dopiero w XVII w. I tak np. wiadomo, iż w 1642 r. należały do Jacoba von Tamm, potem zaś do jego syna Jacoba Ernsta von Tamm, który zmarł w 1669 r. Tenże nie zatrzymał ich aż do swej śmierci, skoro w 1654 r. figurują jako należące do Ernsta Friedricha von Zedlitz i jego żony Anny. Potem wieś z dobrami należała przez bliżej niekreślony okres czasu do klasztoru jezuitów w Świdnicy.

Po sekularyzacji przeszła pod administrację państwową. Od 1830 r. należały dobra do hrabiny Wilhelminy von Keiserling z domu zu Dohna, od której w 1873 r. odkupił je Georg von Loesch. W rękach tej rodziny pozostały aż do końca II wojny światowej. Po Georgu przejął je Leopold von Loesch, ten zaś przekazał majątek w 1897 r. swemu synowi Friedrichowi, który był jego ostatnim właścicielem. Georg von Loesch dokonał przebudowy

znajdującej się na terenie dotychczasowego dawnego dworu i wykonał na nowo jego otoczenie w latach 1874-1877.

W 1803 Münzer założył we wsi szkołę przemysłową. W czasie wojen napoleońskich w 1813 r. wieś została znacznie zniszczona (kwaterowały tu wojska rosyjskie). Na południe od dolnej części wsi wznosił się niegdyś zamek. Miało to swe odzwierciedlenie w przedwojennej nazwie pobliskiego wzniesienia "Burgberg". (Burg=zamek). W pobliżu Kwietnik funkcjonowały kamieniołomy wapienia, zaś przy drodze do Grobli znajdowała się cegielnia.

W okresie międzywojennym XX w. do dominium (dóbr) należał pałac z otaczającym go parkiem oraz zespół zabudowań gospodarczych jednym dużym majdanem podzielonym na dwie części. W budynku należącym wcześniej do gorzelnii majątku funkcjonowała gospoda.

Wieś choć niezbyt duża, należała do dobrze urządzonych. Rozwijali tu działalność liczni rzemieślnicy: dwóch szewców, jeden piekarz i rzeźnik. Czynne były stolarnia i siodlarnia oraz dwa sklepy. Wieś miała własną szkołę. Była wyposażona również w remizę strażacką.

Historia kościoła.

Tutejszy kościół parafialny jest wymieniany po raz pierwszy w 1373 r. Do kościoła należały zapewne już wówczas pewne dobra ziemskie i część okolicznego lasu. Protestanci przejęli kościół około połowy XVI w. W 1654 r. zmuszeni zostali do jego zwrotu katolikom. W 1792 r. na miejscu starego wzniesiono nowy kościół pod wezwaniem św. Józefa.

Historia pałacu i parku.

Jak już wspomniano, gruntownej przebudowy zespołu pałacowego dokonał w latach 1874-1877 Georg von Loesch, ówczesny właściciel. Na miejscu wzniesionego wówczas pałacu znajdował się renesansowy dwór z 1605 r. Nowy pałac był zwartą dwupiętrową budowlą na rzucie prostokąta z płytkim ryzalitem na osi, do którego przylegał taras wsparty na czterech filarach. Frontowa elewacja była siedmioosiowa, boczne - czteroosiowe. Całość nakryta była mansardowym dachem z belwederem. Dwór, a potem pałac, oddalone były od zabudowy gospodarczej. Najstarszym elementem z otoczenia pałacu był położony na południe od folwarku staw otoczony szeroką groblą z aleją lipową. Aleja nasadzona została u schyłku XVIII w. Staw pełnił pierwotnie funkcje gospodarcze (hodowla). W latach 70-tych XIX w. przed pałacem utworzono gazon z obiegającą go drogą ku podjazdowi. W najbliższym otoczeniu założono park ograniczony od południa strumieniem, od wschodu rzeką, od północy drogą wiejską. Nasadzono drzewostan w układzie swobodnym w grupach i pojedynczo. Staw uzyskał nową funkcję stawu ozdobnego przez utworzenie na nim wyspy i urozmaicenie linii brzegowej kilkoma półwyspami.

Układ przestrzenny miejscowości

Ulicówka o nieregularnym układzie zabudowy z kościołem i gospodarstwem plebana, siedzibą z folwarkiem i parkiem oraz drugim folwarkiem. Prócz mniejszych zagrod kilka dużych zagród kmiecych, zwłaszcza we wschodniej części wsi. Kościół parafialny wzniesiony na otoczonym murem cmentarzu przykościelnym. Do cmentarza przylega od zachodu gospodarstwo plebańskie z rozległym otoczonym murem ogrodem gospodarczym. Na reliktach podmurówki jednego z budynków gospodarczych ustawiono przed kilku laty barokowe rzeźby,

złożenie dworskie rozwinęło się z pierwotnego folwarku z przylegającym od wschodu otoczonym fosą renesansowym dworem. Gruntowna przebudowa całego założenia miała miejsce w latach 1874-77. Wówczas to rozbudowano folwark o drugi, zachodni majdan, przebudowano renesansowy dwór. Park założono według opracowanego w 1877 r. przez Eduarda Petzolda projektu. Wykorzystano Nysę i młynówkę do wyznaczenia granic parku. Równym elementem kompozycji parku były dwa stawy o nieregularnej linii brzegowej i układ dróg spacerowych z wielką polaną na południe od dworu. Przy komponowaniu założenia zmieniono przebieg drogi dojazdowej z Bolkowa do Kwietnik dla podkreślenia widoku od południa na panoramę wsi z kościołem, dworem i parkiem. Od tej strony granice parku nie były oznaczone wyraźnie. Park przenikał się z krajobrazem, a zadrzewienie przy strumieniu korzyło naturalną kontynuację drzewostanu parkowego. Założenie parkowe zachowało swoje granice i układ. Rozebrano po 1945 r. pałac, a później część zabudowań folwarcznych.

Na folwarku wschodnim, o prostokątnym majdanie, zachowana jest część budynków.

Tabelaryczne zestawienie danych statystycznych

Gmina wiejska				Dobra		Instytucje publiczne i przemysł
Rok	Areał	Domy	Ludność	Areał	Ludność	
1785			375			kościół katolicki, plebania, szkoła; 1 młyn wodny, bielarnia
1830		67	399			szkoła przemysłowa (od 1830 r.), gorzelnia
1845		67	440			
1876				369		
1887	321	67	374	377	93	
1895		65	333		107	
1901			320		90	
1905		59	307		92	
1921				508		
1930				508 +101*		członkostwo w wytwórni płatków ziemniaczanych w Bolkowie
1937				441 +101*		
1939	696	118	414			transformator elektryczny, szkoła ludowa
1941			413			

* prócz dóbr szlacheckich istnieją również dobra należące do Waltera Hoffmanna

Strefy ochrony konserwatorskiej oraz wykaz elementów objętych ochroną konserwatorską.

Strefy ochrony konserwatorskiej

Wyznaczono strefę "A" ochrony konserwatorskiej, która obejmuje centrum wsi. Składają się na nią: kościół parafialny z cmentarzem, plebanią i ogrodami gospodarczymi plebanii, park krajobrazowy z folwarkiem oraz fragmenty zabudowy wsi.

Oznaczono aleję prowadzącą z parku na południe do drogi Jawor - Bolków.

Jako dominantę widokową oznaczono wieżę kościoła parafialnego.

Wieś otoczono strefą "OW" obserwacji archeologicznej.

Wykaz zabytków architektury i budownictwa oraz innych elementów objętych ochroną

Zespół kościelny:

- a) kościół parafialny p.w. św. Józefa, XV, XVIII w., nr rejestru zabytków 904 z dnia 27.07.1961 r.
- b) cmentarz przykościelny wraz z murem granicznym, zał. XIV w., nr rejestru zabytków 878/L z dnia 16.02.1990 r.
- c) plebania nr 27, pocz. XX w., wraz z murem granicznym ogrodu.
- d) budynek gospodarczy obok plebanii, pocz. XX w.

Zespół pałacowy:

Park krajobrazowy założony w 1877 r., nr rejestru zabytków 651/L z dnia 22.12.1983 r.

Zabudowa folwarku dworskiego:

- a) obora, 2 poł. XIX w.
- b) spichlerz, ok 1830 r.

Zabudowa wsi:

Remiza straży pożarnej, pocz. XX w.

Dom mieszkalny nr 1, koniec XIX w

Dom mieszkalny nr 2, koniec. XIX w.

Dom mieszkalny nr 3, 2 poł. XIX w.

Zagroda nr 5

- a) dom mieszkalny nr 5, XIX/XX w.

- b) budynek gospodarczy, koniec XIX w.

Zagroda nr 6

- a) dom mieszkalny nr 6, pocz. XX w.

- b) budynek gospodarczy, koniec XIX w.

Dom mieszkalny nr 7, 2 poł. XIX w.

Zagroda nr 21

a) dom mieszkalny nr 21, 1 poł. XIX w.

b) budynek gospodarczy, po poł. XIX w.

Dom mieszkalny nr 23, 1 poł. XIX w.

Dom mieszkalny nr 30, 2 poł. XIX w.

Dom mieszkalny nr 32, pocz. XX w.

Stanowiska archeologiczne

Obszar AZP 82 - 20

30. Grób ciałopalny kultury przeworskiej, chronologia: okres wpływów rzymskich III w. ne.; stanowisko numer 1/18

Spichlerz na folwarku w Kwietnikach. Fot. 1994 r.

Myślibórz gm. Paszowice

Dawne nazwy miejscowości.

Meusilbersdorff - 1389 r., Moisdorf - (Ober i Nieder) - 1786 r., 1830 r. i 1845 r. - do 1945 r.
Odtąd - Myślibórz.

Etymologia nazwy wsi.

Wg. nauki niemieckiej przedrostek Mois=Noys pochodzi od słowiańskiego imienia Mojsław lub Mojan.

Historia wsi i dóbr.

Wieś wzmiankowana w średniowieczu (1388 r.). Znajdowały się w niej dobra rycerskie;

były to prawdopodobnie dwa oddzielne majątki (górny i dolny: Ober-Moisdorf i Nieder - Moisdorf). Wiadomo, iż majątek górny w Myśliborzu należał w 1637 r. do Hedwig von Kalkreuth, do 1746 r. - do Wolfa Ernsta von Stössel, do 1752 r. - do hrabiny Karoline von Hochberg z domu Henkel, do 1757 r. - do Wilhelma Friedricha von Waldmanna, barona von Grunfeld, do 1774 r. - do Sophie Elisabeth von Pusch z domu von Stange, w 1786 r. - do Ernsta Friedricha von Stange. Tymczasem do 1749 r. właścicielką majątku dolnego była baronowa Regina von Grunfeld, potem do 1757 r. - Wilhelm Friedrich von Waldmann, baron von Grunfeld. Następnie oba majątki znalazły się w tych samych rękach. W 1830 r. należały do rodziny von Rothkirch. W 1858 r. dobra zakupił Wilhelm von Prittwitz und Gaffron. Od około 1894 r. przeszły w ręce Leokadii von Prittwitz und Gaffron z domu von Hochberg, jego drugiej żony. Od 1905 r. jej pełnomocnikiem w zarządzaniu majątkiem był hrabia Friedrich von Carmer. Około 1909 r. dobra przeszły w ręce Frede von Carmer-Osten z domu von Prittwitz und Gaffron. W tym czasie dzierżawił je Joachim Bernhard von Prittwitz und Gaffron. Około 1921 r. majątek przejął Kurt von Prittwitz und Gaffron. Znajdujący się na terenie dóbr młyn dzierżawił Henschel. Ten stan własności trwał do ok. 1930 r. Właścicielką dóbr została wówczas Doris de Roche z domu Zimmermann, która utrzymała go do końca II wojny światowej. W międzyczasie (ok. 1937 r.) zmienił się dzierżawca; został nim Rietsch, który prowadził młyn i piekarnię. Do majątku należał również (początkowo do górnego, potem - zjednoczonego) folwark w Kobylicy. Do wsi należała leśniczówka. W jej pobliżu założony został w okresie międzywojennym rezerwat botaniczny. W związku z malowniczym położeniem przy wąwozie, ta nieduża wieś była często odwiedzana przez turystów, którzy chętnie zatrzymywali się w tutejszej gospodzie o nazwie "Johns Gasthaus".

Historia pałacu i parku.

Będący w chwili obecnej w ruinie neogotycki zamek w parkowym otoczeniu położony jest na wzniesieniu w północno-zachodniej części wsi. W jego pobliżu, w kierunku zachodnim, znajdują się pozostałości szklarni z ogrodem zimowym oraz istniejące: dom ogrodnika, stajnia i wozownia, stylistycznie nawiązujące do zamku. Natomiast zabudowania gospodarcze usytuowane wokół rozległego majdanu znajdują się po przeciwnej niż zamek stronie drogi wiejskiej.

Zamek neogotycki, którego budowę rozpoczęto w 1859 r. a ukończono w 1861 r. (wg projektu budowniczego Carla Wolfa), powstał z inicjatywy przedstawicieli rodu von Prittwitz und Gaffron, ówczesnych i później długoletnich właścicieli tutejszych zjednoczonych dóbr (poprzednio w literaturze wymieniany jest również "zamek", o jego kształcie niewiele wiadomo). Istniejąca budowla założona jest na rzucie litery "L" i urozmaicona malowniczo ryzalitami, wykuszami i dwiema wieżami (w narożniku południowo-wschodnim, na rzucie owalu oraz w elewacji zachodniej, ośmiobocznej). Całość wieńczy krenelaż osłaniający płaski niegdyś dach. W fasadzie znajdują się dwa (porte-fentre) okna zamknięte łukami tudorowskimi. Pozostałe okna są w większości ostrołuczne. Poszczególne kondygnacje oddzielały gzymsy z arkadkowymi fryzami, zaś przed ryzalitem od frontu znajdował się pierwotnie taras. Otaczająca zamek zieleń została przekształcona równocześnie z jego budową i nosi znamiona kształtowania swobodnego.

Układ przestrzenny miejscowości

Osada przyfolwarczna rozłożona przy drodze z Jawora do Myślinowa i jej rozgałęzieniu. Główną część miejscowości stanowi pałac z parkiem i rozległym, czworobocznym folwarkiem. Na północno-zachodnim krańcu wsi czytelne są relikty młyna wodnego.

Tabelaryczne zestawienie danych statystycznych

Gmina wiejska				Dobra		Instytucje publiczne i przemysł
Rok	Areał	Domy	Ludność	Areał	Ludność	
1786			166			2 młyny wodne
1830		39	133			1 szkoła ewangelicka, 1 wiatrak
1845			266			1 gorzelnia
1876				365		
1887	37	29	157	369	91	
1895		28	155		84	
1901			151		76	
1905		27	152			
1939	434	50	195			transformator elektryczny, szkoła ludowa
1941			165			

Strefy ochrony konserwatorskiej oraz wykaz elementów objętych ochroną konserwatorską.

Strefy ochrony konserwatorskiej

Wyznaczono strefę "A" ochrony konserwatorskiej, która obejmuje położony w parku pałac z zabudowaniami folwarcznymi i innymi budowlami towarzyszącymi.

Jako ważny element krajobrazu kształtowanego oznaczono aleję poprowadzoną z Jawora do Myślborza. Wymaga ona uzupełnienia nasadzeń, zalecane jest sadzenie lip.

Wyznaczono strefę "W" ochrony konserwatorskiej dla stanowisk archeologicznych:

32. Grodzisko chronologia: średniowiecze

stanowisko numer 1/4

decyzja konserwatorska o wpisie do rejestru zabytków numer 36/233/66

33. Grodzisko chronologia: wczesne średniowiecze ?

stanowisko numer 2/2

decyzja konserwatorska o wpisie do rejestru zabytków numer 33/209/66

34. Grodzisko chronologia: okres halsztacki, IX - X wiek stanowisko numer 3/3
decyzja konserwatorska o wpisie do rejestru zabytków numer 32/208/66 - decyzja dotyczy grodziska wczesnośredniowiecznego

35. Grodzisko chronologia: wczesne średniowiecze IX - X wiek stanowisko numer 4/27

36. Grodzisko chronologia: wczesne średniowiecze IX - X wiek stanowisko numer 10/41

Wykaz zabytków architektury i budownictwa oraz innych elementów objętych ochroną

Zespół pałacowy :

- a) pałac, 1861 r., nr rejestru zabytków 952/L z dnia 24.05.1991 r. - ruina;
- b) oficyna, 1853 r., nr rejestru zabytków 952/L z dnia 24.05.1991 r.;
- c) szklarnia z salonem, poł. XIX w., nr rejestru zabytków 952/L z dnia 24.05.1991 r.- ruina;
- d) dawna wozownia, poł. XIX w., nr rejestru zabytków 952/L z dnia 24.05.1991 r. - ruina;
- e) stajnie ob. magazyny, poł. XIX w., nr rejestru zabytków 952/L z dnia 24.05.1991 r.;
- f) brama łącząca szklarnię z wozownią, poł. XIX w., nr rejestru zabytków 952/L z dnia 24.05.1991 r.;
- g) kamienne ogrodzenia parku, poł. XIX w., nr rejestru zabytków 952/L z dnia 24.05.1991 r.;
- h) park krajobrazowy, założony po 1860, nr rejestru zabytków 551/L z dnia 05.05.1980 r.

Zabudowa wsi:

Dom mieszkalny nr 1, początek XX w.
Dom mieszkalny nr 2, 2 poł. XIX w.
Dom mieszkalny nr 3, 1853 r.
Dom mieszkalny nr 4, 2 poł. XIX w.
Dom mieszkalny nr 5, 2 poł. XIX w.
Dom mieszkalny bez numeru (vis a vis nr 10), 2 poł. XIX w.
Dom mieszkalny nr 9, początek XX w.
Dom mieszkalny nr 15, 2 poł. XIX w.
Dom mieszkalny z kuźnią nr 18, 2 poł. XIX w.

Stanowiska archeologiczne

Obszar AZP81-20

31. Ślad osadnictwa chronologia: późne średniowiecze
stanowisko numer 6/29

32. Grodzisko chronologia: średniowiecze
stanowisko numer 1/4
decyzja konserwatorska o wpisie do rejestru zabytków numer 36/233/66
Otoczone strefą "W"- ochrony konserwatorskiej

33. Grodzisko chronologia: wczesne średniowiecze ?

stanowisko numer 2/2

decyzja konserwatorska o wpisie do rejestru zabytków numer 33/209/66

Otoczone strefą "W"- ochrony konserwatorskiej

34. Grodzisko chronologia: okres halsztacki, IX - X wiek

stanowisko numer 3/3

decyzja konserwatorska o wpisie do rejestru zabytków numer 32/208/66 - decyzja dotyczy grodziska wczesnośredniowiecznego

Otoczone strefą "W"- ochrony konserwatorskiej

35. Grodzisko chronologia: wczesne średniowiecze IX - X wiek

stanowisko numer 4/27

Otoczone strefą "W"- ochrony konserwatorskiej

36. Grodzisko chronologia: wczesne średniowiecze IX - X wiek

stanowisko numer 10/41

Otoczone strefą "W"- ochrony konserwatorskiej

37. Ślad osadnictwa chronologia: pradzieje

ślad osadnictwa chronologia: późne średniowiecze stanowisko numer 11/43

38. Szyb górniczy i hałda chronologia: późne średniowiecze - okres nowożytny

stanowisko numer 13/47

Pałac w Myśliborzu. Fot. 1994 r.

39. Szyb górniczy i hałda chronologia: późne średniowiecze - okres nowożytny stanowisko

numer 14/48

Pałac w Myśliborzu. Fot. 1994 r.

Kobylica gm. Paszowice

Dawne nazwy miejscowości.

Keulendorf - 1371 r. i później - 1786 r., 1830 r., 1845 r. - do 1945 r. Odtąd Kobylica.

Historia miejscowości.

Nowożytny folwark w Kobylicy stanowił część dóbr myśliborskich. Historia własności i dane statystyczne patrz [Myślibórz](#).

Nowa Wieś Wielka gm. Paszowice

Dawne nazwy miejscowości.

Newdorff - 1399 r., Groß Neudorf lub Neudorf Groß - 1786 r., 1830 r., 1845 r. oraz później do 1945 r. Następnie - Nowa Wieś Wielka.

Etymologia nazwy wsi.

Jak przy [Nowej Wsi Małej](#).

Historia wsi.

Nowa Wieś jest miejscowością o średniowiecznej proveniencji. Najstarsza wzmianka pochodzi z 1399 r. Brak informacji o średniowiecznych właścicielach tutejszych rycerskich dóbr. Pierwszym znanym z nazwiska ich posiadaczem (przy czym były to najprawdopodobniej już wówczas dwa majątki: w Nowej Wsi Wielkiej i Nowej Wsi Malej) był Peter von Schindel. W 1634 r. dobra są w rękach Hedwig von Kreckwitz z domu von Schweinitz, w 1676 r. - Johanna Adolpha von Abschatza w 1712 r. - Karla Heinricha von Jahradeck, w 1748 r. - Christopha Ferdinanda von Nimptsch. Od około 1786 r. oba majątki należą do radcy książęcego Wilhelma Dipranda von Richthofena, później jakiś czas do króla bawarskiego Ludwika (1830 r.). Zapewne około 1845 r. zakupił je baron Heinrich Wilhelm von Sprenger. Odtąd stanowią część rozległych okolicznych własności ziemskich tej rodziny pozostając w jej rękach aż do końca II wojny światowej. Od 1905 r. wchodzi w skład utworzonego na tych włościach fideikomisu z siedzibą w Małuszowie.

Istnieją przekazy, że w okresie średniowiecza w najbliższej okolicy wsi wydobywano złoto. W jej pobliżu znajdowały się również bliżej nieokreślone umocnienia, które zostały zniszczone definitywnie w czasie wojny trzydziestoletniej; wówczas splądrowaniu uległa także wieś. Dzięki włączeniu tutejszych dóbr do fideikomisu wieś uzyskuje w 1909 r. połączenie telefoniczne, w 1922 r. - transformator elektryczny, zaś w 1928 r. - wodociąg. Z uwagi na piękne położenie na wysokości 400 m n.p.m. wieś była miejscem chętnie odwiedzanym przez pieszych turystów, którzy zaglądali do miejscowej gospody należącej do Ernsta Seiferta.

W pobliżu stawu przy kościele w 1870 r. wzniesiono pomnik poległych w wojnie 1870 r. oraz latach 1914 - 1918, wokół którego urządzono zieleni wysoką nasadzając iglaki.

Historia kościoła.

Tutejszy kościół filialny NM Panny położony na wzniesieniu górującym nad wsią, otoczony kamiennym murem jest średniowiecznego pochodzenia. Ta skromna jednonawowa budowla z węższym odeń prezbiterium, nakryta stropem nie uległa od czasów budowy (2 poł. XV w.) zasadniczym zmianom. Około połowy XIX w. na wieży kościoła znajdującej się na jego osi od zachodu wisiał dzwon z 1440 r. Z innych ważniejszych elementów wyposażenia pośrednio wskazujących na datowanie wymienić należy późnogotyckie sakramentarium. Około Połowy XVI w. kościół został przejęty przez protestantów: w 1653 r. zwrócono go katolikom. Zapewne już od momentu fundacji kościół tutejszy był uposażony (tj. posiadał nadaną mu ziemię uprawną z pastwiskiem i kawałkiem lasu).

Układ przestrzenny miejscowości

Ulicówka, z zachowanym układem miedzuchów i czytelnymi rozłogami pól. W centrum wsi na wschodni, stromym zboczu doliny kościół filialny, położony na otoczonym kamiennym murem cmentarzu. Na cmentarz prowadzi aleja lipowa. Przy skrzyżowaniu dróg pośrodku wsi zatarte relikty folwarku górnego. Na północnym krańcu wsi zachowane relikty zabudowy rozległego, o czworobocznym majdanie folwarku dóbr z leśnictwem. Zabudowę wsi o drobnej skali, z zachowanym jednym domem krytym strzechą.

Tabelaryczne zestawienie danych statystycznych

Gmina wiejska				Dobra		Instytucje publiczne i przemysł
Rok	Areał	Domy	Ludność	Areał	Ludność	
1786			337*			kościół katolicki, 1 młyn wodny, 1 wiatrak
1830		100*	511*			szkoła katolicka i ewangelicka, 2 młyny wodne, tartak
1845		113*	628*			gorzelnia
1876				897		
1887	233	102	507	915	59	
1895	234	88	418		62	
1901			376 +79**		58	
1905		85	367	917	69	
1926				908		
1937				348		
1939	1167	104 +14**	380 +67**			szkoła ludowa
1941			413 +65**			

* dane łączne, również dla Nowej Wsi Małej

** dane dla Nowej Wsi Małej

Strefy ochrony konserwatorskiej oraz wykaz elementów objętych ochroną konserwatorską.

Strefy ochrony konserwatorskiej

Wyznaczono strefę "B" ochrony konserwatorskiej, dla dwu rozłącznych obszarów:

- kościoła z cmentarzem przykościelnym i prowadzącą doń od głównej drogi wiejskiej drogą z aleją lipową;
- folwarku położonego na północnym krańcu wsi z zachowanymi relikami zabudowań gospodarczych.

Dla wsi ze względu na jej walory krajobrazowe wyznaczono strefę "K" ochrony krajobrazu kulturowego.

Wieś otoczono strefą "OW" obserwacji archeologicznej

Wykaz zabytków architektury i budownictwa oraz innych elementów objętych ochroną

Zespół kościelny:

- a) kościół filialny Wniebowzięcia NMP, XV, XVIII w., nr rejestru zabytków 1474 z dnia 13.01.1966;
- b) mur graniczny cmentarza wokół kościoła ,XVIII, XIX w.;
- c) cmentarz wokół kościoła, zał. XIII w., nr rejestru zabytków 861/L z dnia 16.02.1990 r.

Zespół folwarku :

- a) dom mieszkalno-gospodarczy nr 7, poł. XIX w.;
- b) stodoła I, poł. XIX w., - ruina;
- c) stodoła II, poł. XIX w., - ruina

Zabudowa wsi:

Dom mieszkalny nr 14, 2 poł. XIX w.
Dom mieszkalny nr 17, 2 poł. XIX w.
Dom mieszkalny nr 20, poł. XIX, koniec XIX w.
Stodoła vis a vis nr 20, 2 poł. XIX w.
Dom mieszkalny nr 23, ok. poł. XIX w.
Dom mieszkalny nr 26, poł. XIX, pocz. XX w.
Dom mieszkalny ze sklepem nr 27, XIX/XX w.
Stodoła nr 30, koniec XIX w.
Dom mieszkalno-gospodarczy nr 33, 1.70-te XIX w., koniec XIX w.
Dom mieszkalny nr 35, ok. poł. XIX w.
Zagroda nr 38
a) dom mieszkalny nr 38, ok. poł. XIX w. - kryty strzechą
b) budynek gospodarczy nr 38, koniec XIX w.
Dom mieszkalny nr 39, koniec XIX w.
Dom mieszkalny nr 40, poł. XIX w.
Dom mieszkalny nr 42, poł. XIX, XIX/XX w.
Dom mieszkalny nr 43, koniec XIX w.

Nowa Wieś Mała gm. Paszowice

Dawne nazwy miejscowości.

Klein Neudorf lub Neudorf Klein - 1786 r., 1830 r., 1845 r., oraz także później do 1945 r..
Odtąd -Nowa Wieś Mała.

Etymologia nazwy wsi.

Blżej nieznana. Nazwa powtarza się na Śląsku kilkakrotnie. Powojenna nazwa polska jest dosłownym tłumaczeniem .

Historia wsi.

W czasach nowożytnych miejscowość nie egzystowała jako samodzielna gmina. Stanowiła osadę będącą przysiółkiem Nowej Wsi Wielkiej (por. historia dóbr tamże). Z początkiem XX w. zaczęła się powoli wyludniać (w latach 1900 - 1945 utraciła połowę mieszkańców, z 25 domów pozostało jedynie 13). W pobliżu znajdowały się kamieniołomy, a tutejsza ludność specjalizowała się w hodowli pszczół.

Układ przestrzenny miejscowości

Osada przydrożna o regularnym układzie zabudowy z zagrodami o układzie kalenicowym budynków mieszkalnych.

Strefy ochrony konserwatorskiej

Nie wyznaczono stref ochrony konserwatorskiej.

Wykaz zabytków architektury i budownictwa oraz innych elementów objętych ochroną.

Dom mieszkalny nr 2, 1 poł. XIX, pocz. XX w.

Dom mieszkalny nr 3, leśnictwo, pocz. XIX w., 2 poł. XIX w.

Dom mieszkalny nr 10, 1.70 XIX w.

Paszowice

Opracowano jedynie wykaz stanowisk archeologicznych położonych na terenie Parku Krajobrazowego.

Stanowiska archeologiczne

Obszar AZP 81-20

40. Ślad osadnictwa chronologia: pradzieje stanowisko numer 26/44

Pogwizdów gm. Paszowice

Dawne nazwy miejscowości.

Helewygisdorff - 1368 r., Helwigisdorf - 1369 r., Helwigisdorf i Lang-Helwigisdorf - 1786 r., Langhelwigisdorf, Hellwigisdorf oraz Langenhellwigsdorf także Langen - oraz Lang-Helmsdorf - 1830 r., 1845 r., później Langhelwigsdorf lub Langhellwigsdorf do 1945 r. Odtąd -Pogwizdów.

Etymologia nazwy wsi.

Blżej nieznana. Rzadsza forma Helmsdorf może jedynie sugerować nazwę topograficzną. Por. Chełmiec.

Historia wsi.

Wieś wzmiankowana w średniowieczu. Z początkiem XIV w. istniała tu parafia (wymieniana w 1318 r.). Zapewne już wówczas znajdowały się tu również dobra rycerskie. O ich właścicielach do XVII w. niewiele wiadomo, natomiast w 1618 r. były w rękach von Czettritzów (Zettritzów) w 1654 r. należały do Hermanna von Czettritz. Później przeszły w ręce von Reibnitzów; w 1714 r. władał nimi Gotthard Friedrich von. Reibnitz. W rękach tej rodziny pozostały dość długo, ale w 1876 r. jako właściciel figuruje radca prawny baron von Fedlitz. Następnie zostały sprzedane Nostitzom (około 1800 r. Wilhelm Ernst von Nostitz wzniósł tu pałac na miejscu wypalonego dworu). W 1830 r. dobra są już w rękach radcy Grelingera z Berlina. Wkrótce jednak, bo w 1845 r. ich właścicielem jest kupiec Ernst Heinrich Kramsta. Z rąk jego następcy, Richarda Kramsta, w 1870 r. dobra nabył jeden z von Loeschów. W rękach tej rodziny dobra przetrwały do końca II wojny światowej. W okresie bezpośrednio poprzedzającym jej wybuch należały do Friedricha von Loescha, właściciela również pobliskich Kwietnik. Do dominium należał, oprócz położonych w centrum wsi dóbr rycerskich, także tzw. Oberhof. W XIX w. dobra z pałacem i folwarkiem oraz dwoma rozległymi majdanami obejmowały również ogrodnictwo z parkiem i trzema stawami gospodarczymi, z których położony na zachód od pałacu pełnił funkcje stawu ozdobnego. Pomędzy dwoma majdanami ukształtowanymi w swej formie na przestrzeni XIX w., w Poblżu pałacu, wznosił się dom zarządcy.

Ostatnią budowlę należącą do dominium była olbrzymia stodoła zbudowana w 1912 r. Przy drodze do nowego cmentarza. We wsi, która była dobrze zorganizowana, wykształciła się w ciągu XIX w. duża własność gminna (w rękach 50 chłopów). Działali tu liczni rzemieślnicy: dwóch kowali, dwóch stelmachów, dwóch stolarzy, piekarz, cukiernik, trzech szewców, ogrodnik, trzech młynarzy, dwóch restauratorów (gospody). Część ludności znajdowała zatrudnienie w kamieniołomach w Strzegomiu i Rogoźnicy. W 1938 r. uruchomiono na miejscu Mleczarnię. We wsi mieściła się filia urzędu ziemskiego oraz posterunek żandarmerii.

Historia kościoła katolickiego.

Pierwsza wzmianka dokumentalna (1318 r.) była późniejsza niż sama budowla kościoła. Pierwotnie był to kościół parafialny (obecnie pomocniczy). Zawarte w nim elementy architektoniczne mogą świadczyć o proveniencji sięgającej nawet 1200-1250 r. Po przejściu kościoła przez protestantów, ok. 1530 r. budowlę podniesiono (?). W każdym razie protestantom kościół zawdzięczał fundację nowego wystroju. W latach 1620-1638 małżeństwo ówczesnych właścicieli, Hermann von Czettritz i jego żona Anna z domu Gotsch (Langenau) ufundowali ołtarz główny (1620 r.), chrzcielnicę (1622 r.), przebudowę organów (1629 r.), odlanie dwóch nowych dzwonów do odbudowanej po pożarze wieży (1638 r.). Z końcem XVI wieku kościół uzyskał skrzydło południowe stanowiące kaplicę grobową. Wydaje się, że z tego okresu pochodzą również sgraffita pokrywające tynki zewnętrzne kościoła. Kościół wraz z przynależną doń własnością ziemską został zwrócony katolikom 10 lutego 1654 r.

Ta wyjątkowa w skali regionu budowla (zawiera relikty kamieniarki romańskiej) jest w chwili obecnej nieużytkowana; parafia użytkuje dawny kościół ewangelicki.

Zapewne już w momencie Wznoszenia pierwotnej budowli powstał wokół kościoła cmentarz. Otoczony kamiennym murem, średniowieczny, przetrwał w swym historycznym zarysie do dziś.

Historia kościoła ewangelickiego i cmentarzy.

Prosty na rzucie prostokąta dom modlitwy, bez wieży, powstał w 1742 r. za sprawą pastora M.G.E. Burgharta pośród grzebalnego cmentarza. W 1832 r. prowizoryczna w pewnym sensie budowla o konstrukcji drewnianej zastąpiona została murowaną bezwieżową. Elementy wyposażenia budowli (m.in. obraz ołtarzowy) pochodziły z fundacji właścicieli dóbr, von Leoschów. Z końcem XIX w. istniejący cmentarz przestał wystarczać potrzebom tutejszej gminy. W 1893 r. założono - zaprojektowany od jednego rzutu nowy, położony na wzniesieniu na północ od istniejącego dotychczas. Otoczony murem kamiennym został wyposażony w dom przedpogrzebowy usytuowany w północno-zachodnim narożu założenia; w centrum powstało mauzoleum rodowe von Loeschów. Cmentarz zachowany w swym pierwotnym układzie jest obecnie nieużytkowany.

Historia pałacu i parku.

Pałac o formach architektury wczesnego klasycyzmu został wzniesiony około 1800 r. za sprawą Ernsta Wilhelma Nostitza, w miejscu wcześniejszego renesansowego dworu, który spłonął w czasie pożaru. Była to prosta jednokondygnacyjna budowla na rzucie prostokąta o fasadzie dziewięcioosiowej i elewacjach bocznych czteroosiowych. W fasadzie na osi znajdował się płaski ryzalit zwieńczony trójkątnym tympanonem. Całość nakryta była Mansardowym dachem. W XIX w. dobudowano doń na zewnątrz podest szerokich schodów z Zadaszeniem wspartym na czterech wysokich filarach. Najstarsza część założenia parkowego, które już wówczas istniało, położona była na północny-zachód od pałacu; znajdował się tam otoczony groblami rozległy staw gospodarczy, który pełnił również funkcje stawu ozdobnego, zapewne w 1874 r. lub tuż po nim parkowe założenie w Pogwizdowie powiększono w kierunku południowym (tu łączyło się z lasem) oraz ukształtowano otoczenie dwóch stawów Gospodarczych po przeciwnej niż pałac stronie drogi w kierunku Bolkowa. Całość zyskała charakter krajobrazowy: projektantem był Eduard Petzold w 1874-1877 r. Pałac po 1945 r. był Użytkowany. Nieremontowany, w 2 poł. lat 70-tych XX w. za sprawą ówczesnego Użytkownika, popadł w ruinę.

Układ przestrzenny miejscowości

Rozległa wieś o mieszanym, łańcuchowym układzie ulicówki o rozproszonej zabudowie z dwoma wykształconymi nawsiami, dwoma folwarkami i dwoma kościołami. Folwark Podkowy, dwuczęściowy z rozległym parkiem założonym według projektu Edaurad Petzolda w latach 1874-77. Centrum całego założenia był wzniesiony w 1800 r., na reliktach starszego złożenia dwór. Wykorzystując istniejące ogrody regularne i ogrody gospodarcze oraz tereny dworskie na wschód od dworu założono rozległy park krajobrazowy o rozbudowanym systemie wodnym, misternym układzie dróg i ciekawym programem budowli. Z południowej

części parku wyprowadzono aleję prowadzącą do pobliskich Świn. Założenie zachowało pierwotne granice, a układ wodny jest nadal czytelny i czynny. Zniszczono większość zabudowań obu folwarków, pałac jest w ruinie (użytkowany do 1970). Folwark górny, położony na zachodnim krańcu wsi o wydłużonym prostokątnym majdanie z zachowaną częściowo zabudową gospodarczą. Dawna siedziba, zlokalizowana na wschodnim zamknięciu majdanu, została rozebrana po 1945 r. W centrum wsi, na północ od parku wznosi się romański kościół cmentarny, otoczony cmentarzem. Cmentarz jest użytkowany, kościół popada w ruinę. Druga świątynia (obecny kościół filialny) wznosi się przy skrzyżowaniu dróg wiejskich na wschód od parku. Na sąsiedniej działce wzniesiono w latach trzydziestych szkołę z budynkami towarzyszącymi. Jest to interesujący zespół o formach architektury rodzimej. Na północ od granicy zabudowań w 1885 r. założono cmentarz ewangelicki z kaplicą rodową właścicieli Pogwizdowa. Prostokątną działkę otacza kamienny mur, a do neogotyckiej kaplicy prowadzi osiowa aleja lipowa.

Tabelaryczne zestawienie danych statystycznych

Gmina wiejska				Dobra		Instytucje publiczne i przemysł
Rok	Areał	Domy	Ludność	Areał	Ludność	
1786			652			3 młyny wodne, 2 plebanie, 1 wiatrak
1830		116	838			kościół katolicki i ewangelicki, szkoła, 1 holender, tartak, cegielnia, gorzelnia i browar
1845		122	916			
1876				427		
1887	865	117	722	428	160	
1895	867	105	674		157	
1901			631		137	
1905	900	100	674	396	146	
1921				648		mleczarnia
1937				626		
1939	1295	163	683			transformator elektryczny, szkoła ludowa
1941			686			

Strefy ochrony konserwatorskiej oraz wykaz elementów objętych ochroną konserwatorską.

Strefy ochrony konserwatorskiej

Wyznaczono strefę "A" ochrony konserwatorskiej, która obejmuje kilka sąsiadujących elementów położonych w centrum wsi oraz rozłącznie enklawę cmentarza ewangelickiego poza zabudową wsi.

Strefą w centrum wsi objęto park z zabudowaniami folwarcznymi, kościół cmentarny z cmentarzem i terenem na wschód od kościoła. Enklawę cmentarza ewangelickiego wyznacza mur graniczny cmentarza.

Wyznaczono strefę "B" ochrony konserwatorskiej, która obejmuje kościół filialny, teren szkoły podstawowej oraz zabudowę centrum wsi.

Wyznaczono strefę "K" ochrony krajobrazu kulturowego dla całej wsi.

Oznaczono aleję prowadzącą od parku w stronę Świn.

Oznaczono młyn na południowy zachód od wsi.

Wieś otoczono strefą "OW" obserwacji archeologicznej.

Wykaz zabytków architektury i budownictwa oraz innych elementów objętych ochroną

Kościóły i cmentarze:

Kościół cmentarny

- a) kościół filialny, obecnie cmentarny Podwyższenia Krzyża Św., XIV, XVI, XVIII w., nr rejestru zabytków 859 z dnia 06.04.1961 r.
- b) cmentarz przykościelny zał. 2 poł. XIII w., nr rejestru zabytków 879/L z dnia 16.02.1990 r.
- c) mur okalający cmentarz kościelny, XIX w.

Kościół filialny

- a) kościół ewangelicki, ob. kościół filialny Wniebowstąpienia Pańskiego, XVIII w., nr rejestru zabytków 2080 z dnia 06.06.1972 r.

Cmentarz ewangelicki

- a) cmentarz ewangelicki, 1885 r., nr rejestru zabytków 923/L z dnia 16.02. 1990 r.
- b) kaplica grobowa na cmentarzu ewangelickim, 1885 r., nr rejestru zabytków 923/L z dnia 16.02.1990 r.
- c) kostnica na cmentarzu ewangelickim, 1885 r., 1885 r., nr rejestru zabytków 923/L z dnia 16.02.1990 r.
- d) mur wokół cmentarza ewangelickiego, 1885 r., 1885 r., nr rejestru zabytków 923/L z dnia 16.02.1990 r.

Zespół pałacowo-parkowy:

- a) pałac-ruina, 1800, XIX/XX w., nr rejestru zabytków 258 z dnia 23.04.1951 r., ponownie wpisany do rejestru zabytków pod nr 2081 z dnia 06.06.1972 r.
- b) park krajobrazowy, XVIII w., zał. 1877 r., nr rejestru zabytków 552/L z dnia 06.05. 1980 r.

Budynki towarzyszące

- c) Dom mieszkalny, koniec XIX w.
- d) Dom mieszkalny nr 47, koniec XIX w.
- e) Dom mieszkalny nr 47a, lata 70-te XIX w.

Zabudowa wsi:

Szkoła podstawowa, ok. 1930 r.

Dom mieszkalny nr 13, 1 poł. XIX w.

Dom mieszkalny nr 21-22, lata 90-te XIX w.

Zagroda nr 25

a) dom mieszkalny nr 25, lata 70-te XIX w.

b) budynek gospodarczy, po poł. XIX w.

Dom mieszkalny nr 30, lata 70-te XIX w.

Zagroda nr 36

a) dom mieszkalny nr 36, XIX/XX w.

b) budynek gospodarczy, koniec XIX w.

Dom mieszkalny nr 42, pocz. XX w.

Dom mieszkalny nr 48, ok. poł. XIX w.

Dom mieszkalny nr 53, 2 poł. XIX w.

Dom mieszkalny nr 54, 1 poł. XIX w.

Dom mieszkalny nr 55, pocz. XX w.

Dom mieszkalny nr 59, 1 poł. XIX w.

Dom mieszkalny bez numeru, 2 poł. XIX, pocz. XX w.

Budynek gospodarczy, ok. poł. XIX w.

Stanowiska archeologiczne

Obszar AZP 82-19

9. Ślad osadnictwa chronologia: pradzieje

punkt osadniczy chronologia: średniowiecze stanowisko numer 8/4

41. Ślad osadnictwa chronologia: pradzieje

śląd osadnictwa chronologia: średniowiecze

stanowisko numer 9/5

42. Ślad osadnictwa chronologia: średniowiecze

stanowisko numer 10/6

Kościół p.w. Podwyższenia Krzyża Św., XIV, XVI, XVIII w., nr rejestru zabytków 859 z dnia 06.04.1961 r. Fot. 1994 r.

Sokoła gm. Paszowice

Dawne nazwy miejscowości.

Falkenberg - 1387 r., Falkenberg oraz Falkendorf - 1785 r., Falkenberg - 1830 r. i 1845 r. oraz później do 1945 r. Odtąd - Sokoła (z obocznością Sokołów).

Etymologia nazwy wsi.

Zapewne od sokoła (niem. Falkę).

Historia wsi i dóbr.

Pierwsza informacja o wsi pochodzi z 1387 r. Należy przypuszczać, iż w średniowieczu istniały tu dobra rycerskie (dominium). Ich właścicielami byli począwszy od XVI w. przedstawiciele rodu von Reibnitz. Jeden z nich, nieznany z imienia, posiadał je w 1500 r. W 1592 r. wymieniony jest Bartusch von Reibnitz, w 1626 r. - Melchior von Reibnitz, w 1654 r. - Melchior Friedrich von Reibnitz, w 1740 r. - von Tschirnhaus, potem wkrótce von Rappach, w 1786 r. - von Schweinitz, w 1814 r. - nieznany z imienia Hochberg, w 1830 r. - Hans Heinrich Hochberg, w 1845 r. G. L. Riemann, rezydujący na pobliskim Wiadrowie, w 1876 r. - Emil Riemann. W 1909 r. lub około tego roku dobra przejmuje dr W. Josephy. W 1929 r. zostają zakupione odeń przez Franza von Donatha i jego żonę Adelę. Są oni ostatnimi ich właścicielami, do końca II wojny. W latach trzydziestych XX w. prócz

wspomnianych istnieją we wsi własności ziemskie pomniejszych należące do Klary Söhnel i Otto Püschkego. O istnieniu we wsi starożytnej siedziby szlacheckiej nie wiadomo. XIX-wieczni właściciele rezydowali w pobliskim Wiadrowie. Na przełomie XIX i XX w. do dóbr należała willa położona przy skrzyżowaniu dróg Jawor-Wiadrów w świadomie ukształtowanym niewielkim otoczeniu ogrodowym. Jednakże do zabudowań dawnego folwarku przylegał stary cmentarz, o którym wiadomo, iż służył jedynie mieszkańcom Sokolej. W dzwonnicy na jego terenie wmurowane były nagrobki czy też epitafia dawnych panów lennych - von Reibnitzów. Nie można zatem wykluczyć, iż mogli oni zamieszkiwać na miejscu. Relikty tego kompletnie zdewastowanego cmentarza okolonego murem z polnego kamienia znajdują się na południowy-zachód od zabudowań folwarcznych. W latach 1907-1908 na polecenie ówczesnego właściciela Sokolej, Reimanna, wytyczono przylegający do dawnego cmentarza niewielki cmentarz rodowy (od strony zachodniej). Wzniósł on na nim kaplicę grobową. Była to niewielka jednoprzestrzenna budowla na rzucie prostokąta, ceglana z kamienną (granitową) podmurówką, z dwuspadowym dachem krytym łupkiem z sygnaturką i dwuskrzydłowy ozdobną kratą w elewacji frontowej, kaplica oraz utrzymane w podobnym stylowo charakterze ogrodzenia cmentarzyka, choć uszkodzone, zachowały się do dziś. Służyły mieszkańcom wsi za kurnik i wybieg dla drobiu.

Około 1900 r. wieś została mocno zniszczona przez powódź (wylała Nysa Szalona). W latach 1929-1930 przeprowadzono regulację rzeki. W 1922 r. reaktywowano stary kamieniołom leżący w pobliżu uruchamiając produkcję kostki brukowej. W okresie międzywojennym wieś stanowiąca samodzielną gminę była nieźle rozwinięta. Znajdowało się w niej 7 dużych gospodarstw (50-140 morgów) oraz 12 średnich (10-40). Rozwinęła się hodowla zwierząt i sadownictwo. Działali rzemieślnicy zapewniający podstawowe usługi, funkcjonowały gospoda i młyn oraz agencja pocztowa.

Układ przestrzenny miejscowości

Wieś o układzie dwu równoległych ulic z folwarkiem i cmentarzem od wschodu. Zabudowa w większości typu domów komorniczych. Jedynie w części północno-zachodniej dwie zagrody kmiece. Folwark z prostokątnym majdanem, z zachowanym układem zabudowań gospodarczych. Budynek mieszkalny w północnej pierzei folwarku zapewne kryje w swych murach relikty wcześniejszej budowli (dworu?). Od zachodu do folwarku przylega cmentarz. Do starszej, wschodniej części na początku XX w. dodano nową, o granicach wyznaczonych murem z kaplicą cmentarną. W północno-wschodnim krańcu wsi wznosi się willa z niewielkim parkiem.

Tabelaryczne zestawienie danych statystycznych

Gmina wiejska				Dobra		Instytucje publiczne i przemysł
Rok	Areał	Domy	Ludność	Areał	Ludność	
1785			206			kaplica, młyn wodny
1830		32	225			
1845			255			szkoła ewangelicka (fil.)
1876				228		
1887	217	34	220		23	

1895		33	208		10	
1901			189		15	
1905		32	196		15	
1909				238		
1937				244 +35* +29		udział w płatkarni w Bolkowie i cukrowni w Malczycach
1939	762	51	188			gospoda (dom wypoczynkowy), szkoła ludowa
1941			195			

Strefy ochrony konserwatorskiej oraz wykaz elementów objętych ochroną konserwatorską.

Strefy ochrony konserwatorskiej

Wyznaczono strefę "B" ochrony konserwatorskiej, która obejmuje dwa rozłączne obszary:

- willą z otoczeniem parkowym w części północnej wsi;
- folwark oraz sąsiadujący cmentarz.

Wieś otoczono strefą "OW" obserwacji archeologicznej.

Wykaz zabytków architektury i budownictwa oraz innych elementów objętych ochroną

Cmentarz wiejski:

- a) cmentarza, XVIII, powiększony w pocz. XX w.
- b) mur wokół cmentarza, XVIII, pocz. XX w.

Willi

- a) willa, ob. poczta nr 2, ok. 1880 r.
- b) otoczenie parkowe willi, 4 ćw. XIX w.

Folwark - ob. baza obrotu rolnego G.S.

- a) dom mieszkalno-gospodarczy, pocz. XIX w.
- b) budynek gospodarczy, ob magazyn nawozowy GS, 2 poł. XIX w.

Zabudowa wsi

Zagroda nr 5

- a) dom mieszkalny nr 5, XIX/XX w.
- b) budynek gospodarczy, XIX/XX w.

Dom mieszkalny nr 6, 1 poł. XIX w.- opuszczony

Stanowiska archeologiczne

Obszar AZP 82 - 20

43. Ślad osadnictwa chronologia: późne średniowiecze XIII - XIV wiek stanowisko numer 2/16

GM. ZŁOTORYJA

Leszczyna gm. Złotoryja

Dawne nazwy miejscowości

Hasilaw - 1390 r., Hasen - 1668 r., Haasel - 1786 r., 1830 r., 1845 r. i później do 1945 r. Odtąd - Leszczyna.

Etymologia nazwy wsi

Nazwa topograficzna od wyrazu leszczyna= bot. corylus avellana tu w znaczeniu "miejsce porośnięte krzewami leszczyny". Nazwa powojenna jest tłumaczeniem pierwotnej nazwy niemieckiej (Hasel = leszczyna).

Historia miejscowości

Najwcześniejsza dokumentarna wzmianka o miejscowości pochodzi z 1390 r. W dokumencie sprzedaży (kupna) z r. 1398 występuje nazwa Bronig dla części obecnej wsi. Część ta nosiła później nazwę Weisbrünig. Nazwa ta z czasem wyszła z użycia, jednakże ok. 1800 r. jeszcze funkcjonowała. Z XV i XVI w. pochodzą wzmianki źródłowe dotyczące górnictwa i hutnictwa rud na tym terenie. W czasie wojny trzydziestoletniej, w latach 1630-1637 wieś została znacznie zniszczona (szkody szacowano na 8000 talarów). Z inicjatywy, jak się zdaje, właścicieli tutejszych dóbr rycerskich z folwarkiem, podjęto z 1661 r. wydobywanie rudy na szerszą skalę. Próby te zostały jednak zarzucone z przyczyn ekonomicznych. Wykorzystując stare sztolnie w latach 1736-1740 reaktywowano wydobywanie budując również hutę. Jednakże i tym razem wydobywanie i przerobu wkrótce, zaniechano. W latach 70-tych XVIII w. wydrążono następną sztolnię. W 1855 r. zbudowano kopalnię "Stilles Glück" funkcjonującą do 1883 r. W międzyczasie, w 1866 r., przystąpiono do budowy huty. Potem nastąpiła przerwa w eksploatacji złóż. Stary zakład reaktywowano w 1936 r., a wkrótce rozpoczęto budowę nowej kopalni "Lena", działającej do 1944 r. Kopalnia ta wznowiła wydobywanie po wojnie, w 1950 r. W 1974 r. została zamknięta.

Jak już wspomniano, w Leszczynie istniały dobra rycerskie (szlacheckie). W 1626 r. właścicielem ich był Otto von Zedlitz, w 1737 r. - Ernst Christoph von Sommerfeld, w 1776 r. Otto Gottlob Konrad von Hochberg. Odtąd znalazły się w rękach Hochbergów (włączając w to linię żeńską) na przeszło 100 lat. Ostatnią posiadaczką Leszczyny z rodu Hochbergów była Leokadia von Prittwitz und Gaffron. O istnieniu w Leszczynie siedziby szlacheckiej nic nie wiadomo. Jednakże, jak się zdaje, znajdowała się ona na terenie rozległego folwarku położonego na wzniesieniu na południe od wsi (nr 36-37). Budynek znajdujący się po wschodniej stronie głównego wjazdu na majdan gospodarczy określony w wykazie zabytków jako świetlica, mieści w murach piwnic resztki budowli starszej, co najmniej XVI-wiecznej, która może być pozostałością dworu. Wydaje się, że ostateczną odpowiedź w tej kwestii mogą dać badania archeologiczno-architektoniczne. Inicjatorką generalnej przebudowy i znacznego powiększenia folwarku była wzmiankowana Leokadia von Prittwitz und Gaffron w latach 50-tych XIX w. (na budynku gospodarczym i nowej oficynie znajduje się w ścianach szczytowych wmurowana tablica z jej inicjałem v. P oraz daty 1863 i 1866). Do folwarku

należały w tym czasie wapienniki. W 1905 r. pełnomocnikiem sędziwej właścicielki został hrabia von Carmer. Wkrótce też, ok. 1909 r., dobra nabył baron Ulrich von Richthofen, królewski radca kameralny. W rękach Richthofenów pozostały do końca II wojny. Początkowo wymienionego Ulricha, który utworzył w oparciu o nie i sąsiedni Sichów majorat, pod wodzą jego następcy Wilhelma znajdowały się do 1926 r., potem przejął je Manfred von Richthofen, twórca fideikomisu. Sama wieś nigdy nie rozwinęła się w duży organizm. Funkcjonowała tu szkoła: od 1800 r. mieszcząca się w domu wieśniaczym, w 1811 r. - pobudowano przeznaczony dla niej budynek; działali rzemieślnicy (stolarz, kowal, szewc) oraz karczma. W pobliskim kamieniołomie wydobywano kamień dla potrzeb szlifierskich.

Układ przestrzenny miejscowości

Wieś złożona z czterech odrębnych części: zasadniczej osady o układzie mieszanym - ulicowym z rozgałęzieniem w części południowo-wschodniej, folwarku w części południowej, domów przy piecach hutniczych i wyrobiskach górniczych w części północnej wsi, oddalonego od wsi zniszczonego folwarku Berghof.

We wsi zabudowa zgrupowana jest wzdłuż drogi z wyraźnym podziałem na uboższe pojedyncze domy w części północnej i rozleglejsze zagrody w części południowej. Jedna z zagród zachowała czworoboczny układ zabudowań wokół majdanu z przejazdem bramnym w budynku mieszkalno-gospodarczym. W porównaniu ze stanem sprzed 1945 r. we wsi nastąpił regres zabudowy, zwłaszcza w jej północnej części.

Folwark na południe od wsi zlokalizowany został na wyodrębnionej ze zbocza jarem potoku rozległej platformie. Zabudowa zgrupowana wokół prostokątnego majdanu. W południowo-zachodnim narożu majdanu wznosi się przebudowany silnie w pocz. XIX w. dawny dwór. Na zachód od folwarku zachowane są otoczone murem ogrody gospodarcze. Przy wyrobiskach górniczych w części północnej wsi wzniesiono bliźniacze piece hutnicze i wapienniki. Zachowane są budowle przemysłowe, domy mieszkalne i urządzenia techniczne - pochylnie, wyrobiska, ślady sztolni, hałdy. Podobny zespół urządzeń górniczych i pieców wapienniczych istnieje na południe od wsi, jednakże bez towarzyszącej zabudowy mieszkalnej.

W znacznej odległości na północ od wsi wznoszą się relikty folwarku Berghof. Ze wsią łączyła go droga z zachowaną nawierzchnią brukową. Był to niewielki folwark leśny z budynkiem głównym na rzucie litery C o ryzalicie głównym z wieżą zwieńczoną krenelazem. Z założenia, poza ruinami budowli głównej, zachowały się wyznaczające jego granice kasztanowce.

Tabelaryczne zestawienie danych statystycznych

Gmina wiejska				Dobra		Instytucje publiczne i przemysł
Rok	Areał	Domy	Ludność	Areał	Ludność	
1786			254			
1830		57	428			szkoła ewangelicka i katolicka, 2 wapiarnie, 1 młyn wodny
1845		73	405			kamieniołom (szlifiernia), 1 wapiarnia
1876				293		kopalnia miedzi, piece

						wapiennicze
1887	167	57	337	299	89	
1895	166,6	59	289		57	
1901			242		59	
1905	166,5	56	226		56	
1930				299		
1939	466	86	338			transformator elektryczny, szkoła ludowa
1941			330			

Strefy ochrony konserwatorskiej oraz wykaz elementów objętych ochroną konserwatorską.

Strefy ochrony konserwatorskiej

Wyznaczono strefę "A" ochrony konserwatorskiej, która obejmuje dwa rozłączne obszary:

- podwójne piece hutnicze położone na północy-zachód od wsi przy drodze do Prusic;
- folwark z dworem i ogrodami gospodarczymi położony na południe od wsi.

Dla wsi ze względu na jej walory krajobrazowe wyznaczono strefę "K" ochrony krajobrazu kulturowego. Strefę tą (rozłączną) objęto również ślady wyrobisk górniczych i urządzeń hutniczych przy piecach i wapiennikach. Na tym ostatnim obszarze wprowadza się zakaz lokalizacji budynków oraz zmian w ukształtowaniu terenu.

Wieś otoczono strefą "OW" obserwacji archeologicznej.

Wykaz zabytków architektury i budownictwa oraz innych elementów objętych ochroną

Piece hutnicze i wapienniki:

Piec hutniczy, XVIII w., nr rejestru zabytków 942/L z dnia 16.05.1990 r.

Piec hutniczy, XVIII w., nr rejestru zabytków 943/L z dnia 16.05.1990 r.

Wapiennik I obok domu mieszkalnego nr 2, koniec XVIII w.

Wapiennik II na południe od wsi, koniec XVIII w.

Wapiennik III na południe od wsi, pocz. XIX w.

Folwark na południe od wsi:

- a) dawny dwór, ob. budynek gospodarczy nr 37, XVI, XVIII/XIX w., ok. 1830
- b) dom mieszkalny nr 36, 1866.
- c) dom mieszkalno-gospodarczy nr 37, lata 60-te XIX w.
- d) budynek mieszkalno-gospodarczy nr 36, 1863 r.
- e) stajnia i obora nr 37, 1878 r., pocz. XX w.
- f) stodoła I, pocz. XX w.
- g) stodoła II, pocz. XX w.

Zabudowa wsi:

Kaplica na rozstaju dróg w centrum wsi vis a vis nr 28, 2 poł. XIX w.

Dom mieszkalny nr 1, 2 poł. XIX w. - obok podwójne piece hutnicze

Dom mieszkalny nr 2, koniec XIX w. - obok wapiennik

Stodoła nr 2, koniec XVIII w.

Dom mieszkalno-gospodarczy nr 3, 2 poł. XIX w.

Dom mieszkalny nr 5, koniec XIX w.

Dom mieszkalny nr 7, pocz. XIX w.

Dom mieszkalny nr 8, koniec XIX w. - opuszczony

Dom mieszkalny nr 9, 2 poł. XIX w. - opuszczony

Dawna szkoła, ob. dom mieszkalny nr 13, 1811 r., 2 poł. XIX w.

Zagroda nr 14

a) dom mieszkalny nr 14, koniec XIX w.

b) stodoła nr 14, koniec XIX w.

Zagroda nr 15

a) dom mieszkalny nr 15, koniec XIX w.

b) stodoła nr 15, 1.80-te XIX w.

Zagroda nr 17

a) dom mieszkalny nr 17, 1809 r.

b) dom mieszkalno-gospodarczy (w przyziemiu kuźnia) nr 17, 2 poł. XIX w.

Dom mieszkalny nr 19, koniec XIX w.

Dom mieszkalny nr 20, koniec XIX w.

Zagroda nr 22

a) dom mieszkalny nr 22, koniec XIX w.

b) budynek bramny nr 22, 2 poł. XIX w.

c) stodoła nr 22, 2 poł. XIX w.

Zagroda nr 25

a) dom mieszkalny nr 25, koniec XIX w.

b) budynek gospodarczy nr 25, koniec XIX w.

Dom mieszkalny nr 26, 2 poł. XIX w.

Zagroda nr 27

a) dom mieszkalny i świetlica straży pożarnej nr 27, pocz. XIX, odnowiony 1854 r.

b) dom mieszkalno-gospodarczy nr 27, 1849 r.

Zagroda nr 29

a) dom mieszkalno-gospodarczy nr 29, koniec XIX w.

b) budynek gospodarczy nr 29, koniec XIX w.

Zagroda nr 32

a) dom mieszkalno-gospodarczy nr 32a, 1897 r.

b) dom mieszkalny nr 32b, koniec XIX w.

Dom mieszkalno-gospodarczy nr 33, koniec XIX w.

Dom mieszkalno-gospodarczy nr 34, koniec XIX w. - ruina

Zagroda nr 41

a) dom mieszkalno-gospodarczy nr 41, 2 poł. XIX w.

b) stodoła nr 41, 2 poł. XIX w.

Stanowiska archeologiczne

Obszar AZP 80 -19

44. Osada chronologia: okres nowożytny XVII wiek stanowisko numer 1/10

45. Ślad osadnictwa chronologia: późne średniowiecze osada chronologia: okres nowożytny XVII wiek stanowisko numer 2/11

Obszar AZP 80-18

46. Ślad osadnictwa chronologia: późne średniowiecze

śląd osadnictwa chronologia: nieokreślona

stanowisko numer 4/29

Prusice (Dolne) gm. Złotoryja

Dawne nazwy miejscowości.

Pruznicz - 1370 r., Prausnitz (Nider - i Ober) - 1785 r., 1830 r. i 1845 r., także później – do 1945 r. Odtąd - Prusice (Dolne i Górne).

Etymologia nazwy wsi.

Badacz niemiecki uważa, że dawna nazwa Pruznicz może być utożsamiana z Preißeelbeerdorf (niem. Preißeelbeere - brusznica), zatem wywodzi ją od nazwy jagody. Tymczasem Rospond tłumaczy jej pochodzenie od słowiańskiego przezwiska czy też nazwiska: Prus, Prusota, znanego już w XII w. i nie mającego nic wspólnego z nazwą etniczną Prusy, Prusak. Przewisko (nazwisko) to oznaczało człowieka hodującego konie.

Historia dóbr.

W średniowiecznej wsi Prusice istniały dwa dobra rycerskie: górne i dolne. Właściciele ich znani są z nazwisk począwszy od XV w. Wówczas to, w 1465 r., oba należały do George von Zedlitz. W rękach tego rodu znajdowały się do około 1626 r. (Otto von Zedlitz). Następnie przeszły w ręce Hochbergów. W 1674 r. ich właścicielem był Johann Sigmund von Hochberg, w 1699 r. - Kaspar von Hochberg, do 1794 r. - Otto Gottlob Konrad von Hochberg, od 1795 r. - Hans George baron von Hochberg. Około 1876 r. doszło do rozdziału obu majątków. Dobra dolne przypadły w udziale Leokadii z Hochbergów von Prittwitz und Gaffron, która zachowała je w swych rękach do około 1909 r., kiedy nabył je baron Ulrich von Richthofen. Jednakże już nieco wcześniej pełnomocnikiem Leokadii został ustanowiony hrabia von Carmer. W 1912 r. majątek wszedł za sprawą swego nowego właściciela w skład utworzonego najpierw samodzielnego okręgu, a później fideikomisu z siedzibą w Sichowie. Po Ulrichu jego właścicielem był Wilhelm von Richthofen (od około 1921 r.), a następnie

hrabia Manfred von Richthofen. Ten ostatni pieczętował się (od nazwy swej siedziby) von Richthofen - Seichau.

Spośród zabudowań okazałego niegdyś majdanu gospodarczego, jaki zachował się po majątku dolnym w Prusicach, do chwili obecnej przetrwały jedynie spichlerz, dwa budynki mieszkalne dla pracowników oraz jedna ze stodół. Siedziba szlachecka, określana w literaturze niekiedy jako "zamek" została zrównana z ziemią, a w pobliżu miejsca jej pierwotnej lokalizacji na zamknięciu majdanu gospodarczego od strony głównej drogi wiejskiej, wzniesiono kilkupiętrowy blok mieszkalny dla zatrudnionych w funkcjonującym tu po 1945 r. zakładzie rolnym.

Układ przestrzenny miejscowości

Prusice Dolne stanowią wyodrębnioną, południowo-wschodnią część rozległej wsi łańcuchowej. W końcu XVIII w. podział wsi na części był bardziej czytelny niż obecnie. Centrum wsi wyznacza skrzyżowanie dróg przy folwarku, które tworzą układ wielodrożny. Na północ od skrzyżowania założono folwark z dwoma majdanami. Ich zarys obecnie jest zatarty, gdyż wyburzono część zabudowy, w tym siedzibę. Na uwagę zasługują rozległe, czworoboczne zagrody kmiece - nr 56, 50 i 48 o zachowanym układzie budynków zgrupowanych wokół majdanu. Przy drodze do Leszczyny wzniesiono w latach trzydziestych stację transformatorową z budynkami towarzyszącymi w formach architektury rodzimej. Z odnotowanych na mapach czterech młynów wodnych pozostały jedynie ślady urządzeń wodnych.

Tabelaryczne zestawienie danych statystycznych

Gmina wiejska				Dobra		Instytucje publiczne i przemysł
Rok	Areał	Domy	Ludność	Areał	Ludność	
1786			904			kościół katolicki i ewangelicki, 2 plebanie, 2 młyny wodne
1830		111	800			szkołą ewangelicka, gorzelnia, tartak, 5 młynów wodnych, kamieniołom kamieni szlifierskich
1845			969			
1876				422		
1887	626	131	853	429	76	
1895		118	769		63	
1901			720			
1905		129	700		53	
1937				431		
1939	2340	254				szkoła ludowa
1941			810			

Strefy ochrony konserwatorskiej oraz wykaz elementów objętych ochroną konserwatorską.

Strefy ochrony konserwatorskiej

Wyznaczono strefę "B" ochrony konserwatorskiej dla centrum dolnej części wsi. Obejmuje ona folwark i towarzyszące mu zagrody.

Wieś otoczono strefą "OW" obserwacji archeologicznej.

Oznaczono miejsca po trzech młynach.

Wykaz zabytków architektury i budownictwa oraz innych elementów objętych ochroną

Folwark dworski:

- a) oficyna mieszkalna I, k. XIX;
- b) oficyna mieszkalna II, k. XIX;
- c) spichlerz, XVIII/XIX
- d) budynek gospodarczy

Zabudowa wsi

- a) Zakład energetyczny, wzniesiony ok. 1930:
- b) budynek stacji transformatorowej;
- c) dom mieszkalny;
- d) budynek gospodarczy.

Dom mieszkalny nr 30, ok. 1860 r., 2 poł. XIX w.

Zagroda nr 31

- a) dom mieszkalny nr 31, k. XIX w.
- b) dom mieszkalno-gospodarczy nr 31, pocz. XIX w.

Zagroda nr 32

dom mieszkalny nr 32, k. XIX w.

budynek gospodarczy nr 32, 2 poł. XIX w.

Zagroda nr 33

- a) dom mieszkalny nr 33, 1 poł. XIX w.
- b) stodoła nr 33, 1. 80-te XIX w.

Kapliczka, k. XIX w.

Dom mieszkalny nr 34, ok. poł. XIX w.

Zagroda nr 35

- a) dom mieszkalny nr 35, pocz. XIX w.
- b) stodoła nr 35, 1 poł. XIX w.

Dom mieszkalno-gospodarczy nr 37, k. XIX w.

Zagroda nr 38

- a) dom mieszkalny nr 38, 2 poł. XIX w.

b) stodoła nr 38, 2 poł. XIX w.

Zagroda nr 39

a) dom mieszkalny nr 39, k. XIX w.

b) budynek gospodarczy nr 39, k. XIX w.

c) stodoła nr 39, k. XIX w.

Dom mieszkalny nr 40, k. XIX w.

Zagroda nr 41

a) dom mieszkalny nr 41, k. XIX w.

b) dom mieszkalno-gospodarczy nr 41, pocz. XIX w. Dom mieszkalny nr 43, pocz. XIX w.

Dom mieszkalno-gospodarczy nr 44, k. XIX w.

Zagroda nr 45

a) dom mieszkalny nr 45, pocz. XIX w.

b) budynek gospodarczy nr 45, 2 poł. XIX w.

c) stodoła nr 45, 2 poł. XIX w.

Dom mieszkalny nr 46, pocz. XIX w.

Dom mieszkalno-gospodarczy nr 51, 2 poł. XIX w.

Dom mieszkalny nr 52, 1802 r.

Stanowiska archeologiczne

Obszar AZP 79- 19

47. Ślad osadnictwa chronologia: pradzieje

ślad osadnictwa chronologia: późne średniowiecze

stanowisko numer 19/91

MATERIAŁY WYKORZYSTANE W OPRACOWANIU

Źródła archiwalne

Archiwum Inspekcji Archeologicznej Państwowej Służby Ochrony Zabytków Oddział Wojewódzki w Legnicy, dokumentacja obszarów AZP:

79-19 K. Bykowski 1985 r.

80-18 M. Gedel 1983 r.

80-19 M. Górecka, C. Francke, A. Limisiewicz 1983 r.

81-20 M. Górecka, C. Francke, A. Limisiewicz 1982 r.

82-19 C. Buśko, K. Dymek 1988 r.

obszary 81-20, 82-19 - zweryfikowano częściowo w marcu 1994 r. - sprawozdanie w opracowaniu.

Źródła drukowane, maszynopisy

Adamy H., Die Schlesien Ortsnamen, ihre Entstehung und Bedeutung. Breslau 1887.

Alphabetisches Verzeichnis der Stadt - und Landgemeinden im Gau Niederschlesien mit den dazugehörigen Ortsteilen, Kolonien, Siedungen usw. Dresden 1939.

Bandurska Z., Zamek w Myśliborzu koło Jawora i jego twórca Carl Wolf (1820-1876) w: Roczniki Sztuki Śląskiej, XV (1991).

Berg J., Die Geschichte der gewaltsamen Wegnahme der evangelischen Kirchen und Kirchengüter In den Fürstenthümern Schweidnitz und Jauer während des siebezehnten Jahrhunderts. Breslau 1854.

Damroth K., Die älteren Ortsnamen Schlesiens. Beuthen O-S . 1886.

Die Bergstadt St. Georgenberg (w:) Allgemeine Anzeiger für Jauer Juli 1902.

Duncker A., Die ländliche Wohnsitzen, Schlösser und Rezidenzen. Bd. I-III Berlin 1857-1870.

Fischer Ch.F.E., Geographisch statistische Handbuch über Schlesien. Breslau u. Jauer 1877.

Gemeindelexikon für die Provinz Schiesien. Berlin 1887,1898,1908.

Grundmann G., Die Bethäuser und Bethauskirchen des Kreises Hirschberg. Breslau (1922).

Heimatbuch 1982 der schlesischen Kreise Jauer - Bolkenhain.

Heimatkalender Kreis Goldberg - Haynau 1942.

Hultsch : Schlesisches Dorf - und Stadkirchen. Lübeck 1977.

Irgang W., Bemerkenswerte Parkenanlagen in Schiesien, Dortmund 1978.

Jauersche Füistenthums - Bliitter. R.1928 - 1934.

Kirche u. Heimat. Festschrift des Kirchenkreises Schönau zur Generalkirchenvisitation von 9 bis 27 Juni 1927.

Knie J., Alphabetisch - statistisch - topographische Uebersicht der Dörfer, Flecken und Städte... der Kgl. Preuss. Provinz Scilesien, Breslau 1830, 1845.

Lutsch H., Kunstdenkmäler der Provinz Scilesien. Bd. III 1895.

Ludwig A., Nachricliten über das evangelische Bethaus zu Seichau dargereicht zu 150 Jährigen Jubelfeier 18. Sept. 1892.

Matejuk B., Studium historyczno-architektoniczne pałacu w Kłonicach (woj. legnickie), mps. Wrocław 1978, PKZ. (w archiwum PSOZ w Legnicy).

Neues vollständiges Verzeichnis der in Schilesien und der Grafschaft Glatz befindlichen Dörfer, Marktflecken u.v. 1814

Neuling H., Schlesiens ältere Kirchen und kirchliche Stiftungen. Breslau 1884.

Nazwy geograficzne Śląska. Słownik etymologiczny nazw geograficznych Śląska, Warszawa - Wrocław 1970 ff, T. 1 - VI, praca zbiorowa pod red. S. Rosponda.

Opracowanie ewidencyjne parku w Sichowie. Praca zbiorowa: Szczuka W., Modrak R., Stopyra R. Wrocław 1978 (w archiwum PSOZ w Legnicy).

Pastorff M., Schlesisches Güter-Adressbuch. Breslau 1876.

Real - Handbuch der Bistums Breslau, Breslau 1929

Rospond S., Borek H., Słownik etymologiczny nazw geograficznych Śląska. Warszawa-Wrocław T. 1-5, 1970-1988.

Schlesiens Vorzeit in Bild und Schrift, tom V.

Schlesisches Ortschaftverzeichnis 1901.

Schlesisches Güter-Adressbuch, Breslau 1886 - 1937

Schlesischer Pfarr-Almanach. Breslau 1907.

Statistik der Evangelischen Kirche in Schlesien. Breslau 1848 r.

Werner F.B., Perspektivische Vortellung derer... in Scilesien... concedierten Beth-Häuser. 1750 (reprint).

Weber R., Schlesische Schlösser. T.I-III. Dresden-Breslau 1909.

Wiesenhütter A., Der evangelische Kirchbau Schlesiens von der Reformation bis zur Gegenwart. Dusseldorf 1954.

Wutke K., Zur Geschichte des Bergbaues bei Kolbnitz (w:) Zeitschrift des Vereins für Geschichte Schlesiens. Bd. 32 (1898).

Wykaz zabytków architektury i budownictwa oparto o wykazy dostarczone przez PSOZ O/Legnica z naniesieniem poprawek i uzupełnień przez autorów opracowania w czasie penetracji terenu.

Zimmermann F. A., Beyträge zur Beschreibung von Schlesien. Bd 1 (Brieg 1783) i 12 (Brieg 1795).

Wytyczne konserwatorskie
do planu
zagospodarowania przestrzennego
Parku Krajobrazowego „Chelmy”
woj. legnickie
skala 1:10 000

- Legenda:
- granice województwa
 - granice Parku Krajobrazowego „Chelmy”
 - strefa „A” ścisłej ochrony konserwatorskiej
 - strefa „B” ochrony konserwatorskiej
 - strefa „K” ochrony krajobrazu kulturowego miejscowości
 - zabytkowe układy zieleni (parki, cmentarze)

- zabytkowe aleje i szpalery drzew
- punkty i osie widokowe
- dominanty krajobrazowe, wieże widokowe i punkty widokowe
- strefa „W” ochrony archeologicznej
- strefa „OW” obserwacji archeologicznej
- stanowiska archeologiczne o powierzchni do 1 ara
- stanowiska archeologiczne o powierzchni powyżej 1 ara do 0,5 ha
- stanowiska archeologiczne o powierzchni powyżej 0,5 ha
- archiwalne stanowiska archeologiczne
- wapienniki, piece hutnicze

- młyny
- tereny stawów i grobli założonych przez cystersów
- gospody i schroniska młodzieżowe
- droga krzyżowa na Górę Górzec

opracował
Zespół Regionalnego Ośrodka Studiów i
Ochrony Środowiska Kulturowego
we Wrocławiu
Wrocław 1994

Wytyczne konserwatorskie
do planu
zagospodarowania przestrzennego
Parku Krajobrazowego „Chełmy”
woj. legnickie
skala 1:10 000

Legenda:

— granice województw

— granice Parku Krajobrazowego „Chełmy”

— strefa "A" ścisłej ochrony konserwatorskiej

— strefa "B" ochrony konserwatorskiej

— strefa "K" ochrony krajobrazu kulturowego miejscowości

zabytkowe układy zieleni (parki, cmentarze)

zabytkowe aleje i szpalery drzew

punkty i osie widokowe

dominanty krajobrazowe, wieże widokowe i punkty widokowe

strefa "W" ochrony archeologicznej

strefa "OW" obserwacji archeologicznej

stanowiska archeologiczne o powierzchni do 1 ara

stanowiska archeologiczne o powierzchni powyżej 1 ara do 0,5 ha

stanowiska archeologiczne o powierzchni powyżej 0,5 ha

archiwalne stanowiska archeologiczne

wapienniki, piece hutnicze

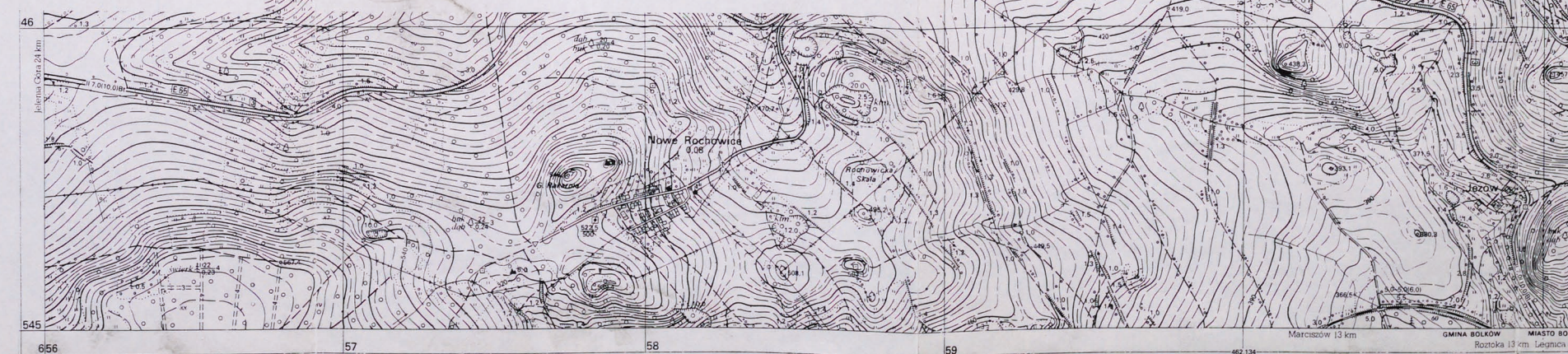
młyny

teren stawów i grobli założonych przez cystersów

gospody i schroniska młodzieżowe

droga krzyżowa na Górę Górzec

opracował
Zespół Regionalnego Ośrodka Studiów i
Ochrony Środowiska Kulturowego
we Wrocławiu
Wrocław 1994

Paszowice

Paszowice

Wiadrow

Kwieńki

Pogwizdów

Garzanowice

Swiry

Wolbromek

Klaczyna